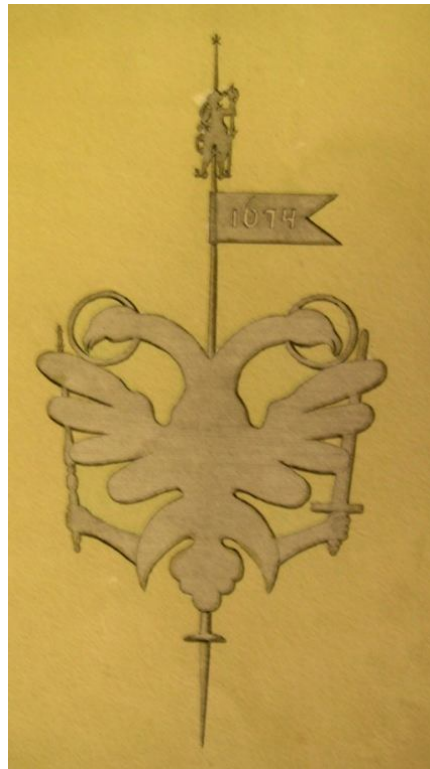

KRAJSKÝ PAMIATKOVÝ ÚRAD PREŠOV

PAMIATKOVÁ ZÓNA SOLNÁ BAŇA

ZÁSADY OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

TEXTOVÁ ČASŤ

PREŠOV 2015 - 2016

Krajský pamiatkový úrad Prešov

Hlavná 115, 080 01 Prešov

riaditeľka krajského pamiatkového úradu: Ing. Eva Semanová

zodpovedný riešiteľ: Ing. arch. Jana Onufráková

autorská spolupráca:

- Ing. Peter Glos
- Ing. arch. Lýdia Kubeková
- Ing. Adriana Pavlíková
- Ing. Eva Semanová
- Ing. Ľubor Suchý, PhD.
- Mgr. Marián Uličný, PhD.
- Ing. Jozef Zajac

Obsah:

ČASŤ I.....	6
A. Vstupné údaje	6
A.1. Požiadavka a dôvod spracovania zásad ochrany pamiatkového územia	6
B. Základné údaje o pamiatkovom území.....	7
B.1. Názov pamiatkového územia	7
B.2. Názov obce, mesta podľa základnej územnej jednotky a katastra, v ktorom sa pamiatková zóna nachádza.....	7
B.3. Orgán, ktorý územie vyhlásil, dátum vyhlásenia	7
C. Vymedzenie hranice pamiatkového územia	8
C.1. Parcelné vymedzenie hranice Pamiatkovej zóny	8
D. Údaje o východiskových materiáloch	9
D.1. Prehľad platných územnoplánovacích dokumentácií a štúdií	9
D.2. Historické mapové podklady.....	9
D.3. Archívne materiály a podklady	10
D.4. Literatúra.....	11
ČASŤ II.	12
A. Historický a urbanisticko-architektonický vývoj územia	12
A.1. Zemepisná poloha.....	12
A.2. Osídlenie, stručný historický vývoj ťažby soli.....	12
A.2.1. Soľná Baňa a jej okolie v období praveku až včasnej dobe dejinnej	12
A.2.2. Soľná Baňa a okolie do roku 1570 (obdobie stredoveku)	13
A.2.3. Soľná Baňa v rokoch 1570 až 1752 (obdobie novoveku – počiatky hlbinej ťažby soli až po zatopenie bane)	15
A.2.4. Soľná Baňa v rokoch 1752 až 1918 (novšie dejiny – počiatky varenia soli) ..	18
A.2.5. Soľná Baňa po roku 1918 (najnovšie dejiny)	29
A.3. Urbanistický a stavebný vývoj pamiatkového územia	31
A.3.1. 1. etapa - do roku 1570 (stredovek).....	31
A.3.2. 2. etapa - roky 1570 – 1752 (novovek).....	31
A.3.3. 3. etapa - roky 1752 – 1918 (novšie dejiny)	31
A.3.4. 4. etapa - po roku 1918 (najnovšie dejiny)	33
B. Charakteristika pamiatkových hodnôt územia	34
B.1. Špecifikácia jednotlivých typov štruktúr a prvkov územia.....	34
B.1.1. Pôdorysná dispozícia, verejné priestranstvá a ulice	34
B.1.2. Systém mestského opevnenia.....	35
B.1.3. Vývoj a súčasný stav parcelácie v pamiatkovom území	35
B.1.4. Charakteristika spôsobu zástavby, hmotová skladba, urbanistická kompozícia a rozsah zachovania historickej štruktúry.....	35
B.1.5. Dominanty a výškové zónovanie pamiatkového územia.....	36
B.1.6. Silueta, panoráma územia, obraz sídla v krajine, hodnotné pohľady v rámci krajiny	37
B.1.7. Piata fasáda – strešná krajina	37

B.1.8.	Architektonické, remeselné, umelecko–historické a nehmotné hodnoty objektov pamiatkového územia.....	38
B.1.8.1.	Objekty nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok na území Pamiatkovej zóny Soľná Baňa.....	38
B.1.8.2.	Objekty navrhované na vyhlásenie za NKP	46
B.1.8.3.	Objekty vytypované na vyhlásenie za NKP	47
B.1.8.4.	Objekty s pamiatkovou hodnotou	48
B.1.8.5.	Objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia	50
B.1.8.6.	Objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia.....	50
B.1.8.7.	Narušené urbanistické priestory.....	50
B.1.9.	Archeologický výskum v pamiatkovom území.....	51
B.1.9.1.	Stručný náčrt histórie archeologického výskumu v historickom jadre sídla 51	
B.1.9.2.	Súpis archeologických výskumov a prieskumov.....	51
B.1.10.	Systém zelene pamiatkového územia.....	51
B.2.	Pamiatky histórie	56
B.3.	Súpis zistených historických názvov obce a ulíc	56
C.	Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany ..58	
C.1.	Urbanisticko–historické hodnoty štruktúr pamiatkového územia	58
C.2.	Architektonicko–historické hodnoty objektov pamiatkového územia	59
C.3.	Technické (remeselné) a umelecko–historické hodnoty objektov pamiatkového územia	60
C.4.	Kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk.....	60
C.5.	Odôvodnenie ochrany pamiatkového územia	61

ČASŤ III..... 62

ZÁSADY OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

PAMIATKOVEJ ZÓNY SOLNÁ BAŇA..... 62

A.	Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Soľná Baňa.....62	
A.1.	Požiadavky na primerané funkčné využitie pamiatkového územia.....	63
A.2.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie.....	63
A.3.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu materiálovej a objektovej skladby	64
A.3.1.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu materiálovej skladby.....	64
A.3.1.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu objektovej skladby.....	65
A.4.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu výškového a priestorového usporiadania objektov a architektonického výrazu	66
A.4.1.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu výškového a priestorového usporiadania objektov.....	66
A.4.2.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu architektonického výrazu ..68	
A.5.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu prvkov uličného interiéru a uličného parteru	69
A.6.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historickej zelene	70
A.7.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu charakteristických pohľadov, siluety a panorámy	73
A.8.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu archeologických nálezísk	73

A.9. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia.....	74
B. Všeobecné záverečné ustanovenia.....	75
B.1. Spolupráca a účasť orgánov, organizácií a samosprávy na regenerácii pamiatkového územia	75
B.2. Aktualizácia zásad	75
B.3. Záver	75
C. Grafická časť Zásad	75
D. Prílohy	76

Časť I.

A. Vstupné údaje

A.1. Požiadavka a dôvod spracovania zásad ochrany pamiatkového územia

Dôvodom spracovania zásad ochrany pamiatkového územia pre Pamiatkovú zónu Solná Baňa bolo jej vyhlásenie Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky – sekcia kultúrneho dedičstva (ďalej len „Ministerstvo kultúry SR“) podľa § 17 ods. 2 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej aj „pamiatkový zákon“). Požiadavka na spracovanie zásad ochrany pamiatkového územia následne vyplynula z § 29 pamiatkového zákona:

(1) Základná ochrana pamiatkového územia je súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.

(2) Krajský pamiatkový úrad vypracúva zásady ochrany pamiatkového územia, ktoré sú dokumentom na vykonávanie základnej ochrany podľa odseku 1 a sú podkladom pre územný plán. Zásady sú súčasťou územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie územno-plánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu.¹⁾

(3) Zásady ochrany pamiatkovej rezervácie alebo pamiatkovej zóny obsahujú požiadavky na primerané funkčné využitie územia, na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie, materiálnej a objektovej skladby, výškového a priestorového usporiadania objektov, architektonického výrazu, prvkov uličného interiéru a uličného parteru, historickej zelene, charakteristických pohľadov, siluety a panorámy, archeologických nálezísk, prípadne ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia.

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky (ďalej len „Pamiatkový úrad SR“) v tomto zmysle zahrnul vypracovanie Zásad ochrany Pamiatkovej zóny Solná Baňa do Plánu hlavných úloh.

Ďalším dôvodom spracovania Zásad ochrany pamiatkovej zóny Solná Baňa bola potreba stanovenia požiadaviek pre komplexné riešenie aktuálnych problémov stavebnej a inej činnosti v predmetnom pamiatkovom území na základe súčasnej úrovne poznania pamiatkového fondu v tomto území ako aj schválené zadanie Mesta Prešov na vypracovanie územno-plánovacej dokumentácie Územného plánu zóny pre centrum mestskej časti Solivar, ktoré vyplýva zo záväznej časti ÚPN mesta a je aj v súlade so snahou mesta o revitalizáciu centra v tejto mestskej časti do budúceho obdobia.

---

¹ Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov

B. Základné údaje o pamiatkovom území

B.1. Názov pamiatkového územia

Pamiatková zóna Sol'ná Baňa (ďalej aj „pamiatková zóna“, „PZ“, alebo „PZ Sol'ná Baňa“)

B.2. Názov obce, mesta podľa základnej územnej jednotky a katastra, v ktorom sa pamiatková zóna nachádza

Obec:	Prešov
Miestna časť:	Solivar
Katastrálne územie:	Solivar
Okres:	Prešov
Kraj:	Prešovský

B.3. Orgán, ktorý územie vyhlásil, dátum vyhlásenia

Pamiatkovú zónu Sol'ná Baňa vyhlásilo Ministerstvo kultúry SR na návrh Pamiatkového úradu SR podľa § 17 ods. 2 pamiatkového zákona, rozhodnutím č. MK-1360/2008-51/6013 zo dňa 28. 04. 2008 s opravou rozhodnutia MK-1360/2008-51/6955 zo dňa 15. 05. 2008 (právoplatným 15. 06. 2008), ktorým vymedzilo chránené územie.

Obr. 1 Vymedzenie PZ Sol'ná Baňa

Pamiatková zóna je zapísaná v Ústrednom zozname pamiatkového fondu (ďalej aj „ÚZPF“) – v registri pamiatkových zón pod č. 93.

C. Vymedzenie hranice pamiatkového územia

C.1. Parcelné vymedzenie hranice Pamiatkovej zóny

Parcelné vymedzenie hranice Pamiatkovej zóny Solná Baňa je vyznačené vo výkrese č. 2 - Územný priemet zásad ochrany PZ Solná Baňa, v mierke 1 : 1000 na podklade vektorovej katastrálnej mapy poskytnutej Okresným úradom Prešov - katastrálny odbor, Konštantínova 6, Prešov na základe žiadosti Krajského pamiatkového úradu Prešov (ďalej aj „KPÚ Prešov“) zo dňa 17. 09. 2015.

Hranice pamiatkovej zóny boli vyhlásené podľa vymedzenia na kópiach katastrálnej mapy Správy katastra v Prešove zo dňa 24. 04. 2007 v mierke 1 : 1000 (zoznam použitých mapových listov: 4-5/42, 4-5/24, 3-5/31, 3-5/1).

Opis priebehu hranice Pamiatkovej zóny Solná Baňa:

Hranica Pamiatkovej zóny Solná Baňa začína v jej severnej časti, v západnom rohu parcely č. 1476, ktorý je v dotyku s parcelami č. 3185/10 a 3185/1 (cesta). Z počiatočného bodu hranica pokračuje v smere hodinových ručičiek po obvodě parcely č. 1476 a ďalej plynulo nadväzuje na východnú hranicu parciel č. 3653, 1477, 1481 až po parcelu č. 3297 (cesta). Postupuje po V strane parcely č. 1489 a v dotyku s parcelou č. 3308 (potok) túto pretína a napája sa na SZ roh parcely č. 1533/3, kde meniac svoj smer na východ pokračuje po hranici parciel č. 1533/3, 1533/2 a 1533/1. Hranica PZ následne smeruje na juh po hranici parciel č. 1533/1, 3222 (cesta), 1532, 3224, 1500/1, 1500/2, kde sa lomí a pokračuje po JV hranici parciel č. 1500/2, 1501, 1505/2, až po V cíp parcely č. 1505/4, kde sa znova hranica PZ lomí, pretína parcelu č. 3226/2 (cesta) a napája sa v S cípe parcely č. 1619. Pokračuje po hranici parciel č. 1620, kde mení smer na JZ a plynulo prechádza hranicami parciel č. 1620, 1618, 1616, 1613, 1610, 3227/2 (cesta), 1608, 1605, 1603, 1601/2, 3229/4, 3229/1 a v jej J cípe v dotyku s parcelou č. 1645 sa lomí a pokračuje JV smerom po SV hraniciach parciel č. 1644, 1642/2, 1642/1, 1640, 1707, 3239/1, 1778, 1779, 1780, 1781/2, 1781/5, 1781/1, 1782/2, 3232/1 (cesta), 1783/1 a 1783/2. Parcelu 1783/2 prechádza po jej obvodě a mení smer na JZ, kde plynulo prechádza hranicami parciel č. 1783/3, 1787, 1789/1, 1792, 1797, 1800/1, 1803, 1805, 1808, 1810/1, 1812, 1815, 1818/1, 1818/2, 1821, 1823/1, 1828, 3231, 1830/1, 1830/2, 1832/1, 1834, 1836, 1838, 1840, 1842, 1844/2, 1846, 1848, 1850, 1852/2, 1854, 1857, 1860, 1862 - tu sa hranica PZ lomí a pokračuje SZ smerom po hraniciach parciel č. 1863, 1865, 1867, 1869, 1870, 1876/1. Pretína parcelu č. 3269/2 (cesta) a napája sa na J roh parcely č. 1876/2, odkiaľ ďalej vedie po parcelách č. 1876/2, 1878/3 až do Z rohu parcely č. 1880, odkiaľ pretína parcelu č. 3248 (cesta) a napája sa v J rohu parcely č. 2010/1 pokračujúc JZ hranicami parciel č. 2010/1, 2015, 1998, 2017, 2019, 3245, 2028/1 a 2027/2. V Z rohu parcely č. 2027/2 hranica PZ pretína parcelu č. 3308/1 (potok) a napája sa v J rohu parcely č. 274, odkiaľ pokračuje do J rohu parcely č. 271 a po jej JZ hranici ďalej vedie po parcele č. 270. Z jej Z rohu pretína cestu - parcely č. 3210/1, 256/3, 3296/1, 3296/4 a napája sa v JZ rohu parcely č. 222/1, odkiaľ pokračuje po Z strane, obieha parcelu č. 222/6, kde sa lomí a smeruje na východ po parcelách č. 224, 226, 234/2, 234/1, 240, 249/2, 249/1, 248, pretína parcelu č. 3183 (cesta) a plynulo pokračuje po parcelách č. 1431, 1430, 1429, 1427, 1425, 1424, 1421, 1417, 1415, 1514, 1408/2, 1406, 1404/2, 1404/1, 1402, 1400, 1398, 1396, 1394, 1392, 1386. Z jej S rohu pretína parcelu č. 3185/1 (cesta) a napája sa na počiatočný bod, ktorým je styčný bod parciel č. 1476, 3185/10 a 3185/1 (cesta).

Pamiatkové územie Pamiatková zóna Solná Baňa nemá vyhlásené ochranné pásmo. Národná kultúrna pamiatka – Solivar s areálom nachádzajúca sa v PZ Solná Baňa má

vyhlásené ochranné pásmo, ktoré na severnej a sčasti aj na západnej a východnej strane presahuje hranice PZ.

D. Údaje o východiskových materiáloch

D.1. Prehľad platných územnoplánovacích dokumentácií a štúdií

1. Nariadenie vlády SR č. 528/2001 Z. z., ktorým sa vyhlasuje záväzná časť Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 a uznesenie vlády SR č. 1033 zo dňa 31. 10. 2001, ktorým boli schválené záväzné zásady a regulatívy záväznej časti Konceptie územného rozvoja Slovenska 2000
2. ÚP VÚC Prešovský kraj, 1997, schválené nariadením vlády SR č. 216 zo dňa 07. 04. 1998, prvé Zmeny a doplnky spracované v roku 2001
3. Nariadenie vlády SR č. 679//2002 Z. z. zo dňa 27. 11. 2002, ktorým sa mení a dopĺňa Nariadenie vlády SR č. 216/1998 Z. z., ktorým sa vyhlasuje Záväzná časť územného plánu veľkého územného celku Prešovského kraja
4. Nariadenie Vlády SR č. 111/2003 Z. z. zo dňa 12. 03. 2003, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie Vlády SR č. 183/1998 Z. z., ktorým sa vyhlasuje záväzná časť územného plánu Veľkého územného celku Prešovský kraj v znení nariadenia vlády SR č. 679/2002 Z. z.
5. Územný plán veľkého územného celku Prešovského kraja - Zmeny a doplnky 2004, Všeobecne záväzné nariadenie č. 4/2004
6. Zadanie pre Územný plán zóny „Prešov – NKP Solivar“ (návrh), spracované 20. 07. 2007
7. Územný plán Mesta Prešov v znení zmien a doplnkov 2010, Záväzná časť vyhlásená Všeobecne záväzným nariadením Mesta Prešov č. 2/2011

D.2. Historické mapové podklady

- historická vojenská mapa z roku 1782-1784 – prvé vojenské mapovanie horného Uhorska, Hadtörténeti Intézet és Múzeum Budapest. Kópia mapy v Archíve KPÚ Prešov
- historická vojenská mapa z roku 1820 – druhé vojenské mapovanie, Hadtörténeti Intézet és Múzeum Budapest. Kópia mapy v Archíve KPÚ Prešov
- Plán územia Solnej Bane z roku 1750
- Sóbanya kisközség Sáros vármegyében 1903 (parcelačná mapa Solnej Bane)

D.3. Archívne materiály a podklady

- Aktualizácia Ústredného zoznamu pamiatkového fondu. Archív KPÚ Prešov

Dokumenty Archívu PÚ SR:

- T 1274 – Solivar – NKP, Program pamiatkových úprav. Gojdič, Paulusová, Kosová, Mrvová, SÚPSOP Bratislava, december 1979
- T 1864 – Previerka obnovy NKP Solivar. Liptayová, ŠÚPS Bratislava, november 1987
- T 2337 – NKP Solivar – severný trakt Varne, pamiatkový podklad pre obnovu. S. Paulusová, ŠÚPS Bratislava, september 1988
- T 4738 – Vyhláška MNV v Prešove o ochrannom pásme pre NKP v Prešove – Solivare

Dokumenty Magyar Országos Levéltár Budapest:

Jelzet: S 11 No 1081

Cím: Plan oder Auffriess über den Gartens Umfang in der König. Herrschaft Soovar

Tárgy: Sóvár /Sáros m./ belterülete kis részének helyszínrajzi térképe

A keletkezés éve: 1782

Szerző (tervező): Lieb, Thomas - Caal./Camerall./ Maurermeister

Térképtípus: helyszínrajzi térkép Eredetiség: eredeti

Egyediség: kéziratos Nyelv: német

Méret: 96 x 58,5 cm Méretarány: 223 mm = 100 bécsi öl ?/

Jelzet: S 11 No 1082/1

Jelzet: S 11 No 1237

Tárgy: Sóvár és környékének áttekintő térképvázlata

A keletkezés éve: (1804)

Térképtípus: áttekintő térképvázlat Eredetiség: eredeti

Egyediség: kéziratos Nyelv: német

Méret: 30 x 37,5 cm

Jelzet: S 11 No 1238

Jelzet: S 11 No 1638

Cím: Situations Plan der Königl. Kameral Herrschaft Soovár

Tárgy: Sóvár (Sáros m.) és környékének helyszínrajza Salgó, Erdőcske és Slatabánya közti területen

A keletkezés éve: 1800 - adat a térkép hátoldalán

Szerző (tervező): (Guszmán, Joh. K. Berg. Math.)

Térképtípus: helyszínrajzi Eredetiség: eredeti

Egyediség: kéziratos Nyelv: német

Jelzet: S 11 No 1754

Tárgy: Szacsur (Zemplén m.) és Sóvár (Sáros m.) között vezető régi és új utak és környékük térképe

A keletkezés éve: 1786 - adat a térkép hátoldalán
Térképtípus: úttérkép, áttekintő Eredetiség: eredeti
Egyediség: kéziratos Nyelv: német, magyar, szlovák
Méret: 136 x 50 cm Méretarány: 217 mm = 4000 öl

Jelzet: S 11 No 1676

Cím: Grundriass, samt Längen Profil deren zu Soóvár in Ober Ungarn bestandenen Steinsalz Gruben-werker, dann der obertätigen Salzsundwerks-Manipulations und Aerarial Beamten Wohn-Gebäuden

Tárgy: A Felső-magyarországi Sóvár kőszóbánya-üzeméhez kapcsolódó sóleparló térképe, helyszínrajz

A keletkezés éve: 1835

Szerző (tervező): Jordan, Stephan - Königl. Sóvárer Salz-Sud-Hüttenmeister

Térképtípus: bánya térkép, helyszínrajzi Eredetiség: eredeti

Egyediség: kéziratos Nyelv: német

Méret: 46 x 46 cm Méretarány: 64 mm = 100 Berg Lachter

Jelzet: S 11 No 1677

Jelzet: S 11 No 1119

Tárgy: Valószínűleg a sóvári kamarai uradalom egy részének áttekintő térképe Sóvár (Sáros m.) mezővárossal. (a térképen nincs semmilyen megnevezés vagy betűjelzés)

A keletkezés éve: (1779)

D.4.   Literatúra

- Peterec, D.: *Solivar, História Ťažby a spracovania soli*. Košice, 2014, ISBN 978-80-971545-1-6.
- Butkovič, Š.: *Dejiny Ťažby soli v Solivare*. Košice, 1978.
- Brehuv J., Magula R.: *Známe i neznáme bansko-spracovateľské aktivity šľachtického rodu Šóšovcov*. In Acta Metallurgica Slovaca, roč. 14, 2008, č. 1, str. 172 – 176.
- Pribula, M.: *Solivar včera a dnes. Rímskokatolícky farský úrad Najsvätejšej Trojice, Prešov – Solivar*, 1994.
- *Súpis pamiatok na Slovensku*, zv. 3. Bratislava, 1969, str. 143 – 145.
- Encyklopédia Slovenska. VEDA - vydavateľstvo SAV Bratislava, 1981, V. zväzok, R-Š.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku 3. Bratislava, 1978.
- Kuča, K. – Kučová, V.: *Princípy památkového urbanismu*. Státní ústav památkové péče Praha, 2000.
- Kuča K. – Kučová, V. – Kibic, K.: *Novostavby v památkově chránených sídlech*. Národní památkový ústav, Praha, 2004.
- Majtán, M.: *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov*. Slovenská akadémia vied, Bratislava, 1972.
- Uličný, F.: *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice, 1990.
- *Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane památkového fondu v znení neskorších predpisov*.
- Zibrin, P.: *Vnímanie urbanistického priestoru*. Alfa, Bratislava, 1988.

Časť II.

A. Historický a urbanisticko-architektonický vývoj územia

A.1. Zemepisná poloha

Historické územie Soľnej Bane sa rozkladá na mierne zvlnenom teréne pahorkatiny úpätia Slanských vrchov, 2 km juhovýchodne od Prešova. Cez pôvodne samostatnú obec preteká Soľný potok (v starších archívnych materiáloch nazývaný tiež Sopotok, v novších Wildbach), ktorý vytvára základnú os sídla v smere východ – západ. Južne od Prešova sa Soľný potok vlieva do rieky Sekčov. Paralelne s potokom vedie hlavná os ulíc – Solivarská, Soľnobanská a južným smerom – Zlatobanská, ktoré spájajú mesto Prešov s obcami Ruská Nová Ves a Zlatá Baňa. Na mieste kríženia týchto ulíc vzniklo Námestie osloboditeľov ako centrálny priestor bývalého areálu výroby a skladovania soli. K potoku sa zvažuje celá juhovýchodná strana vymedzeného pamiatkového územia. Sídlo je situované v údolí a teda nie je vnímateľné zo širšieho okolia. Západne od Soľnej Bane leží v tesnej blízkosti tiež pôvodne historicky samostatná obec Solivar.

A.2. Osídlenie, stručný historický vývoj ťažby soli

História Soľnej Bane je veľmi úzko spojená so získavaním soli na tomto území. Predpokladá sa, že soľ sa už od praveku získavala odparovaním soľanky z miestnych prameňov. Písomnými prameňmi je doložená táto činnosť od záveru 13. storočia.

Soľná Baňa sa administratívne začala formovať až po roku 1592, keď si Rudolf II. privlastnil soľné majetky a územie začala spravovať Kráľovská komora. V nadväznosti na rozhodujúcu účasť kráľovského eráru dochádza k podstatným zmenám jej historicko-spoločenského a technického významu. V súvislosti s otvorením bane na kamennú soľ v rokoch 1570 – 1572 sa tak vyčleňuje zo staršej zemepanskej obce Solivar (Šovar) novšia banská osada patriaca korune.

Soľná Baňa sa ako obec spomína v roku 1673. Od začiatku 17. storočia môžeme sledovať snahy po osamostatnení sa soľného závodu „soľnobanského handľu“. Ale až v roku 1886 bol formálne ukončený proces osamostatnenia, keď Soľná Baňa bola s konečnou platnosťou uznaná ako samostatná obec. Obdobie samostatnosti netrvalo dlho, pretože v roku 1960 bola obec pričlenená k Solivaru. Územie dnešného Solivaru tak vzniklo z pôvodne troch samostatných obcí – Soľná Baňa, Solivar a Šváby. V roku 1971 sa obec Solivar stala mestskou časťou Prešova.

Samotný historický vývoj územia Soľnej Bane je možné rozdeliť do piatich časových období, ktoré sú veľmi úzko späté so získavaním soli a životom ľudí na tomto území. Je pozoruhodné, že tieto obdobia rámcovo sledujú historické vývojové obdobia Uhorska a Slovenska.

A.2.1. Soľná Baňa a jej okolie v období praveku až včasnej dobe dejinnej

Územie mesta Prešov patrí k regiónom so silnou koncentráciou archeologických nálezísk. Archeologické nálezy z tohto územia boli získavané zberom, sledovaním

výkopových prác, ako aj záchrannými archeologickými výskumami súvisiacimi najmä s intenzívnou stavebnou činnosťou od druhej polovice 20. storočia. Bohaté doklady sú aj z priestoru mestskej časti Solivar, ktorej integrálnou súčasťou je aj Soľná Baňa.

Najstaršie doklady osídlenia sú zviazané s obdobím staršej doby kamennej (paleolitu). Viaceré polohy loveckých staníc a výrobných dielní sú doložené v susediacej mestskej časti Prešov. Avšak kostrové zvyšky pleistocénnych zvierat sa našli na vysokom pravom brehu Delne, na hranici katastrov Solivaru a Dulovej Vsi.

Výraznejšie doklady už trvalejšieho, poľnohospodárskeho osídlenia pochádzajú z obdobia mladšej doby kamennej (neolitu). Z viacerých polôh sú doložené nálezy ľudu kultúry s východnou lineárnou keramikou a bukovohorskej kultúry. Začiatkom druhej polovice 20. storočia boli skúmané neolitické sídliskové objekty na Šváboch. V súvislosti s výstavbou križovatky v blízkosti závodu ZVL boli nedávnym archeologickým výskumom skúmané sídliskové objekty kultúry s lineárnou keramikou na nízinej terase pri sútoku Sekčova do Torysy. Ojedinelé objekty bukovohorskej kultúry boli exploatované aj z polohy Chmeľové.

Po dlhšom sídelnom hiáte bol priestor Solivaru opätovne osídlený v závere staršieho úseku neskorej doby kamennej (eneolitu). Lažnianska fáza polgárskej kultúry bola zachytená výskumom polykultúrneho sídliska v polohe Čergov v Dulovej Vsi, ktoré je priamym pokračovaním solivarského sídliska Chmeľové. Stredný úsek eneolitu je spojený s osídlením badenskej kultúry. Badenské nálezy sú uvádzané z terasy nad vtokom Sekčova do Torysy, zo Švábov, ako aj polohy Debry. Sídliskové objekty boli dokumentované v polohe Za cintorínom. Najvýznamnejšia osada strediskového charakteru sa nachádzala v polohe Chmeľové, s pravidelnou zástavbou a drevozemným kruhovým opevnením s priekopou.

Zatiaľ chýbajú akékoľvek presvedčivé doklady života ľudí v období staršej doby bronzovej. V súčasnosti však evidujeme viaceré nálezy zo strednej až neskorej doby bronzovej zviazané s ľuďmi pilinskej a následne gávskej kultúry. Doložené sú v tradičných polohách nad sútokom Sekčova a Torysy a Chmeľové. Sídliskové nálezy z doby bronzovej však boli zachránené aj z intravilánu Solivaru. Ojedinelé úlomky z Lidickej ulice pochádzajú zrejme zo splavov. Osídlená bola totiž vyvýšená hrana terasy nad Soľným potokom. Archeologické objekty sú doložené východne od areálu Kostola sv. Štefana z ulice Na brehu, ďalej východnejším smerom na Valkovskej ulici, ako aj v areáli poľnohospodárskeho družstva.

Zatiaľ chýbajú doklady z doby železnej. Z doby rímskej sú uvádzané sporadické nálezy z terasy nad vtokom Sekčova do Torysy. Archeologicky skúmané boli výrobné objekty spracúvajúce železovinu v polohe Chmeľové.

A.2.2. Soľná Baňa a okolie do roku 1570 (obdobie stredoveku)

Na základe doterajších výsledkov archeologického výskumu môžeme konštatovať, že Slovania osídlili priestor Prešova už v 7. - 8. storočí. Včasnostredoveké objekty sú doložené z viacerých polôh mestskej časti Prešova. Zo Solivaru sú uvádzané len bližšie nelokalizované nálezy z vysokého brehu Delne.

Oblasť Prešova bola pripojená k Uhorskému kráľovstvu v bližšie neznámom čase v priebehu 11. storočia. V oblasti boli založené početné strážne osady, brániace hranice kráľovstva na severe vtedajšieho komitátu Novum castrum. Vojensko-správnym strediskom územia sa stal hrad drevozemnej konštrukcie, ktorý sa lokalizuje v polohe Várhedľ, na mieste Kostola sv. Štefana Kráľa. Prvýkrát je Castrum Salis doložený retrospektívne v uhorsko-poľskej kronike, napísanej však až v 13. storočí. Prináša údaje o zabratí severnej časti

Uhorska Boleslavom Chrabrým. Na severovýchode hranica medzi oboma krajinami smerovala k hradu Sol'. Keď sa v 40-tych rokoch 11. storočia vracali do Uhorska synovia Štefana I., údajne sa podľa tejto kroniky zdržali na hrade Sol'. Písomne je Hrad Sol' doložený v listine pri vymedzení majetku Lebeň pri Košiciach z roku 1230. Uvádza sa tu totiž cesta vedúca k Hradu Sol'.

Zdá sa, že Hrad Sol' plnil úlohu nielen vojensko-správneho, ale aj hospodárskeho centra chrániac strategické zdroje soli získavanej odparovaním z miestnych prameňov. Solivar tak bol vlastne predlokačným predchodcom neskoršieho mesta Prešov. Nedávny archeologický výskum polohy Za cintorinom (južne od Kostola sv. Štefana) zachytil pomerne rozľahlú sídliskovú štruktúru s centrálnou situovaným voľným (nezastavaným) priestorom. Skúmané boli nielen obytné, ale aj hospodárske objekty. Nájdené boli aj kovové predmety, ktoré dokladujú nielen roľnícky, ale aj remeselný a vojenský element na lokalite. S obdobím 11. – začiatku 13. storočia je doložená mimoriadne hustá koncentrácia archeologicky zachytených sídlisk v širšom okolí. V katastrálnom území Solivaru k nim patria archeologicky skúmané sídliskové objekty na ľavom brehu Delne na Petrovanskej ulici. Z tohto obdobia boli potvrdené nálezy vo východnom susedstve Kostola sv. Štefana – z ulice Na brehu. Samotné centrum hradiska doposiaľ nebolo archeologicky skúmané. Doložené sú len zberom úlomky keramiky z obdobia vrcholného stredoveku. Jestvujúci kostol má zachované renesančné murované opevnenie. Na fotografiách z konca 19. storočia sú však ešte doložené zvyšky zemných valov.

Obdobie 40-tych rokov 13. storočia predstavuje obdobie zásadných zmien. Vzniká nový administratívno-správny celok – Šarišská župa. Pôvodný drevozemný hrad aj so služobnou osadou v južnom susedstve zaniká. Pozíciu opevneného centra získava novo budovaný murovaný hrad Šariš nad Veľkým Šarišom. Priestor Solivaru stráca aj pozície obchodno-remeselného centra, ktoré sa presúvajú do novo založených nemeckých kolónií v Prešove, Veľkom Šariši a Sabinove.

Územie soľných prameňov zostalo spočiatku vo vlastníctve panovníka. Plocha bývalého hradu si zachovala už len strediskový význam náboženského centra. Osídlenie sa však posúva priamo do údolia Soľného potoka, kde sa zrejme nachádzali vývery soľných prameňov. V roku 1288 bola oblasť darovaná šľachticovi Jurajovi, synovi Šimona z rodu Bokša, ktorý mal majetky v susednom Zemplíne. V listine sa uvádzajú až dve sídliskové štruktúry Sovar a Sopatak. Územie na ľavom brehu potoka inklinovalo k solivarskému kostolu sv. Štefana. Výrazne sa však začalo rozvíjať aj osídlenie na pravom brehu potoka, ktorého centrom sa stal kostol sv. Trojice. Obe farské stavby sú doložené v pápežských registroch z 30-tych rokov 14. storočia. Obe sídliskové štruktúry však splynuli, pričom od záveru stredoveku sú uvádzané pod názvom Sovar.

Dva farské kostoly dokumentujú výnimočné postavenie Solivaru, dané miestnymi ložiskami soli. Od záveru 13. storočia sú písomne doložené údaje o odparovaní soli zo soľanky. Zisk z odpredaja soli patril medzi najvýznamnejšie príjmy potomkov Juraja – šľachticov Šošovcov, ktorí si zakrátko postavili murovaný hrad nad blízkou obcou Ruská Nová Ves. Tento hrad získal takisto starší názov Sovar. Bohatí šľachtici prostredníctvom prešovských mešťanov začiatkom 14. storočia založili na svojom majetku mestečko Hanušovce nad Topľou.

Zmiešaný poľnohospodársko-výrobný charakter sídla pretrvával počas celého stredoveku, pričom zrejme pritiahol aj základné remeselné odbory. Začiatkom 15. storočia je Solivar charakterizovaný ako mestečko (oppidum). Na jeho význam poukazuje aj usadenie františkánov pri kostole sv. Trojice, ktorí ho prestavali na neskorogotické trojlodie. Na základe zdanenia môžeme predpokladať, že v Solivare bolo viac ako 50 domov.

Rod Šóšovcov, aj keď bol vlastníkom, nebol však jediným užívateľom soľného prameňa, lebo užívacie právo mal aj ich príbuzný Sinko zo Šebastovej. Šľachtic Juraj od roku 1299 odovzdával Sinkovi, vlastníkovi panstva Šebastová, časť príjmov z odpredaja soli v hodnote 100 hrivien striebra ročne a každú sobotu pol korca (asi 10 kg) soli pre jeho vlastnú potrebu. Okrem toho si poddaní Sinku mohli kedykoľvek slobodne naberať a odnášať soľanku domov. Potomkovia Sinka – šľachtici Sebesyovci boli spoluužívateľmi soľného prameňa až do roku 1449, keď svoje užívacie právo vrátili Šóšovcom za protihodnotu 450 zlatých. Soľné pramene malo v nájme aj mesto Prešov.

O využití soľanky z miestnych zdrojov máme len kusé údaje, ktoré sa opierajú viac o analógiu s inými ložiskami. Je isté, že v tomto období sa neťažila kusová soľ a že soľanka sa spracovávala len primitívnym spôsobom. Významným dokumentom z tejto doby je kutacie povolenie z roku 1423 (kráľ Žigmund), ktoré oprávňovalo aj chránilo občanov mesta Prešov pri kutaní na soľ v Šarišskej župe. O varení soli je možné usudzovať z výrazu „costura“ (varňa) v listine z roku 1474 a najmä konkrétneho zákazu v listine kráľa Mateja z roku 1474², v ktorej zakazuje kráľovským úradníkom brániť majiteľom pozemkov, aby varili soľ zo soľanky vyvierajúcej na ich pozemku.

A.2.3. Soľná Baňa v rokoch 1570 až 1752 (obdobie novoveku – počiatky hlbinej ťažby soli až po zatopenie bane)

Koniec 16. a začiatok 17. storočia poznačila podstatná zmena majetkových pomerov a dochádza aj k zmene v exploatacii ložiska. Vznikol spor medzi cisárom a uhorským kráľom Maximiliánom II. Habsburským od roku 1567, keď začala svoju činnosť Spišská komora, ktorá začala uvažovať, že prevezme správu soľného závodu Šóšovcov a kontrolu nad kráľovskými záujmami spojenými so „soľným regálom“. Už v roku 1569 sa začal súdny spor medzi Maximiliánom II a Šóšovcami, ktorý bol formálne ukončený v Prešove v roku 1592 v prospech panovníka Rudolfa II. V podstate išlo o to, či soľný regál, patriaci aj v iných kráľovstvách kráľovi, sa vzťahuje len na kamennú soľ, alebo aj na soľanku čerpanú zo soľnej studne v Solivare pred otvorením soľnej bane na kamennú soľ kráľom. Po roku 1570 bolo totiž v tejto lokalite začaté kutanie a v roku 1572 ťaženie kamennej soli (vyhlbená jama Leopold) erárom a táto lokalita sa začala označovať ako Salzhandel – Soľná Baňa – Sóbánya. Až v roku 1578 boli vypracované podmienky, podľa ktorých Šóšovcom ostali soľonosné pozemky i majetky v držbe, nesmeli však narúšať ťažbu kamennej soli v bani otvorenej kráľom (cisárom). Šóšovci sa však nechceli podriaďiť nasledujúcim súdnym príkazom. Cisár (kráľ) resp. erár bol preto nútený roku 1579 násilím podriaďiť správu ich majetku veliteľovi Šarišského hradu J. Werhnerovi. Šóšovci naďalej predávali soľanku z prameňa, ktorý ležal mimo vytýčených hraníc. Dokonca v roku 1580 dali soľné studne, bolo ich pravdepodobne niekoľko, do prenájmu J. Bornemisovi z Terne. Soľonosné pozemky Šóšovcov pripadli definitívne cisárovi, resp. kráľovi Maximiliánovi II. Bol pritom poškodený aj ich hrad. Od roku 1599 sa nájomcami u cisára stali na určitý čas aj Šóšovci. Jeden z nich - Ján, sa dokonca ešte v roku 1602 stal správcom kráľovského soľného regálu a ako taký bol pod osobitnou ochranou panovníka. Podľa známeho zúčtovania z roku 1604 mali soľné bane v nájme F. de Soóso a vdova po Albertovi de Soóso, Alžbeta, ktorí zaplatili nájomné za roky 1599 – 1604 v sume 8 250 uhorských florénov. Spomínaná vdova po A. de Soóso dostala „soľnú baňu“ od cisára do nájmu opäť, počínajúc 23. septembrom 1608 s podmienkou, že na vlastné trovy bude pokračovať aj v banskej ťažbe (kamenná soľ) a pri ťažbe bude zamestnávať predovšetkým nemeckých hostí – baníkov. Domácich obyvateľov mala zamestnávať len

² Encyklopédia SLOVENSKA. VEDA - vydavateľstvo SAV Bratislava 1981, V. zväzok, R-Š.

v prípade núdze a len tých ktorý ovládajú banské práce. Varenie soli zo soľanky a ťažbu kamenej soli mala v prenájme do roku 1616. V roku 1616 baňu prevzalo mesto Prešov a odvtedy sa tu dobývala či vyrábala aj soľ nazývaná „Kühr-Salz“ – menejhodnotná.

Objavením soľného ložiska (šachta Leopold, pôvodne Cisárska) v roku 1570 prešlo toto ložisko do majetku panovníka a bolo začaté kutanie. O dva roky neskôr sa začalo s ťažbou soli a lokalita sa začala označovať ako Salzhandel – Soľná Baňa – Sóbánya. Na toto územie prišli odborníci na varenie aj ťažbu soli hlavne z Nemecka a Rakúska. Jedným z prvých grafických dokumentov o ložisku je tzv. Ferberova mapa z roku 1586 (Juraj Ferber bol správcom bane v rokoch 1586 – 1595). Označuje dve jamy, z ktorých jedna sa volá Cisárska. Postupne bolo ložisko otvorené viacerými banskými dielami. Nie všetky tieto pokusy však boli úspešné.

Obr. 2 Záznam z mája 1674 objavený na tráme v jame Leopold, z ktorého je možné usudzovať, že jama bola v tom roku v prevádzke

V polovici 18. stor. boli známe tieto jamy:

Leopold – predtým Cisárska (202 m?) bola hlavným otvárkovým dielom a mala 3 horizonty (80, 130 a 150 m)

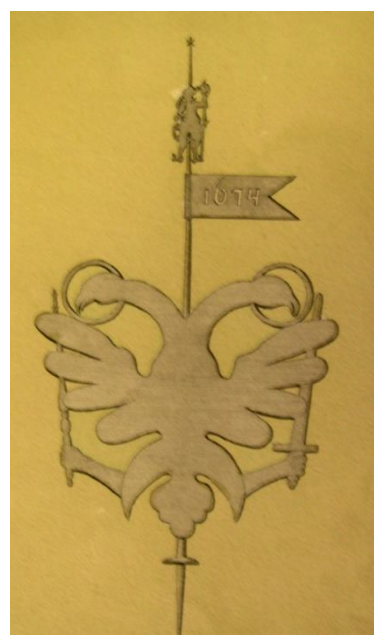
Jozef (151,5 m), ktorá slúžila výlučne na dopravu baníkov a bola vybavená rebrikmi a spúšťacím zariadením. V roku 1721 bola prehĺbená o 44,4 m. Zával tejto jamy bol v roku 1776. Jama je známa výbuchom metánu. Vetracia jama – 81 m, slúžila na vetranie, ale aj na dopravu soli a baníkov.

Mária (81 m) z r. 1692, keď sa prestalo s hĺbením pre premenlivý prítok sladkej vody. Soľanka z tejto jamy sa musela dosycovať v drevených zásobníkoch.

Ján Nepomucký (85 m), hĺbená v strede banského poľa do hĺbky 84,8 m. Neoverila ložisko. Dňa 28. októbra 1747 bola zaplavená slanou vodou, ktorá nebola vhodná na varenie.

Soľ sa ťažila prevažne ručne pomocou chodieb a komínov, ťažili sa hlavne súvislejšie polohy či hniezda soli. Osádky boli dvoj až štvorčlenné. Ťažila sa kusová soľ v blokoch cca 40 kg. Väčší odpad sa vyviezol na povrch, kde sa dočistil. Drobný odpad a silne znečistená soľ sa používali na dosycovanie soľanky. Hlušina sa používala do základky. Banské pole malo rozmer cca 4 ha (850 x 500 m), výška chodieb bola 2,36 m (7 stôp). Maximálna hĺbka bola 202 m v šachte Leopold, v Alžbetinom sýpe. Okrem kusovej soli sa využívala aj soľanka.

Prvý zákres varne soli v Solivare je na mape z roku 1577. Písomný záznam je až z roku 1643. Vtedy boli na Solivare dve varne, označované ako: „horná nová huta“, ktorá sa práve dostavala a ešte nevarila a „dolná stará huta“, ktorej budova bola už zbúraná. Záznam hovorí o tom, že okolo roku 1630 boli pri varení soli zamestnaní odborníci z Hallstattu, ktorí zaviedli novú technológiu varenia. Okrem varní boli postavené aj nové sušiarne a sklady soli.

Obr. 3 Emblém umiestnený na budove jamy Leopold v roku 1674 – železná hrotnica so zástavkou s datovaním

Obr.4 Polohopisná mapa solivarského teritória, vyhotovená komorským geometrom Kneidingerom, približne z roku 1750. Na mape je výrazne vyznačená hranica medzi Solivarom a Solňou Baňou.

Podstatným prínosom, hlavne čo sa týka sumarizácie výrobných postupov, bola pre varenie soli tzv. Zuanova inštrukcia z roku 1726. Popisuje nielen výrobné zariadenie, ale aj vzťahy v závode:

Budova varne bola murovaná s veľmi vysokou strechou. Múry dosahovali na priecheli mocnosť až 101 cm. Vo varni boli dve panvy, veľká 215 m² a malá (slúžila ako predhrievak) cca 100 m². Panva sa skladala zo železných dielcov, ktoré sa vzájomne prekryvali asi na polovicu. Boli pospájané 9 nitmi. Bola zavesená na nosníkoch z jedľového dreva pomocou 24 hákov. Mala 5 manipulačných otvorov na prívod soľanky a kryštalizačného luhu. Priestor pod panvou bol vysoký 101 cm a boli v ňom dve kúreniská, dym sa odvádzal komínom. Okrem toho v **budove varne bola umiestnená kováčska dielňa a deväť sušiarní**. Cyklus varenia bol od pondelka do soboty. Začínal o polnoci z nedele na pondelok vyčistením panvy od panvového kameňa, opravou panvy, kúreniska... V malej panve sa predhriala soľanka, do veľkej sa napustil kryštalizačný luh z predchádzajúcej várky. Dvaja variči v drevákoch (kalaputy) naberačkami polievali dno panvy a napúšťali soľanku do výšky cca 35 cm vpredu, resp. 17 cm v zadnej časti panvy. Soľanka sa varila 3 hod. a neustále bola dopĺňaná. Potom sa soľ vyhrabávala na okraj panvy na kôpky pomocou dlhých hrablí a po odkvapaní sa ukladala do prepraviek (ton). Prepravka bola drevená, mala kužeľový tvar, výšku 84 cm, hore široká 61 cm, dole 76 cm. V dne mala jeden a po stranách štyri otvory na odtekanie soľanky. Pri ukončení várky sa všetka soľ z panvy vyhrabala, kryštalizačný luh sa odviezol do zásobníka. Do soli sa zapichovala drevená tyč, ktorej otvor slúžil po vytiahnutí na sušenie, ale aj na manipuláciu. Po piatich hodinách sa takto pripravená soľ odvážala do sušiarne, ktorá bola súčasťou varne. Bolo ich deväť. Pôdorys sušiarní bol rôzny, výška vzadu bola cca meter, vpredu 168 cm. V strede sušiarne bol kužeľový otvor pre žeravé uhlie na

dosušanie soli. Do malej sušiarne vošlo 60, do veľkej 130 „ton“ soli. Sušenie trvalo v lete 4 a v zime 5 dní.

Sklad soli mal pôdorys 73 x 32 m (už v roku 1726 mal tento rozmer?) a tvorilo ho 7 oddelených priestorov rozmerov 12 x 12 m. Tieto mali drevené podlahy aj steny a vošlo sa do nich po 1 000 „ton“ soli. Produkcia bola cca 20 t za 24 hodín.

Pracovná doba v lete bola do 14. hodiny, v zime do 18. hodiny. V roku 1720 bolo pri varni zamestnaných 47 osôb, vrátane vedúcich. Šesť kuričov sa striedalo v 8-hodinových intervaloch. Mzda sa vyplácala mesačne a bola pol grajciara za viedenský cent (cca 56 kg). Z celkového zázobku sa odpočítala mzda vedúceho varne a panvového majstra. Zvyšok sa delil rovným dielom.

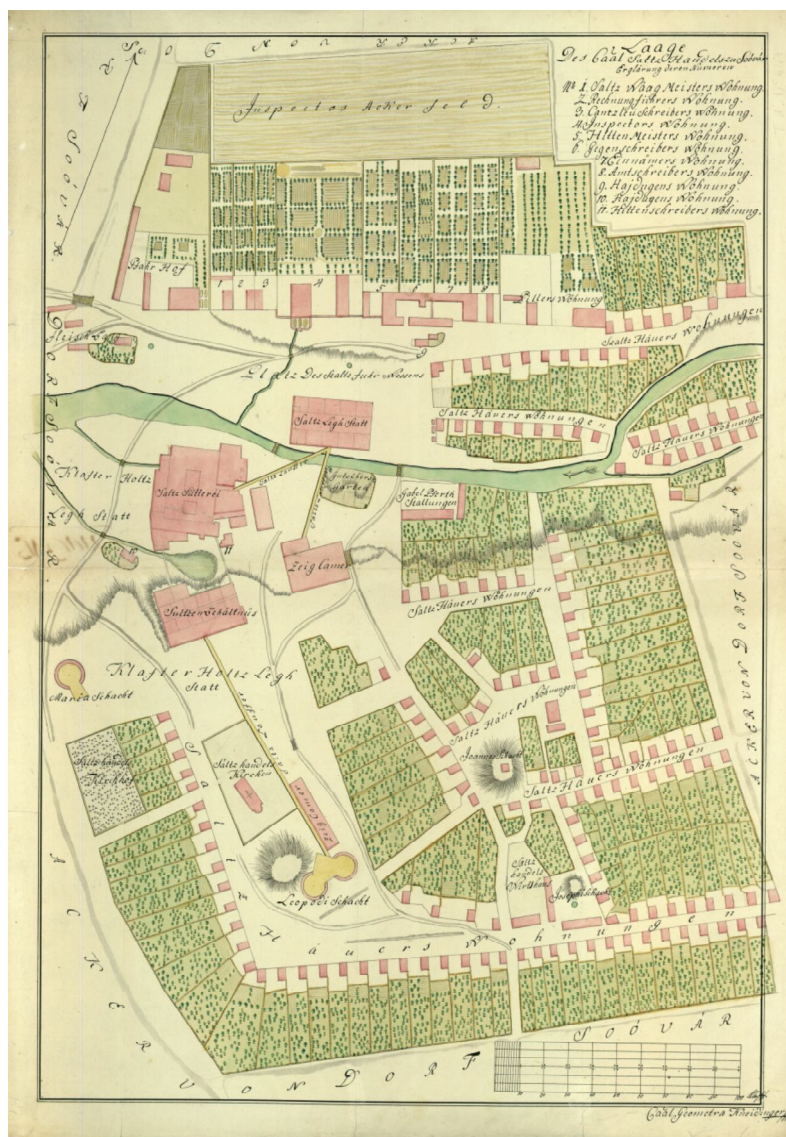

Obr. 5 Prehľadná mapa lesov z roku 1728. Legenda: 1. stará veľká varňa, 2. nová varňa, 3. stará jama Mária, 4. novozriadený kanál, 5. hrabla, 12. nová vodná nádrž, 16. stará vodná nádrž, 32. Kokošovce, 33. dve vodné pily, 34. Dulová Ves, 35. Haniska.

A.2.4. Sol'ná Baňa v rokoch 1752 až 1918 (novšie dejiny – počiatky varenia soli)

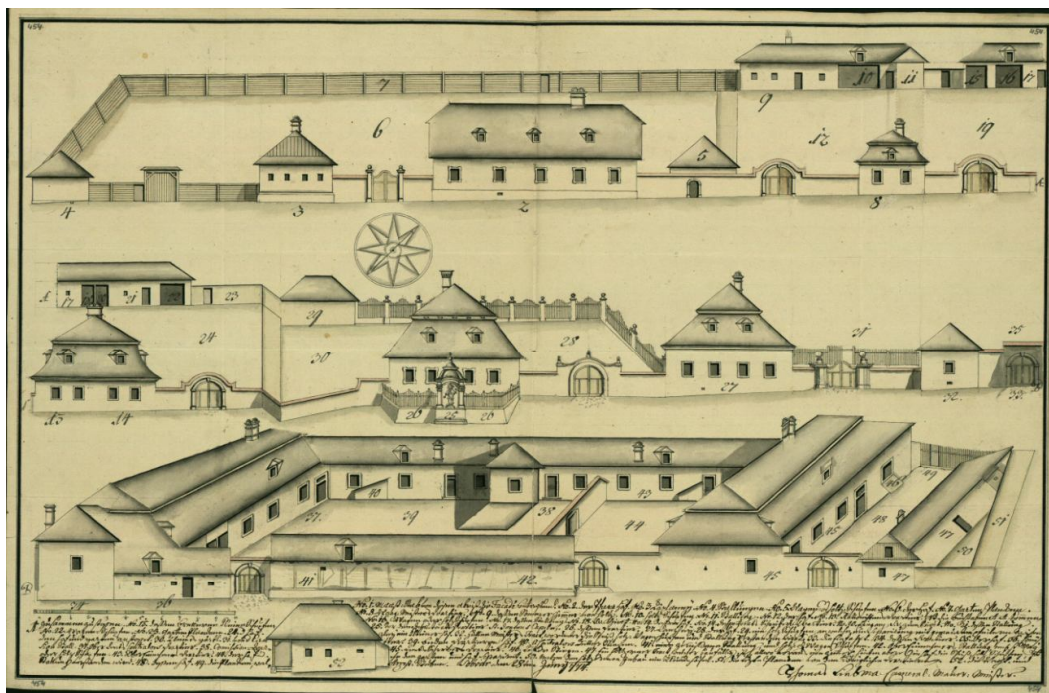
Dňa 27. januára 1750 prešla správa sol'ného závodu pod správu Hornouhorskej sol'nej administratívy v Košiciach. Rozhodujúcim faktorom v tomto období bolo zatopenie bane v noci z 21. na 22. februára 1752. Príval nastal v hĺbke asi 141,5 m v opustenej chodbe v južnej časti bane. Bol natoľko silný, že ho nedokázalo zastaviť ani zvýšené čerpanie sol'aneky (po naplnení nadzemných zásobníkov a odpredaji časti vyťaženej sol'aneky sa jej prebytok vypúšťal do potoka). Dňa 1. júla 1752 bolo úradne zakázané fárание do bane, keď stroskotali aj pokusy zachrániť už vyrúbanú soľ. Záchranné práce viedol prezident uhorskej dvorskej komory a komisár Spišskej komory gróf Anton Grassalkovich. Presná príčina

katastrofy nebola nikdy zistená. Do úvahy prichádzalo: neodborné razenie bankských diel a odstránenie niektorých ochranných pilierov, existencia prirodzeného zásobníka vôd, trhacie práce a neodborné odvádzanie bankských vôd. V protokole o výsledkoch šetrenia príčin zaplavenia bane, ktorý má 15 bodov, sa definitívne rozhodlo o prechode na varenie soli. Obdobie rokov 1752 až do konca 18. storočia bolo pre solný závod a jeho zamestnancov veľmi nepriaznivé.

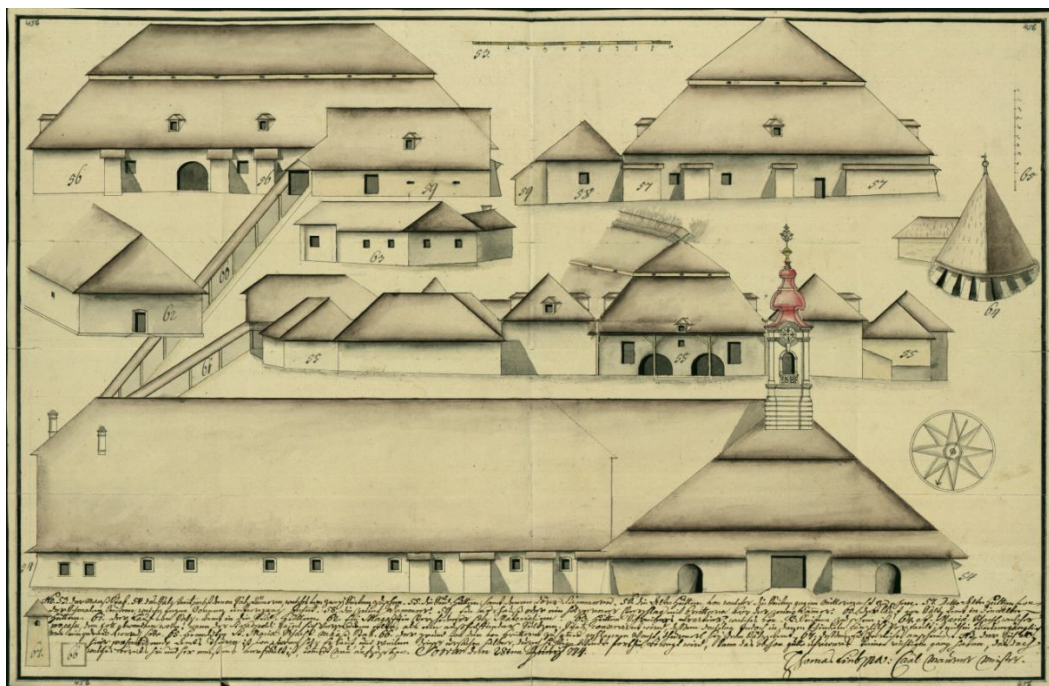

Obr. 6 Pódorys „solnobanského handľu“ z obdobia Kochovej komisie (1774)

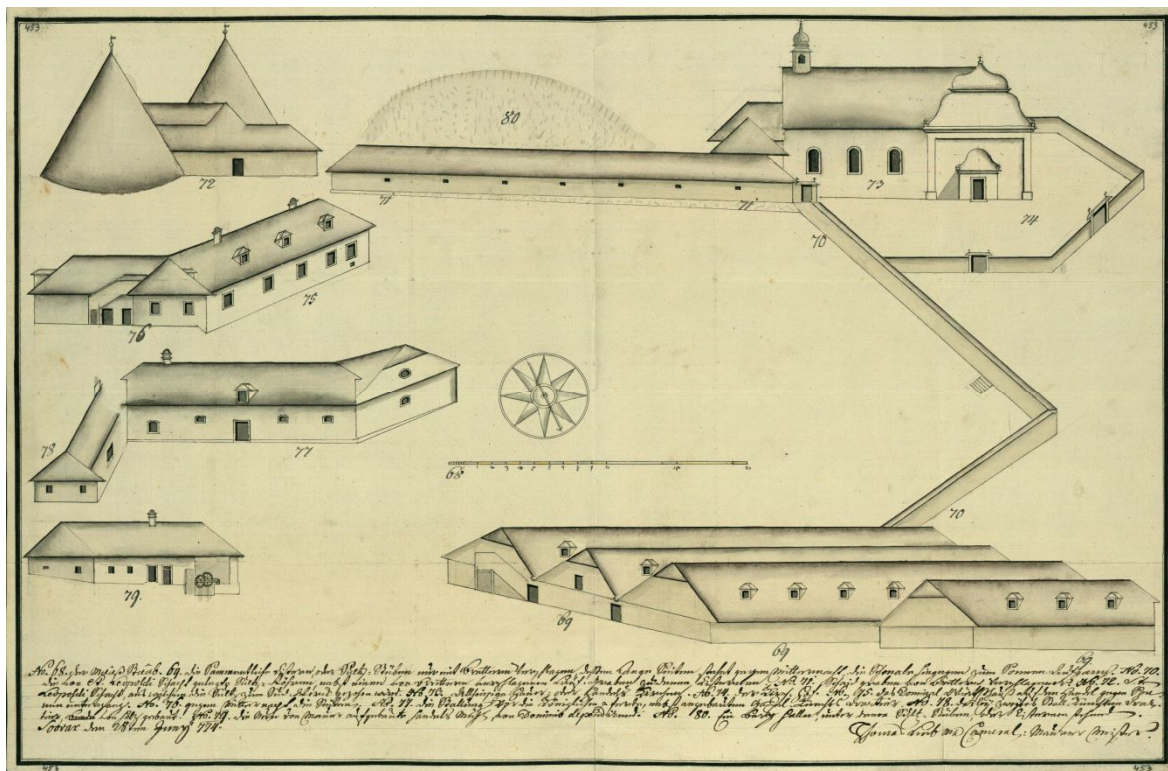
V priebehu týchto rokov navštívilo závod niekoľko komisií, ktoré mali za úlohu zvýšiť kapacitu výroby a rekonštruovať závod. Ich dôsledkom bol neustály spor s osadenstvom závodu, pokles sociálnych istôt, zlý technický stav zariadenia aj bane. To viedlo v roku 1764 k zavaleniu jamy Jozef. Vyskytli sa aj krádeže soli vyvolané prevažne finančnými problémami robotníkov. S neúspechom sa stretli aj viaceré pokusy o rekonštrukciu pôvodného zariadenia varne aj pokusy o šetrenie, akým bolo zamenenie ťažných zvierat – koní, za voly.

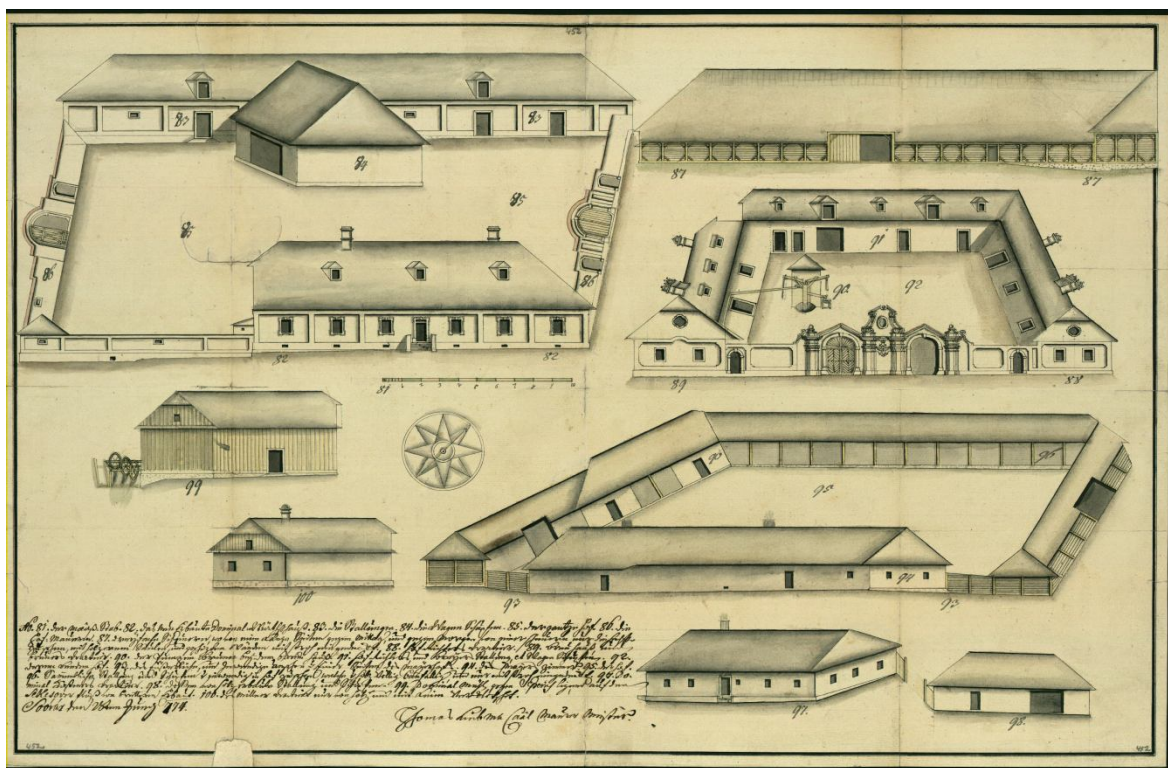
Obr. 7 (a, b, c, d, e) Povrchové objekty solného závodu v Solnej Bani podľa T. Lieba. Stav z 28. júna 1774. a) 4. maštale, 5. voziareň a dreváreň, 13. byt hospodára, 26. byt inšpektora, 43. byt hlavného pokladníka

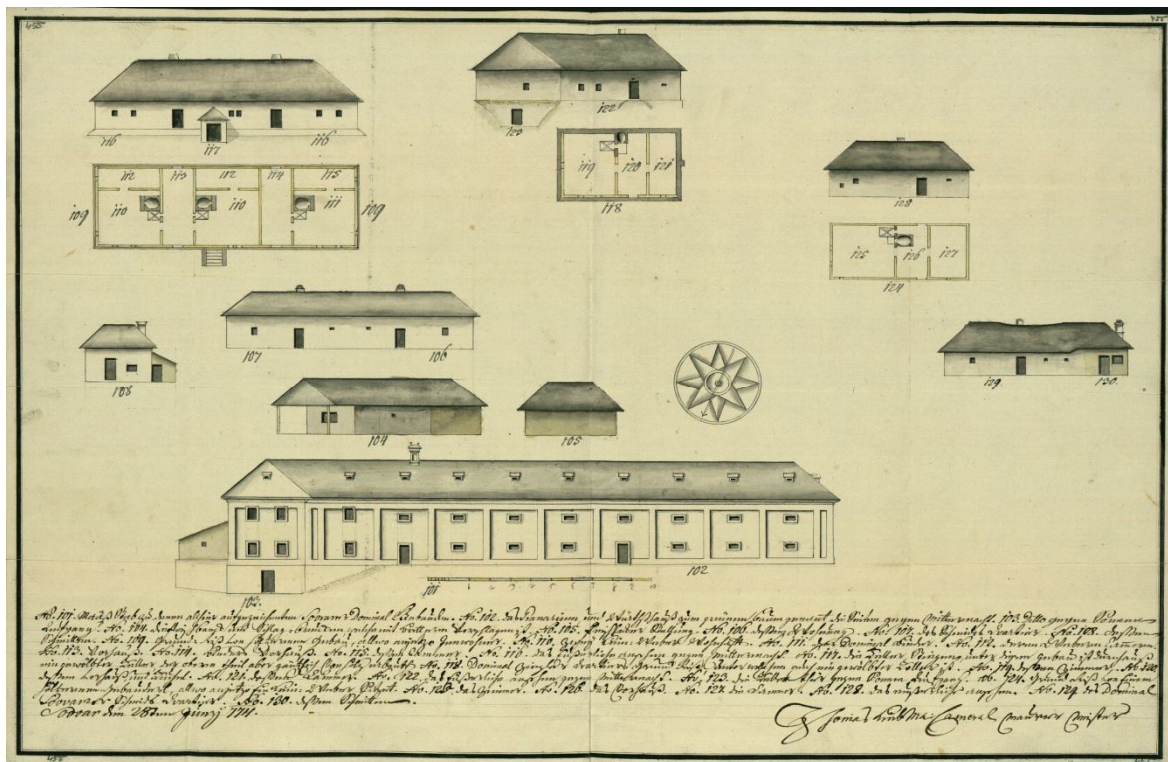
Obr. 8 b) 54. solný úrad so solným skladosm, 55. varne so sušiacimi komorami, 56. stará varňa, 58. sklad pre náradie, 64. jama Mária, 66. strážna veža, 67. veža s hodinami

Obr. 9 c) 69. cisterny (zásobníky) soľanky, 70. kanál od jamy Leopold k cisternám, 71. čistiaci priekop, 72. jama Leopold, 73. banský kostol, 75. hostinec, 77. maštal', 79. mlyn.

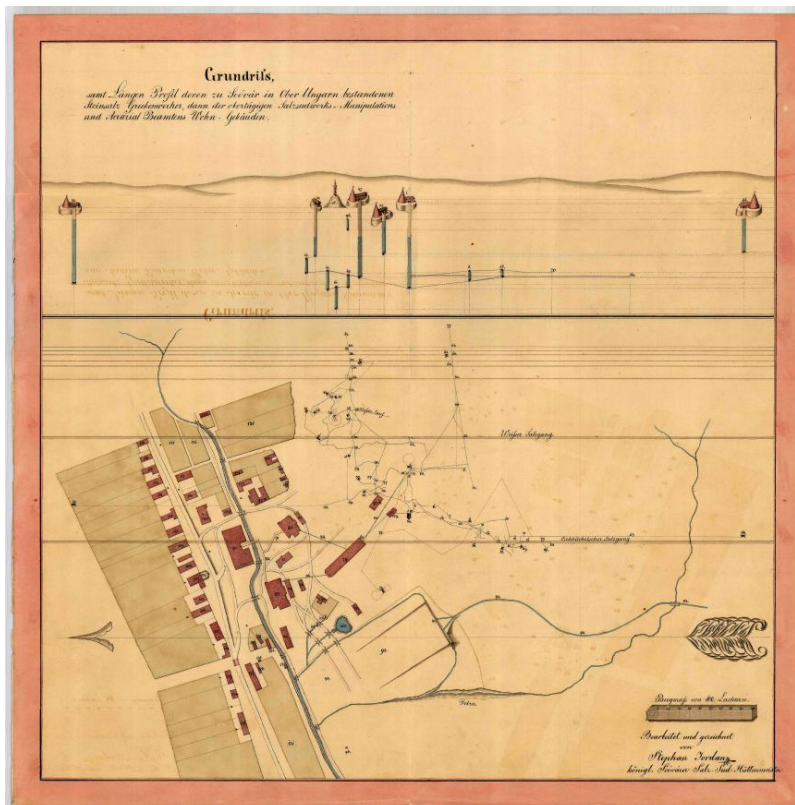

Obr. 10 d) 84. kôľňa pre vozy, 87. stodola, 89. pivovar, 90. studňa s pumpou, 99. mlyn na Sekčove

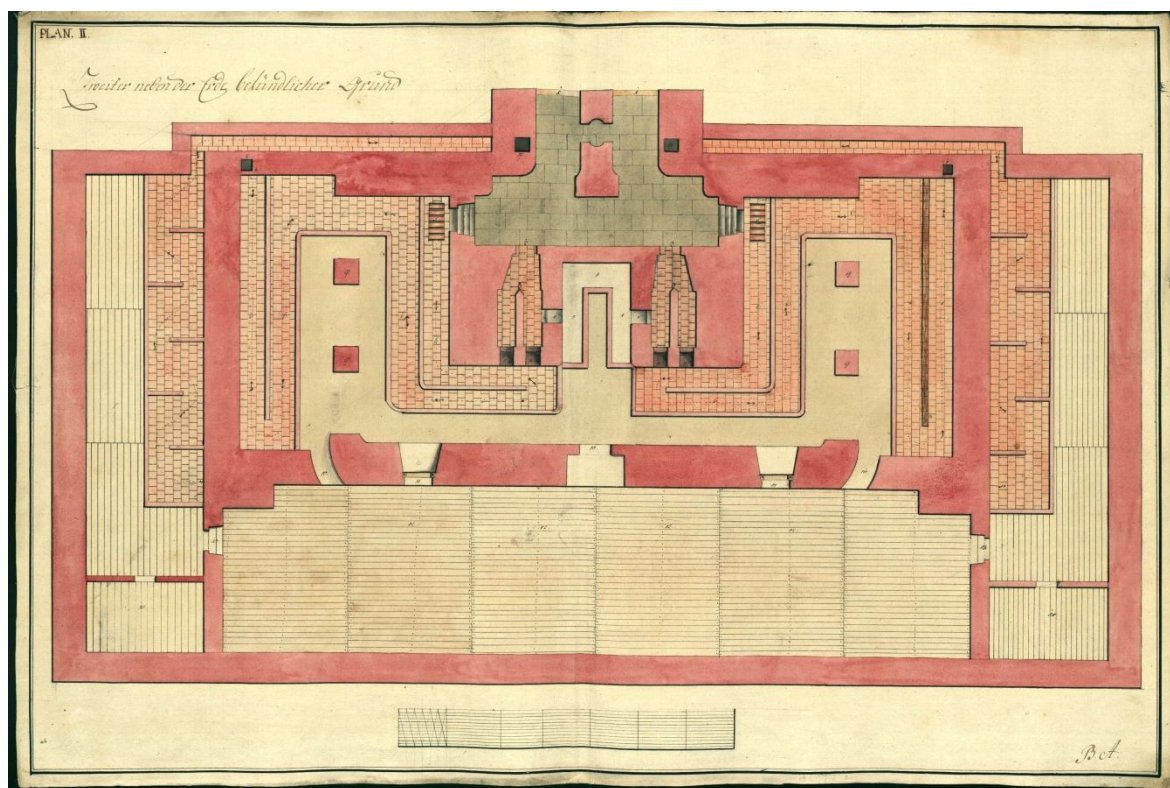
Obr. 11 e) 102. Obilnica (sýpka) a hostinec K zelenému stromu, 103. bitúnok, 108. kováčska dielňa, MOL,

Obrat nastal po príchode F. Schonsteina okolo roku 1794. Jeho komisia sa priklonila k štajerskotirolskému spôsobu varenia soli a vsadila na výstavbu nového závodu. V roku 1798 schválil cisár František I. výstavbu nového závodu.

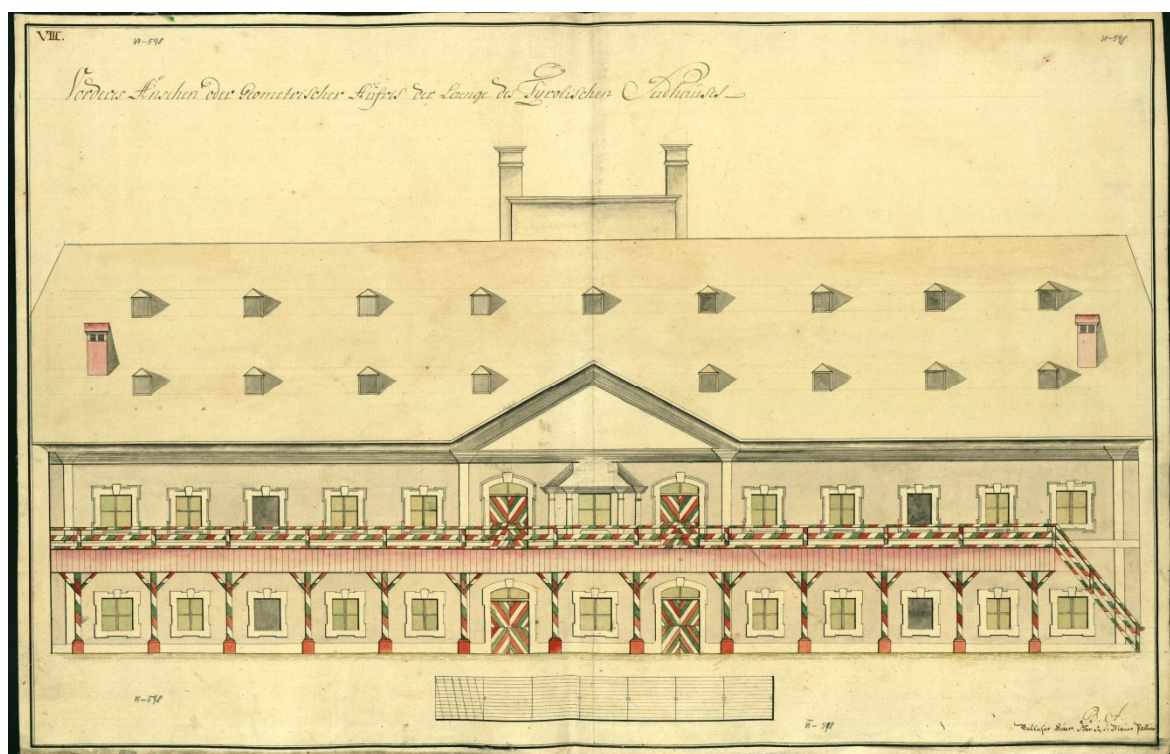

Obr. 12 Solivar, mapa - profil bane - odparovňa soli, rok 1835, MOL, S11 No 1676

Dňa 14. novembra 1800 bola slávnostne otvorená **varňa František**, ktorá však nedosiahla predpokladané parametre výroby. Príčiny boli vo zvýšenej spotrebe dreva, pretekaní panví a použití nekvalitného materiálu na jej výrobu. Preto bola v roku 1806 dostavaná druhá **varňa Ferdinand**.

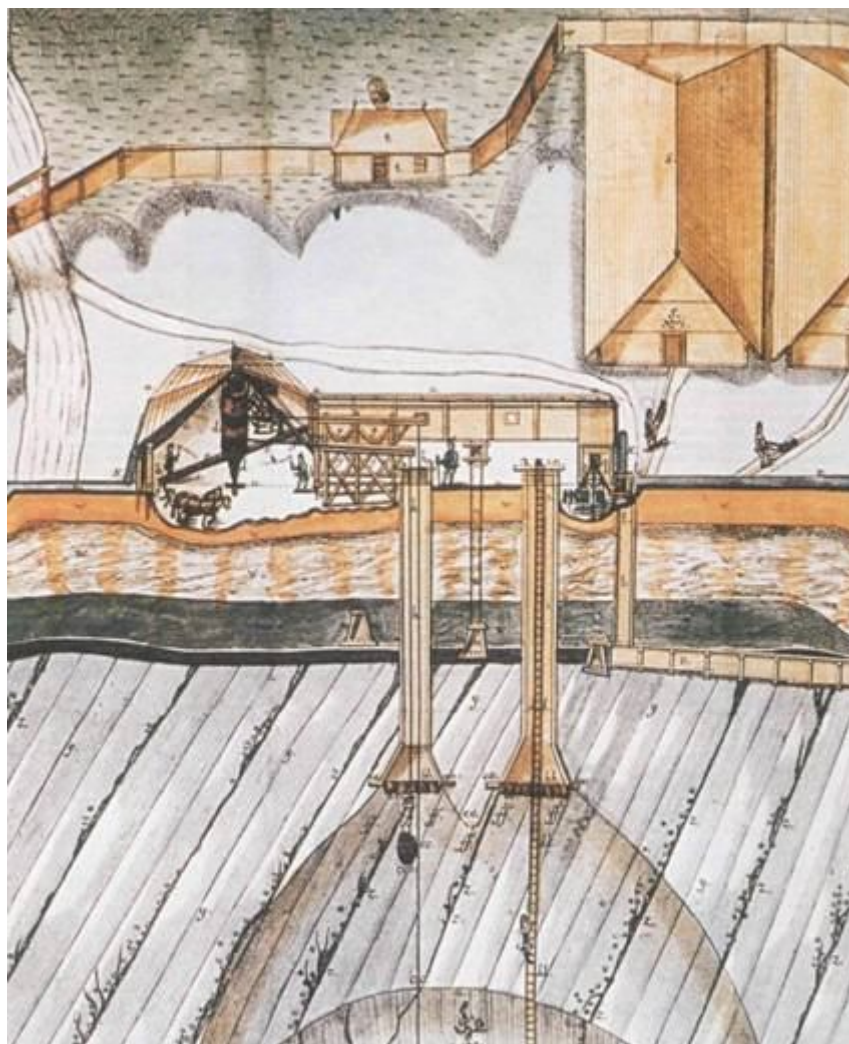

Obr. 13 Solivar, Varňa soli František, 18. stor., pôdorys, MOL, T1 No 598-2

Obr. 14 Solivar, Varňa soli František, 18. stor., pohľad, MOL, T1 No 598-9

Prechod na ťažbu soľanky a varenie soli si vyžiadal značné zásahy do konštrukcie ťažného zariadenia nad šachtou Leopold. Nad jamou bola v roku 1674 postavená nová budova s ťažobným mechanizmom - **gápel**.

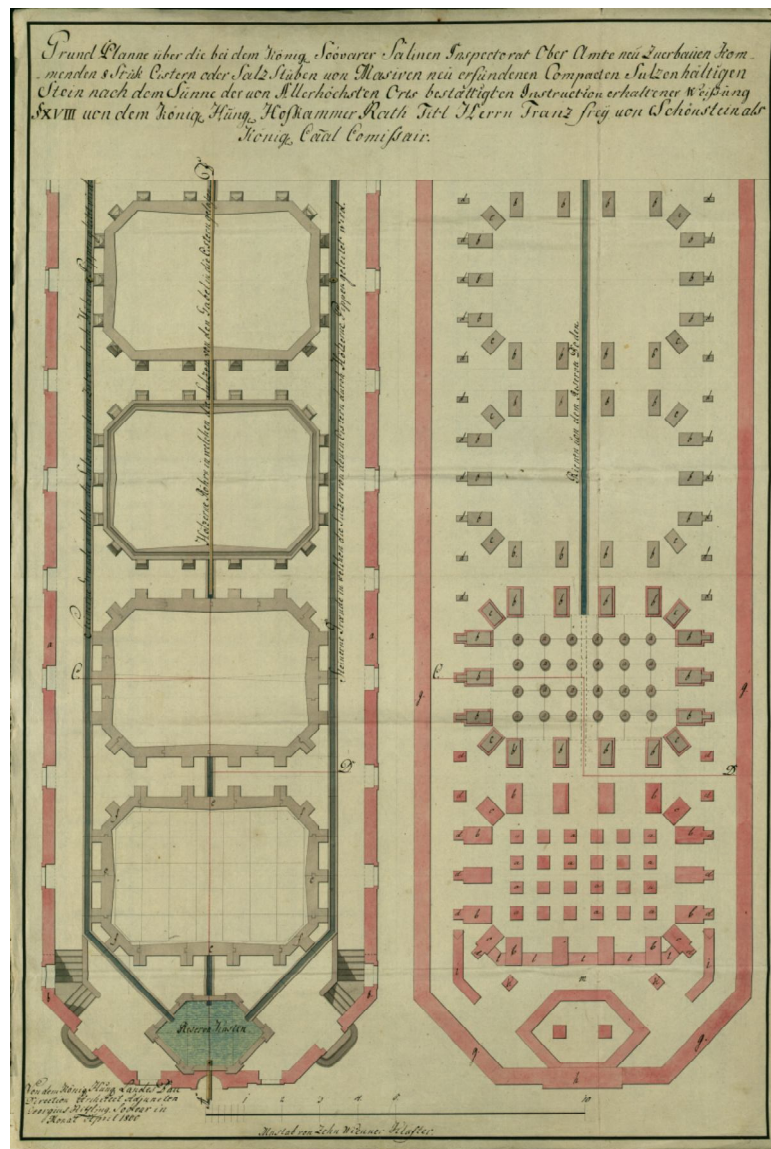

Obr. 15 Šachta na ťažbu soli (J. Fichtel 1780)

Po niekoľkých rekonštrukciách mala budova, zhotovená z jedľového a dubového dreva na žulových kvádroch, tvar osembokého ihlana s priemerom 14,6 m. Ťažným zariadením bol vertikálny, asi 9 m vysoký hriadeľ s priemerom 0,6 m a bubnom priemeru 5,6 m. Hriadeľ mal 75 cm vymeniteľné železné jadro, ktoré sa opieralo o kalenú železnú dosku. Konopné lano (po roku 1845 nahradené oceľovým lanom), spolu s koženým mechom zo surovej volskej kože, sa do šachty spúšťalo cez kladky nad ústím. Otvor mechu zaťažovala aj vystužovala kovová obruč. Výkon gápla bol cca 36 mechov za tri hodiny z hĺbky 60 siah. Mechanizmus poháňali štyri páry koní, každý s jedným pohoničom, ktoré sa po 4 hodinách striedali. Až od roku 1894 sa pohon zmenil, začal sa využívať ťažný vrátok firmy GANZ, ktorý bol poháňaný prúdom z vlastnej elektrárne. V roku 1928 sa prešlo na použitie elektrického čerpadla. Na bubne bola umiestnená čeľusťová brzda obsluhovaná od ústia šachty. Po vytiahnutí mechu sa padacie dvierka na ústí šachty samočinne zatvorili a soľanka sa vypustila do dreveného žľabu. Odtiaľ odtekala do drevenej „sedimentačnej“ nádrže umiestnenej asi 20 m od gápla. Mesačná produkcia soľanky zo šachty Leopold bola cca 16 tis. hl bez poklesu hladiny, kvalita 265 g/l. V roku 1815 boli vybudované tzv. **četerne**, zásobníky na soľanku, ktoré mali objem 110 560 hl. Autorom stavby bol majster Joanes

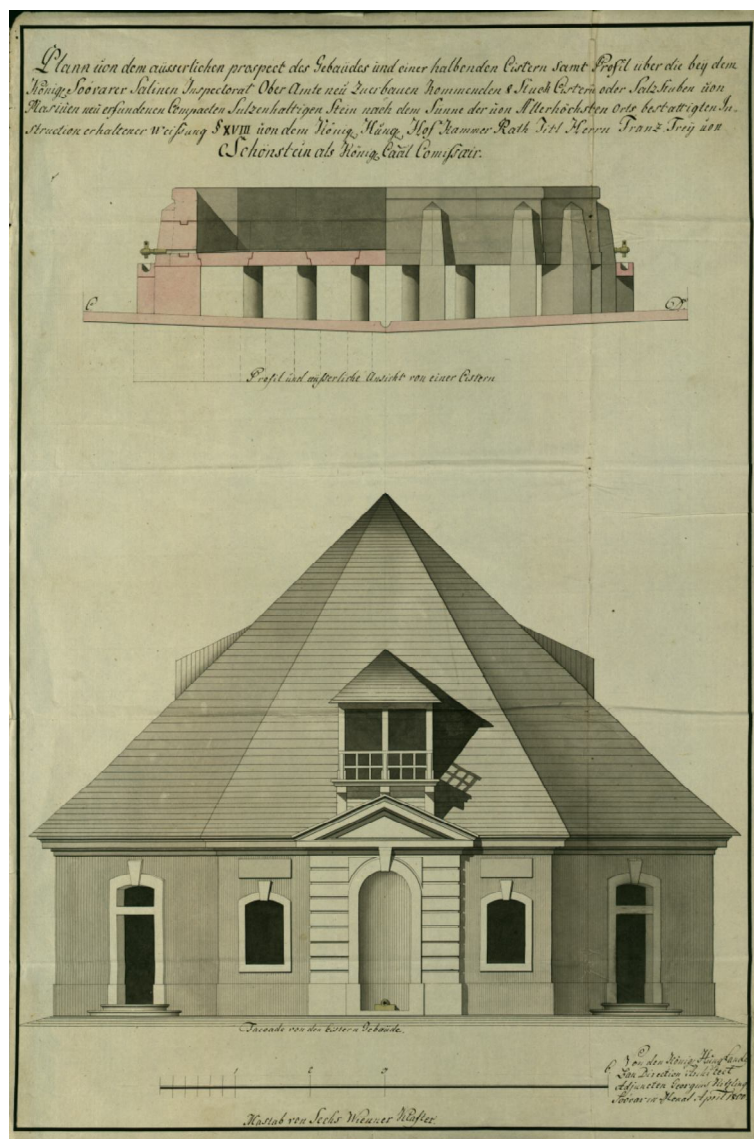

Michael Szariski (nápis na drevenej ozdobnej doske na stĺpiku plnej priečnej väzby krovu - na severnej strane za sedimentačnou nádržou).

Obr. 16 Zásobníky soli, pôdorys, MOL, T 62 No 1224 - 3

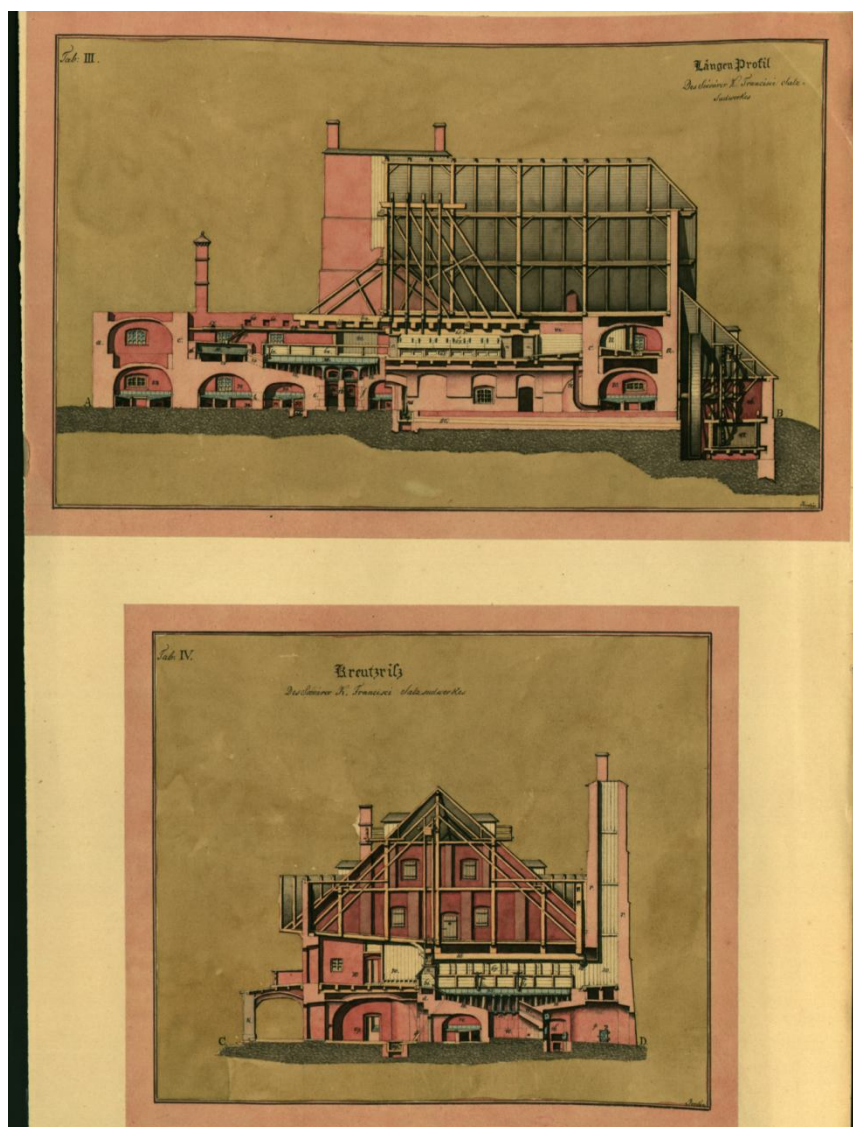
Osem drevených nádrží (7 nadzemných a ôsma zemná - sedimentačná) bolo postavených stupňovite po svahu a navzájom prepojených. Na stavbu bolo použité drevo, nakoľko železo a trachyt boli ako materiál nevhodné a žula bola nákladná na prepravu. Nádrže mali napúšťací otvor v prekrytí v strope a vypúšťací mosadzný v spodnej časti nádrže. Ním odtekala soľanka do šikmého potrubia napojeného na poslednú zemnú nádrž a odtiaľ na predhrievak soľanky do varne.

Obr. 17 Zásobníky soli (Četerne), pohľady, MOL, T 62 No 1224-1

Varne boli postavené v roku 1800, resp. 1806 na základe poznatkov rakúskych solivarov. Varňa František bola väčšia, mala rozmery panvy 19,2 x 9,84 m s hĺbkou 59 cm a dvoma ohniskami (oddelené múrikom). Varňa Ferdinand bola modernejšia, mala rozmery panvy 10,1 x 10,1 m s hĺbkou 51 cm s tromi ohniskami (bola zbúraná r. 1931). Panvy mali bočné steny zošíkmené, v prednej časti boli skosené, aby sa uľahčilo vyhrabávanie soli a zakryté strieškou a padacími dvierkami, aby sa zabránilo prístupu okolitého vzduchu. Boli postavené zo železných plechov rozmeru 64,5 x 70 cm hrúbky 1/4". Okraje plechov boli ohnuté a plechy sa podľa nich spájali 4 nitmi. Tmelom bola žltá ílovitá hlina, neskôr azbest. Boli postavené na porfýrových blokoch a pevne fixované. Pri nahrievaní sa rozpínali, čím dochádzalo k poškodeniu stavby a častým rekonštrukčným prácam, čím sa zmenil pôvodný vzhľad oboch stavieb. V roku 1931 boli panvy zavesené nad kúrenisko na háky. Po bokoch panvy boli predhrievaky (menšie panvice) soľanky. Dĺžku mali ako panva, šírka bola rôzna, napúšťali sa do hĺbky 39 cm. Dno mali rovné, vo výške odparovacej panvy bol výpust na soľanku. Palivo sa ukladalo pozdĺž panvy. Popol sa používal v sušiarňi. Soľ sa vyhrabávala každé tri hodiny ohreblami (gracami) na okraj panvy a ukladala do odkvapových komôrok (tzv. kabietky, ktorých bolo v každej varni 7) a mala vlhkosť okolo 12 %. Tu soľ stála 24

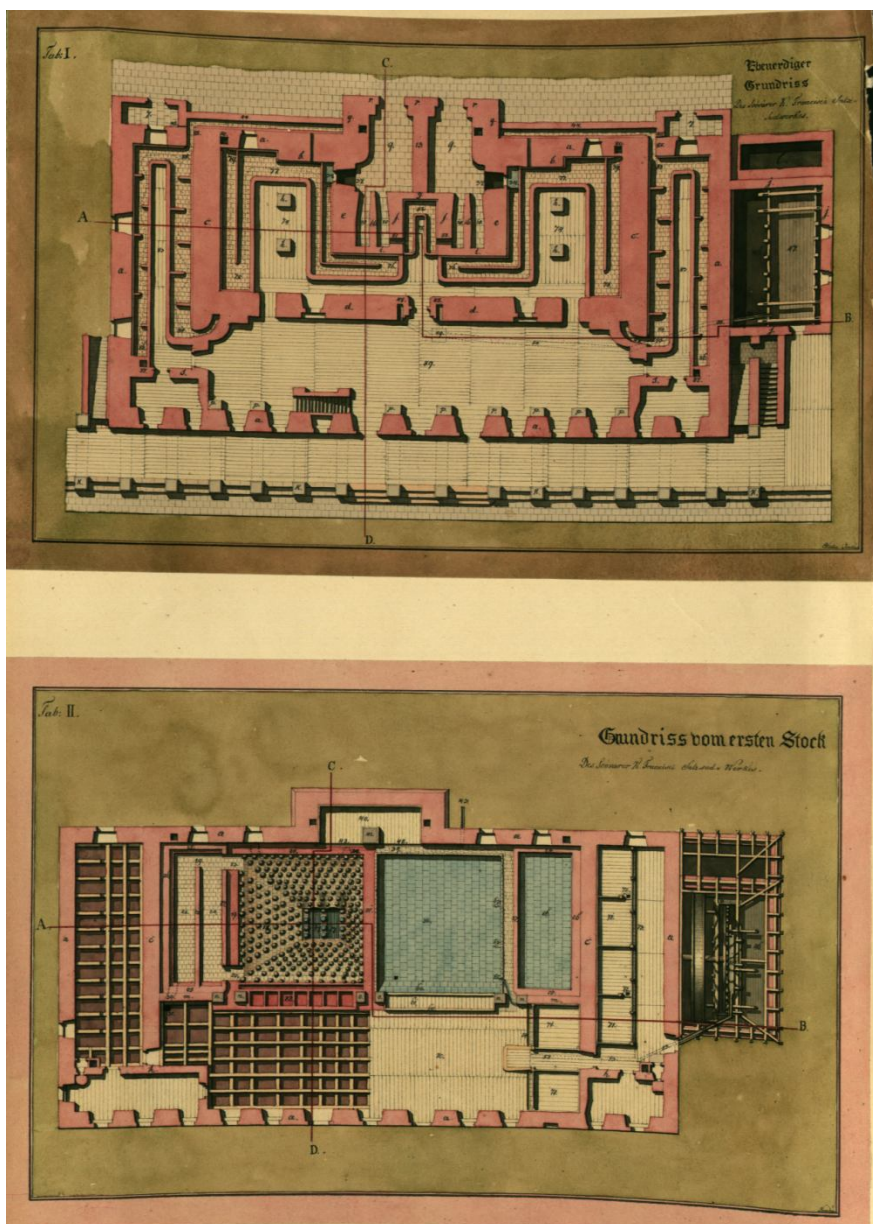
hodín. Soľanka stekala späť cez otvory v okrajovej lište panvy alebo cez drevený žľab pod kabietkou. Lišta mala vpredu drevený parapet so systémom na seba nadväzujúcich otočných valčekov (z dreva, neskôr z porcelánu) na uľahčenie manipulácie. Pôvodný vzhľad varní poznačili aj opakované požiare. Napr. roku 1819 zhorela do tla varňa František aj príľahlé budovy. Sušiarne boli ohrievané odpadovým popolom alebo dymom a teplom ohniska. Mali uzavreté ťahy, nad ktorými boli kamenné platne pokryté soľou v hrúbke 4 – 8 cm. Teplota v sušiarňach bola od 18 ° C (dym) do 50° C (popol). Kamenné platne boli z pieskovca, mali rozmery 202 x 134 cm a hrúbku 11 – 17 cm. V oboch varniach v ich zadnej časti boli drevené nádrže, v ktorých sa po odstavení varenia zachytával kryštalizačný lúh a aj soľanka odtekajúca napr. z „ton“.

Obr. 18 Solivar, Varňa soli Ferdinand, rok 1837, rezy, MOL, T 62 No 1259-2

Do roku 1932 sa na prečerpávanie lúhu používalo šliapacie koleso, neskôr čerpadlo s možnosťou preplachovať po použití sladkou vodou. Na stenách týchto záchytných nádrží sa vytvárali až 3,5 cm vrstvy soli, ktorá sa nazývala studničná alebo cisternová soľ. Bola rozdeľovaná ako deputát. Proces varenia začínal tzv. suchým ohňom mimo ohniska, ktorý nahrial celý priestor, usmernil prúdenie tepla a dymu a vysušil dno panvy. Asi po 12 hodinách pred varením sa napúšťala soľanka do predhrievakov, kontrolovala sa panva... Zapálil sa oheň pod panvou, ktorá sa asi pol hodiny nahrievala na sucho, následne sa panva pomaly

ostriekavala soľankou, až sa zaplnila do výšky cca 2,8 cm. Potom sa dopustil zvyšok soľanky (doplnený kryštalizačným lúhom) pre várku do výšky asi 22,5 cm. Po hodine sa panva doplnila na plný stav. Prvá soľ sa vyhrabávala po piatich hodinách, ďalej vždy po troch hodinách. Jeden cyklus trval 14 dní, osem robotníkov sa striedalo v 12-hod. zmenách. Pred začiatkom novej várky sa vykonali menšie opravy. Dvakrát do roka boli rozsiahlejšie, 20 – 30 dňové opravy, kedy sa vyčistili panvy od panvového kameňa, opravili a vyčistili sa kanály, predhrieváky, dymovody...

Obr. 19 Solivar, Varňa soli Ferdinand, rok 1837, pôdorys, MOL, T 62 No 1259_1

Ako palivo pre varne slúžilo drevo z lesov, ktoré patrili komorskému panstvu Solivar. Najvhodnejší bol javor a buk. Drevo sa malo používať až rok po vyťažení. Na prísun dreva bol postavený **splavný kanál**. Bol dlhý 18,9 km, obložený 2,5 cólovými doskami, mal hĺbku 67 cm, šírku hore 95,5 cm a dole 50,5 cm. Končil blízko varne František. Bol postavený v rokoch 1819 – 1821 J. Lechnerom z Košíc (v poradí už druhý kanál). Splavovalo sa dvakrát ročne cca 20 dní. Denne sa splavilo 150 – 200 kubických siah dreva. Od roku 1916 nahradila kanál úzkokol'ajná železnica Prešov - Sigord, neskôr predĺžená až za Zlatú Baňu. Kvalita soli bola pravidelne kontrolovaná. Roku 1815 bolo zriadené laboratórium na kontrolu

jej kvality. Soľ zbavená prebytočnej soľanky sa ukladala do **skladu soli**, ktorý bol unikátnym konštrukčným aj stavebným celkom s presne vymedzeným účelom. Presný dátum jeho výstavby nie je známy, ale s ohľadom na niektoré ďalšie údaje týkajúce sa soli, možno jeho výstavbu datovať približne do roku 1825. Soľ sa uskladňovala v „tonách“, od druhej polovice 19. stor. v sypkom stave, potom sa na transport balila do sudov alebo mechov. Prepravovala sa povozmi a od polovice 19. stor. železnicou z Prešova.

Obr. 10 Situačný plán budov soľného úradu, MOL, S11 No 1698

A.2.5. Soľná Baňa po roku 1918 (najnovšie dejiny)

„Novodobé“ dejiny ťažby a výroby soli sú úzko späté so štátoprávnymi zmenami, ktoré sa udiali v roku 1918 a s výstavbou nového solivaru „Prezident Masaryk“, ktorý bol uvedený do prevádzky 7. marca 1925. Soľ sa začala variť v Novom solivare, stavebne vzdialenom od pôvodného (v Soľnej Bani) cca 2 399 m západne, čo je dĺžka soľankovodu s priemerom 150 mm, ktorým sa dopravovala soľanka z bane Leopold. Nový závod vznikol na výpadovke z Prešova smerom do Košíc, v tesnej blízkosti železničnej stanice. Dôvodom jeho vybudovania bola potreba modernizácie a zvýšenia výroby soli. Strojové vybavenie dodala firma Breifeld a Daněk, a.s., z Prahy. Surovinovú základňu tvorila kamenná soľ dovážaná z ložiska Akna-Slatiny v Zakarpatskej Ukrajine a čiastočne soľanka zo šachty Leopold. Ďalším zdrojom suroviny bolo severovýchodné pokračovanie soľnobanského ložiska overené 4 vrtmi v rokoch 1920 – 1922. Táto časť ložiska však bola využívaná až od roku 1946, kedy sa pristúpilo k novej technológii ťažby lúhovaním vrtmi z povrchu. Nový solivar predstavoval jediný závod ťažiaci a distribuujúci soľ na území Československa.

Obr. 11 Solivar – nový závod, 1927 (kópia z www.profila.hu)

Nový solivar v Prešove tak prevzal dejinnú úlohu historického Solivaru – Soľnej Bane i „soľnobanského handľu“.

Po sprevádzkovaní nového závodu padlo za obeť pre zlý technický stav aj niekoľko historických objektov pôvodného solivaru (napr. varňa Ferdinand) a zanikli aj liečivé kúpele.

V tom čase produkoval podnik spolu s varňou František dovedna 16-tisíc ton soli ročne. Solivar v Soľnej Bani spracúval len soľanku zo šachty Leopold, zatiaľ čo solivar v Prešove hlavne soľ dovezenú z Marmarošskej Solotviny na Ukrajine. S prvými pokusmi ťažiť soľ lúhovaním pomocou vrtov z povrchu sa začalo v roku 1942. Po vojne soľanku získavali lúhovaním z ložiska pri obci Soľná Baňa. Na princípe vákuového varenia sa vyrábala veľmi jemná až luxusná jedlá soľ. Potvrdila sa skutočnosť, že výroba soli zo soľanky znamená výhodnejší technologický postup a kvalitnejší je aj výrobok. V roku 1957 sa prešovský solivar opäť rekonštruoval, čo zvýšilo jeho kapacitu na 24-tisíc ton soli ročne a neskôr až na 45-tisíc. Ďalšími technologickými úpravami stúpila výroba soli v roku 1990 až na 70-tisíc ton. Vtedajší rozvoj závodu zaznamenal zásadné zmeny aj v sortimente výroby. Ak sa v rokoch 1925 – 1945 vyrábala len 50-kilová soľ vrecovaná, v roku 1955 sa začala vyrábať jednokilová a v roku 1965 sa začalo s výrobou čistých solí na farmaceutické účely.

Po zmene režimu sa v roku 1992 solivar privatizoval a vznikli Solivary, akciová spoločnosť Prešov. V tom istom roku prešiel výrobný proces výraznou modernizáciou, ktorá znamenala zmeny v technológii – z vákuového systému výroby sa prešlo na termokompresný (postavená nová varňa aj s technologickým zriadením). Kapacitne dokázal podnik vyrobiť až 100-tisíc ton soli za rok. Približne 55 percent išlo na export aj mimo Európskej únie.

V roku 2009 bola z dôvodu veľkých finančných strát ukončená ťažba a výroba soli v Prešove (závod predaný developerovi). Uzavrela sa tak viac ako 400-ročná tradícia ťažby a spracovania soli na Slovensku.

Celý historický areál ťažby soli v Soľnej Bani bol v roku 1970 vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku, čím bol zaradený medzi najvýznamnejšie pamiatky Slovenska.

Dnes je areál v správe Slovenského technického múzea v Košiciach ako jeho expozícia. Na mieste Soľnej Bane - dnešného Solivaru sa zachoval súbor jedinečných technických pamiatok.

A.3. Urbanistický a stavebný vývoj pamiatkového územia

A.3.1. 1. etapa - do roku 1570 (stredovek)

Prvé obdobie je späté s existenciou soľného prameňa v oblasti Soľného potoka - Sópatak. V údolí sa nachádzalo väčšie zemepanské sídlo, ktoré malo strediskový charakter. Okrem poľnohospodárstva sa jeho obyvatelia venovali získavaniu soli. Drobnej zástavbe z netrvanlivých materiálov dominovali dve sakrálné stavby – vo vyvýšenej polohe v polohe Várhed' kostol sv. Štefana, v údolí františkánsky kostol sv. Trojice.

A.3.2. 2. etapa - roky 1570 – 1752 (novovek)

Na prelome 16. a 17. storočia bola štátom účelovo založená banská osada Soľná Baňa s výrobným areálom vyčlenením z pôvodného územia obce Solivar (Sóvár).

Obec ako spoločenstvo bola na hranici medzi dedinou a mestom. Dejiny novodobej obce sa spájajú s rokom 1570, keď vzniká baňa na kamennú soľ. V poslednej zo základných inštitúcií z roku 1799 sa konštatuje, že robotníci usídlení na „Salz-Handel“ tvoria samostatnú obec, schválenú cisárom Františkom I. Pre obec bol vydaný osobitný ochranný list, v ktorom boli zabezpečené: štatút, policajný poriadok, súdna exempcia z kompetencie zemepánskych súdov a schválené pravidlá spolunažívania.

Administratívne sa sídlo začalo formovať po roku 1592, keď si Rudolf II. privlastnil soľné majetky a územie začala spravovať Kráľovská komora. V nadväznosti na rozhodujúcu účasť kráľovského eráru došlo k podstatným zmenám historicko-spoločenského a technického významu. V súvislosti s otvorením bane na kamennú soľ v rokoch 1570 – 1572 sa etablovali dva administratívne celky – Soľná Baňa a Solivar. Soľná Baňa sa ako obec spomína v roku 1673³.

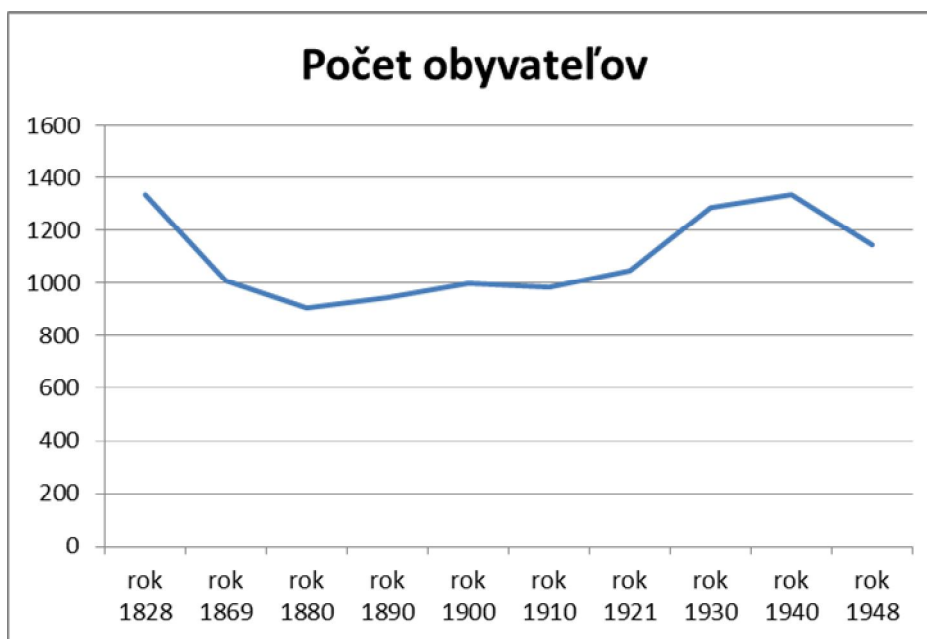
Do dnešnej podoby sa začala tvoriť už počas dobývania soli ťažobným, hlbinným spôsobom v prvej polovici 18. storočia. Už vtedy areál Soľnej Bane, banských diel a stavieb, soľných prameňov a výroby soli obkolesovala štruktúra radovej zástavby banických a panských domov, ktorá do pravidelného štvoruholníkového útvaru obkolesovala celý areál a vyplňala jeho vnútorné, závodom nevyužitú územie.

A.3.3. 3. etapa - roky 1752 – 1918 (novšie dejiny)

V druhej polovici 18. a 1. polovici 19. storočia zaznamenávame zásah do územia obce. Podľa zásad klasicistického urbanizmu sa tu vytvoril vzácny komplex podnikových a obytných budov.

---

³ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku

V roku 1886 bol formálne ukončený proces osamostatnenia sa, keď Solná Baňa bola s konečnou platnosťou uznaná ako samostatná obec.

Dnešnú podobu však zásadne dostala až po zaplavení baní a návrhoch na rekonštrukciu závodu a obce po roku 1780 a 1800. Urbanistická štruktúra býv. samostatnej obce Solná Baňa je vymedzená na severnej strane líniou domoradia tzv. *Panského radku*, tiahnuceho sa od býv. farských parciel po tzv. *baňasky cintorín*. Tu sídlili komorské úrady a tu aj bývala vrchnosť závodu.

Klasicistickou prestavbou staršej štruktúry vznikla dodnes pomerne kompaktné zachovaná jednostranná prízemná radová zástavba s dodnes čitateľným klasicistickým tvaroslovím fasád. Príkladom je dom č. 11-13 stojaci v centre námestia oproti vyhorenému objektu soľného skladu (*komore*), postavený počiatkom 19. storočia s kooptovaním staršej zástavby vo svojej hmote. Je to pôvodne administratívna a zároveň obytná pomerne rozľahlá, reprezentatívna a pohodlná budova sídla správcu a neskôr, pred II. sv. vojnou, riaditeľa soľného závodu. Jeho severovýchodné krídlo má v sebe kooptované staršie priestory, zrejme už zo 17. storočia, ktoré sú zaklenuté valenými klenbami s trojbokými styčnými lunetovými výsečami. Výraznejšie bol objekt stavebne upravený v druhej polovici 20. storočia, keď bola k pôvodnej stavbe pristavaná na severozápadnej strane novostavba s dvomi nadzemnými podlažiami. Obdobnou budovou úradníka bol napr. aj dom č. 17 v tomto rade, z ktorého, žiaľ, pri výstavbe komunikácie na dnešné sídlisko Sekčov odstránili jeho polovicu.

Významovou a architektonickou protiváhou tomuto radu je štruktúra južnej a západnej strany areálu závodu, dnešnej Gáplovej ulice, kde je dodnes čitateľná pravidelná zástavba obytných domov baníkov. Obdobná štruktúra od polovice 18. storočia vyplňala aj voľné, závodom a baňou nevyužitú vnútornú plochu areálu obce (dnešná Banická, Čipkárska, Pod Turňou, Lidická), ktorá sa neskôr - koncom 18. a začiatkom 19. storočia - rozšírila západným smerom a vytvorili tak dnešnú ulicu B. Němcovej a komplex ulice Pri hati. Tu bývali rodiny banských robotníkov a neskôr rodiny robotníkov a remeselníkov soľného závodu.

V roku 1786 prišlo 48 rodín na alodiálne pozemky. Prišli prirodzene do už dávno obývanej obce, no výrazne zvýšili jej počet. Boli pridelené cisárom Jozefom I. Solná baňa bola čisto remeselnícka obec. Murári, peciari, tesári a iní mali na starosti neustále opravy.

Predovšetkým pecí v závode, ktoré potrebovali časté výmeny výmurovky. Keďže soľ je agresívna, aj väčšina zariadení musela byť často udržiavaná a opravovaná.

A.3.4. 4. etapa - po roku 1918 (najnovšie dejiny)

V 20. storočí dochádza k zahusťovaniu obytnej zástavby, predovšetkým v centre obce. V roku 1960 bola Soľná Baňa pričlenená k Solivaru. Od roku 1971 tvorí Solivar mestskú časť Prešova. Územie Solivaru tak vzniklo z pôvodne troch samostatných obcí – Soľná Baňa, Solivar a Šváby.

V súčasnosti je táto pozoruhodná urbanistická štruktúra stále vnímateľná a čitateľná. So začlenením obce Soľná Baňa do mesta Prešov, s napojením na mestskú hromadnú dopravu, na sieť technickej infraštruktúry, s ukončením činnosti závodu a s tým súvisiacim odlivom a vymieraním pôvodného obyvateľstva sa táto lokalita aj vďaka dostupnosti a blízkosti k centru krajského mesta čím ďalej tým viac stáva lukratívnou štvrtou pre novú výstavbu, ktorej táto výnimočná pôvodná a stará zástavba Bane a jej urbanistická štruktúra ticho podlieha.

Vidiecke banícke sídlo je charakteristické hromadnou cestnou zástavbou, ktorého jadro tvorí areál národnej kultúrnej pamiatky „Solivar s areálom“, v minulosti tzv. Salzhandel. Zaberá historické územie obce Soľná Baňa a jednotlivé chránené pamiatkové objekty sa nachádzajú na celom území. Pôvodná urbanistická štruktúra pravdepodobne zo záveru 16. storočia je vo veľkej miere zachovaná dodnes. Areál pozostáva z výrobnéj a obytnej časti. Banské sídlo dopĺňajú sakrálne objekty – banský kostol sv. Jána Krstiteľa, ktorý je situovaný v centre obce na križovatke trasy Solivar – Ruská Nová Ves a Solivar – Zlatá Baňa ako aj kaplnka sv. Rócha v južnej časti sídla, na kopci v blízkosti cesty smerujúcej do Zlatej Bane a neďaleko od budovy gápl'a postavenéj nad jamou Leopold.

Charakter územia nie je určený len jednotlivými NKP, ale aj pôdorysom, priestorovou skladbou, dominantami a siluetou. Takto je možné diferencovať jednotlivé prvky v území: objekty, chránené plochy, priestory, kompozičné osi a dominanty.

Pre vidiecke banské sídlo bola určujúca funkcia banskej činnosti, ktorá v sebe zahŕňala výrobnú a obytnú časť.

Výrobnú časť tvorí soľný závod, nazývaný tiež soľnobanský handel, vymedzený ulicami Zborovská, Gápl'ova, Zlatobanská a Námestím osloboditeľov. Objekty tvoria solitéry na danom území. Obytná časť je vymedzená ulicami Gápl'ová, Boženy Němcovej, Lidická, Pod Turňou, Pri Hati, Soľnobanská a Zlatobanská.

Technicko-technologické objekty sú situované tak, že rešpektujú prirodzené terénne sklony lokality (spády pre odtok soľanky). Najvyššie – južným smerom je situovaný objekt: gápeľ so šachtou Leopold, smerom na sever s klesajúcou zostupnosťou nasledujú četerne (zásobníky soľanky), varňa a sklady soli, vrátane ďalších objektov (dielne, maschinhaus-strojovňa, železnica, stajne). Zvyšné objekty výrobného areálu boli jeho neoddeliteľnou súčasťou, ale mali skôr pomocný charakter (strojovňa, dielne, železnica, vozovňa, klopačka). V centre obce je zachovaný pôvodný výrobný areál práve z tohto obdobia, keď došlo pri zmene výrobného procesu spracovania a výroby soli k výrazným rekonštrukciám a výstavbám nových objektov na tomto území.

Tiež značne prestavaná – upravená, avšak so zachovaním urbanizmu, bola **obytná časť** situovaná po jeho obvode a to predovšetkým na južnej a východnej strane (domy baňasov) i severnej strane (Panský radek).

Určujúcimi kompozičnými prvkami v území je Soľný potok a križovatka s komunikáciami smerujúcimi do Prešova, Ruskej Novej Vsi a Zlatej Bane. V centre historického územia sú nepravidelne situované výrobné objekty, ktoré zároveň so sakrálnymi stavbami tvoria aj dominanty územia.

Absencia pamiatkovej zóny v minulosti mala za následok nevhodné vybudovanie štátnej cesty takmer diaľničnej šírky smerom na Zlatú Baňu (preťala kompaktné zachované historické územie), vznik prepojovacej komunikácie Kysucká (vynútená asanácia polovice historického objektu na Námestí osloboditeľov č. 17) a vznik obratiska mestskej hromadnej dopravy priamo uprostred historického sídla.

B. Charakteristika pamiatkových hodnôt územia

B.1. Špecifikácia jednotlivých typov štruktúr a prvkov územia

B.1.1. Pôdorysná dispozícia, verejné priestranstvá a ulice

Hlavnú komunikačnú os územia PZ tvorí dnes križovatka ciest s tromi smermi - do Prešova, Ruskej Novej Vsi a Zlatej Bane. Cez obec preteká Soľný potok. Jeho línia je určujúcim prírodným prvkom, ktorý delí územie na dve nerovnaké časti. K potoku sa zvažuje celá juhovýchodná strana územia.

Cesta III. triedy od Prešova do Ruskej Novej Vsi v smere Z – SV – ulica Soľnobanská so severným a južným domoradím sa v západnej časti PZ rozširuje do Námestia osloboditeľov (pôvodná uličná štruktúra). V tejto časti územia a v nadväznosti južným smerom sa nachádza ťažisko významných stavieb v území aj s ich verejne prístupnými areálmi. Cesta III. triedy – ulica Zlatobanská je novým prepojením, ako aj ulica Kysucká v severozápadnej časti PZ (z roku 1974-75?). Južná a východná časť PZ má dnes nepravidelný (organický) pôdorys tvorený uličnou sieťou obytnej zástavby.

Urbanistická štruktúra Soľnej Bane sa do dnešnej podoby začala formovať už počas dobývania soli ťažobným, hlbinným spôsobom v prvej polovici 18. storočia. Už vtedy areál Soľnej Bane - banských diel a stavieb, soľných prameňov a výrobné soli obkolesovala štruktúra radovej zástavby baníckych a panských domov do pravidelného štvoruholníkového útvaru a vyplňala jeho vnútorné, výrobou nevyužitú územie.

Dnešnú podobu však zásadne dostala až po zaplavení baní (1. júl 1752) a spracovaní návrhov na rekonštrukciu závodu a obce v období rokov 1780 a 1800. Urbanistická štruktúra bývalej samostatnej obce Soľná Baňa je vymedzená na severnej strane líniou domoradia tzv. *Panského radku* (dnes Námestie osloboditeľov a ulica Soľnobanská), tiahnuceho sa od býv. farských parciel po tzv. *baňasky cintorín*. Tu sídlili komorské úrady a tu aj bývala vrchnosť závodu.

Významovou a urbanistickou protívahou tomuto radu je štruktúra južnej a východnej strany areálu závodu, dnešnej Gápľovej ulice, kde je dodnes čitateľná pravidelná zástavba obytných domov baníkov (baňasov). Obdobná štruktúra od polovice 18. storočia vyplňala aj voľné, závodom a baňou nevyužitú vnútorné plochy areálu obce (dnešné ulice Banická, Čipkárska, Pod Turňou, Lidická), ktorá sa neskôr, koncom 18. a začiatkom 19. storočia rozšírila severovýchodným smerom a vytvorili tak dnešnú ulicu B. Němcovej a komplex ulice

Pri hati. Tu bývali rodiny banských robotníkov a neskôr rodiny robotníkov a remeselníkov soľného závodu. Štruktúra obytných domov bola v 60-tych až 70-tych rokoch 20. storočia zásadne narušená výstavbou novej komunikácie smerom na Dulovú Ves a ďalej na Zlatú Baňu s otočkou trolejbusovej dopravy, ktorá základný štvoruholník pretla a rozdelila, predovšetkým na ulici Gápľová.

B.1.2. Systém mestského opevnenia

Obec Soľná Baňa nemala žiadne opevnenie.

B.1.3. Vývoj a súčasný stav parcelácie v pamiatkovom území

Na parcelačnej mape Soľnej Bane pod názvom Sóbanya kisközség Sáros vármegyében z roku 1903 je veľmi dobre čitateľná parcelácia územia. Porovnaním s mapou II. vojenského mapovania (1819 – 1869) je možné zistiť, že v priebehu necelého storočia došlo k výraznému zastavaniu hlavne centrálnej časti územia. Pôvodná úzka a dlhá parcelácia orientovaná kolmo ku komunikácii sa priečne delí a zastavuje obytnými budovami. Nezmenené ostali parcely po obvode katastrálneho územia na Gápľovej a Soľnobanskej ulici. Plochy okolo objektov soľného závodu ostali aj naďalej nezastavané. Parcely s obytnými domami sú zastavané na strane orientovanej k ulici. Ich zadná časť je využívaná ako záhrada.

Takmer intaktne zachovaná historická parcelácia územia patrí medzi najvýznamnejšie hodnoty PZ. Narušená je len výstavbou objektu obchodu a služieb „Šport“ na parcelách č. 222/1, 222/2, 222/5 na západnom okraji PZ z 80-tych rokov 20. storočia.

B.1.4. Charakteristika spôsobu zástavby, hmotová skladba, urbanistická kompozícia a rozsah zachovania historickej štruktúry

Vidiecke banícke sídlo je charakteristické hromadnou cestnou zástavbou, ktorého jadro tvorí areál národnej kultúrnej pamiatky „Solivar s areálom“. Zaberá historické územie obce Soľná Baňa a jednotlivé pamiatkové objekty sa nachádzajú na celom území. Pôvodná urbanistická štruktúra je vo veľkej miere zachovaná dodnes. Areál tvorí výrobná a obytná časť. Územie je doplnené sakrálnymi objektmi – banským kostolom sv. Jána Krstiteľa, ktorý je situovaný v centre na križovatke trasy Solivar – Ruská Nová Ves a Solivar – Zlatá Baňa ako aj kaplnkou sv. Rócha v južnej časti, na kopci pri ceste do Zlatej Bane.

Výrobnú časť tvorí soľný závod, nazývaný tiež soľnobanský handeľ, vymedzený ulicami Zborovská, Gápľová, Zlatobanská a Námestím osloboditeľov. Technicko-technologické objekty tvoria solitéry v danom území. Sú situované tak, že rešpektujú prirodzené terénne sklony lokality (spády pre odtok soľanky). Najvyššie – smerom južným sú situované objekty v tomto poradí: gápeľ so šachtou Leopold, četerne, varňa a sklady soli. Zvyšné objekty výrobného areálu boli jeho neoddeliteľnou súčasťou, ale mali skôr pomocný charakter (strojovňa, dielne, železnica, vozovňa, klopačka). V centre obce je zachovaný pôvodný výrobný areál práve z tohoto obdobia, kedy došlo pri zmene výrobného procesu spracovania a výroby soli k výrazným rekonštrukciám a výstavbám nových objektov na tomto území. Tiež značne prestavaná – upravená, avšak so zachovaním urbanizmu, bola obytná časť situovaná po jeho obvode a to predovšetkým na južnej a východnej strane (domy baňasov) i severnej strane (Panský radek).

Obytná časť je vymedzená ulicami Gápľová, Boženy Němcovej, Lidická, Soľnobanská a Zlatobanská. Pôvodné obytné stavby obdĺžnikového pôdorysu sú situované na

parcelách formou radovej zástavby v tesnej blízkosti komunikácie. Pozdĺžna os objektu je kolmá na komunikáciu. Jedná sa prevažne o prízemné objekty so sedlovou strechou, ktorej hrebeň je orientovaný kolmo na uličnú čiaru.

Pôdorys vlastného Solivaru sa rozvinul okolo Soľného potoka takmer kvadratickým rozvinutím ulíc Solivarská, Soľnobanská, B. Němcovej a Gápľovej na severozápadnom úbočí vrchu Debry. Severozápadnú časť pôdorysu uzatvára kvadratický priestor Nám. osloboditeľov. Priestor námestia vytyčujú hlavné budovy solivaru: administratívne budovy a časť obytných stavieb na severnej strane, varňa soli a dielne na južnej strane a budova komôr s kostolom sv. Jána Krstiteľa na strane východnej, západnú stranu ohraničuje dnes už novostavba, ktorá nahradila v roku 1960 – 1965 starší objekt. K tomuto komplexu patria ďalšie stavby, lokalizované smerom južným a juhovýchodným – železnica, dielne, strojovňa, četerne, kaplnka sv. Rócha a na najvyššom mieste ich ukončuje budova gápľa. Výškový rozdiel medzi námestím a zástavbou obytných domov baňasov je cca 40 m, kde v strede tohto svahu na miernej vyvýšenine je situovaná turňa – klopačka, okolo ktorej sa rozvinula nepravidelná uličná sieť s určitým náznakom radiálnosti so zástavbou samostatne stojacich baníckych domov so záhradami.

Najkompaktnejšie zachovanú historickú zástavbu majú ulice Soľnobanská, Gápľová, Čipkárska, Boženy Němcovej, pričom na ul. Banická, Pod Turňou, Pri hati a Padlých hrdinov bola pôvodná zástavba doplnená o nové, aj nevhodné objekty vybudované v čase pred vyhlásením PZ.

B.1.5. Dominanty a výškové zónovanie pamiatkového územia

Na relatívne malom území Soľnej Bane sa nachádza pomerne veľké množstvo dominant. Ide o stavby, ktoré sú spojené so soľným závozom a životom jeho zamestnancov:

- **Soľný sklad s vežou (Komory)** - najimpozantnejšia dominanta PZ, poschodová barokovo-klasicistická budova komplexne obnovená v r. 2015. Ruinálnemu stavu po požiari v roku 1986 bola prinavrátená pôvodná hmota s mohutnou manzardovou strechou.
- **Varňa** - ďalšia mohutná stavba JZ od Komôr. Objekt s dvoma nadzemnými podlažiami uzatvára z južnej strany Námestie osloboditeľov.
- **Kostol rímskokatolícky sv. Jána Krstiteľa** – klasicistická monumentálna stavba, uzatvára východnú stranu Námestia osloboditeľov.
- **Četerne** – mohutný objekt s výrazne obdĺžnikovým pôdorysom je situovaný južne od Komôr a Varne, v blízkosti ulice Zlatobanská vo svahu klesajúcom na sever. Orientovaná je v smere juhovýchod-severozápad.
- **Kaplnka sv. Rócha** – solitérna sakrálna stavba. Stojí medzi technickými objektami – gápľom a četerňami, na východnej strane ulice Zlatobanská v miernom svahu.
- **Gápľ** - stojí v južnej časti PZ na návrší v miernom svahu a jeho súčasťou je šachta Leopold. Situovaný je na voľnom priestranstve ulice Gápľová. Túto tvoria dve paralelné ulice, ktoré sa smerom na východ spájajú do jednej.
- **Klopačka** – solitér na vrchole kopca – halde z hlušiny, severne od gápľa, nad obytnou zónou. Návršie sa nachádza v cípe dvoch ulíc – Lidická a Pod Turňou. Samotný objekt je z ďalekého okolia dobre viditeľný a je dominantou Soľnej Bane.

Výškové zónovanie PZ je prezentované v chránených pohľadoch v interiéri pamiatkového územia č. 1 - 22 vyznačených vo výkrese č. 2.

B.1.6. Silueta, panoráma územia, obraz sídla v krajine, hodnotné pohľady v rámci krajiny

Konfigurácia terénu je determinantom, ktorý výrazne ovplyvňuje každú urbanistickú štruktúru už v štádiu jej formovania. Územie PZ Soľná Baňa je vnútorne výškovo členené, no celé sa nachádza v údolí, preto jeho silueta a panoráma nie je z diaľkových pohľadov dobre vnímateľná s výnimkou pohľadov zo stanovísk vyznačených vo výkrese širších vzťahov č. 1.

B.1.7. Piata fasáda – strešná krajina

Strecha od vzniku obydli cez hospodárske a neskôr výrobné aj priemyselné stavby tvorí ich neoddeliteľnú súčasť a zároveň je ukončujúcim prvkom architektúry. Jej hlavnou funkciou je ochrana stavby pred poveternostnými vplyvmi, ktoré majú negatívny vplyv na jej jednotlivé konštrukcie. Strechy okrem toho dotvárajú architektonický výraz samotného objektu, ulice, prostredia a sídla.

Až po usmernenom založení Soľnej Bane v závere 16. storočia - objavením soľného ložiska v roku 1570 (vyhlbená šachta Leopold, pôvodne Cisárska), keď prešlo toto ložisko do majetku panovníka a bolo začaté kutanie, môžeme presnejšie identifikovať niektoré stavby aj s ich zastrešením. Z obdobia záveru 16. a nadväzujúceho 17. storočia sú v našom prostredí typické strechy sedlové nad výraznejším obdĺžnikovým pôdorysom, po stranách so štítmí, polvalbami, na obytných domoch s podlomenicami. Nad centrálnymi ako boli objekty uzatvárajúce šachty sú z najstarších dochovaných nákresov známe vysoké kužeľové alebo polygonálne ihlanové strechy.

Zásadnou zmenou prevažne nad „výrobnými“ objektmi solzhandlu sú strechy 18. storočia, keď sa z veľkorozmerných sedlových a valbových menia na vtedy nové manzardové s rôznym sklonom na seba nadväzujúcich strešných rovín. Takáto strecha umožnila lepšie využiť priestor podstrešia. Tieto typy striech vrátane námetkov sa uplatňujú aj na niektorých významnejších obytných a administratívnych stavbách v Soľnej Bani, predovšetkým v polohe panského radku. Dokonca nie je vylúčené aj použitie tzv. krakovských striech s výraznejším odsadením horných strešných rovín od dolných, kde v drevenom doskovom páse boli uplatnené vetracie otvory (viď. nákres - povrchové objekty soľného závodu v Soľnej Bani podľa T. Lieba, 28. jún 1774). Na domoch baňasov boli používané tradičné zastrešenia formou sedlových striech so štítmí, prípadne valbové strechy. Takéto strechy, avšak výraznejších rozmerov sa uplatňujú aj na obytných domoch úradníkov bane, ktoré sú združené aj do dvojdomov so spoločnou sedlovou strechou a spoločným mohutným komínom v hrebeni strechy, ktorá je kolmo orientovaná na ulicu (dodnes Dom úradníka huty Soľnobanská č. 27, 29, č. ÚZPF: 369/13, do 70. rokov 20. storočia aj Dom úradníka huty na Námestí osloboditeľov č. 17, č. ÚZPF: 369/11 - dnes zachovaná západná polovica).

Významným prvkom v 18. storočí (ale aj neskôr v 19. storočí) predovšetkým na manzardových, ale aj sedlových strechách závodu a ďalších hospodárskych budovách boli vikiere, ktorými bolo zabezpečované vetranie podstreší. Na nižších stavbách bývali aj väčšie nakladacie vikiere so sedlovými strieškami a dvernými otvormi. Pravdepodobne dverné otvory mohli byť uplatnené aj v drevených štítoch orientovaných do dvora u niektorých stavieb, ako boli napr. obytné domy baníkov, prípadne úradníkov. Na vežových stavbách závodu a cirkevných objektoch sa uplatňujú cibulové strechy.

V období prestavby závodu na prelome 18. a 19. storočia sa tvorba zastrešení uplatňuje podľa funkcie a pôdorysného tvaru konkrétneho objektu. Prevládajú výrazné sedlové a valbové strechy (dielne, stajne, mashinhaus), manzardové strechy rôzneho typu (sklad soli - komory okolo roku 1820, varňa Ferdinand z roku 1806, osemboká manzarda nad

centrálным objektom šachty Leopold - gápeľ). V tomto období je pravdepodobné, že na významných stavbách, predovšetkých na tých, kde mohol vzniknúť požiar (napr. varne), ale aj strategickom objekte skladu soli (komory), bola použitá už kusová keramická krytina. Tento názor však zatiaľ nie je archívne potvrdený, vychádza zo starších dobových kresieb a fotografií. Na obytných stavbách úradníkov, ale predovšetkým baníkov bola krytina zo slamy, resp. drevená šindľová krytina. Až začiatok 20. storočia mení spálne krytiny (slamené došky a šindľ) na trvácnejšie, ľahké nespálne z pozinkovaného a zinkového plechu, neskôr z eternitových šablón (novšie AZC krytiny sivej a červenohnedej farby).

Neodmysliteľným funkčným, ale aj architektonickým prvkom striech boli komíny. Ich predchodcami (na obytných domoch) boli zužujúce sa otvorené dymníky, odvádzajúce dym z priestoru čiernej kuchyne ako súčasť ľudového domu, ale zrejme aj pôvodných výrobných objektov, kde boli využité kúreniská. V minulosti sa hlavice komínov menili a rôzne tvarovali. Staršie sú ukončené zúženou komínovou hlavou, resp. murovaným oblúkom chrániacim prieduch a dosadajúce na komínovú rímsu. Z dvoch protiahlých strán sú hlavice perforované väčšími kruhovými otvormi umožňujúcimi odvod dymu. Mladšími sú hlavice ukončené rovnou strieškou, vztýčenou na rohoch murovanou tehlovou konštrukciou - pilierikmi. Medzi podporami rovnej striešky boli na všetkých štyroch stranách hlavice pravouhlé otvory na odvod dymu. Ďalším najčastejšie vyskytujúcim sa typom sú komíny ukončené hlavicami so sedlovými strieškami. Pod týmito strieškami boli oproti sebe kruhové otvory na odvod dymu. Okrem komínov s jedným prieduchom, bolo častým riešením na výrobných objektoch - predovšetkým varniach, množstvo vysokých komínov, ktoré mohli byť aj združené - dva a viac dymovodov). Všetky komínové telesá boli rovnako ako presahujúce štítové murivá striech v exteriéri omietané.

B.1.8. Architektonické, remeselné, umelecko–historické a nehmotné hodnoty objektov pamiatkového územia

B.1.8.1. Objekty nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok na území Pamiatkovej zóny Sol'ná Baňa

Národná kultúrna pamiatka (ďalej aj „NKP“) je hnutelná alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je z dôvodu ochrany vyhlásená za kultúrnu pamiatku. Ak ide o archeologický nález, kultúrnou pamiatkou môže byť aj neodkrytá hnutelná vec alebo neodkrytá nehnuteľná vec, zistená metódami a technikami archeologického výskumu.

Zoznam nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok v PZ Sol'ná Baňa zapísaných v Ústrednom zozname pamiatkového fondu (ďalej aj „ÚZPF“):

č. ÚZPF	Unifikovaný názov NNKP	Unifikovaný názov PO	Bližšie určenie NNKP	Adresa	Orientačné číslo	Parcelné číslo	
369	1	SOLIVAR S AREÁLOM	GÁPEL	solitér	Zborovská ul.	11	1887/2
369	2	SOLIVAR S AREÁLOM	ČETERNE	solitér	Zborovská ul.	2	1997
369	3	SOLIVAR S AREÁLOM	VARŇA	solitér	Zborovská ul.	2	1993/2
369	4	SOLIVAR S AREÁLOM	ŽELEZNICA	solitér	Zborovská ul.		1993/1, 257/2
369	5	SOLIVAR S AREÁLOM	KOMORY	solitér	Osloboditeľov nám.	4	257/1
369	6	SOLIVAR S AREÁLOM	STROJOVNĀ	solitér	Zborovská ul.	2	1993/4

369	7	SOLIVAR S AREÁLOM	DIELNE SOLIVARU	solitér	Zborovská ul.	2	1993/3
369	8	SOLIVAR S AREÁLOM	KLOPAČKA	solitér	Lidická ul.	10	1722
369	9	SOLIVAR S AREÁLOM	VOZOVŇA	solitér	Padlých hrdinov ul.	2	1984
369	10	SOLIVAR S AREÁLOM	BUDOVA ADMINISTRATÍVNA	solitér	Osloboditeľov nám.	11,13	239
369	11	SOLIVAR S AREÁLOM	DOM REMESELNÍCKY	solitér	Osloboditeľov nám.	17	250/1-2, 253, 254, 255
369	12	SOLIVAR S AREÁLOM	DOM MEŠTIANSKY	solitér	Solnobanská ul.	25	1397
369	13	SOLIVAR S AREÁLOM	DOM MEŠTIANSKY	solitér	Solnobanská ul.	27,29	1393,1395
369	14	SOLIVAR S AREÁLOM	DOM MEŠTIANSKY	solitér	Solnobanská ul.	21	1401
369	15	SOLIVAR S AREÁLOM	KOSTOL	solitér	Osloboditeľov nám.	6	1433
369	16	SOLIVAR S AREÁLOM	KAPLNKA	solitér	Banická ul.		1885
369	17	SOLIVAR S AREÁLOM	KAPLNKA	solitér	Osloboditeľov nám.		3296/4
3148	1	DOM EUDOVÝ	DOM EUDOVÝ	murovaný	Čipkárska ul.	18	1910
3149	1	DOM EUDOVÝ	DOM EUDOVÝ		Čipkárska ul.	16	1911, 1912, 1913/1, 1914
3150	1	DOM EUDOVÝ	DOM EUDOVÝ	solitér	Pod Turňou ul.	8	1956
3803	1	DOM EUDOVÝ	DOM EUDOVÝ	murovaný	Čipkárska ul.	14	1921,1922
3809	1	DOM EUDOVÝ	DOM EUDOVÝ	murovaný	Solnobanská ul.	18	1469

Najvýznamnejšou technickou a architektonickou hodnotou územia PZ Solná Baňa a zároveň nositeľom jeho autenticity je NKP Solivar s areálom pozostávajúci zo 17 solitérnych pamiatkových objektov. Patria sem stavby zväčša výrobné a technické, no i sakrálné a obytné, a práve táto funkčná skladba a jej územné rozloženie a architektonické stvárnenie doplnené tradičnou obytnou zástavbou zamestnancov závodu robia toto územie špecifickým – účelovo založeným bankským mestečkom.

Gápeľ (ul. Zborovská 11, č. ÚZPF: 369/1)

Gápeľ stojí v juhovýchodnej časti „Solnej bane“ na návrší. Má pôdorysný tvar „kľúča“ – južná časť má tvar oktogónu, severná pôvodne s obdĺžnikovým pôdorysom bola zmenená zač. 20. storočia severnou prístavbou do tvaru písmena L.

Súčasťou jamy (šachty) Leopold, nazývanej tiež Cisárska (hlboká 155 m), ktorú začali hĺbiť v roku 1571 je aj konský gápeľ – ťažný mechanizmus šachty. V archívnych písomnostiach sa uvádzajú dve generálne opravy gápl'a a to v roku 1807 a 1844. Súčasnú podobu dostal v roku 1844. Jedná sa o solitér – v podstate zastrešený obvodový plášť, chrániaci a zabezpečujúci ťažné zariadenie i šachtu Leopold. Začiatkom 20. storočia, presnejšie v roku 1908 zabezpečoval odťažbu soľanky z jamy za pomoci volských vriec ťažný vrátek s elektrickým pohonom od firmy Ganz a spol. (prízemná severná prístavba k pôvodnej budove gápl'a). V súčasnosti má gápeľ zachované pôvodné ťažné zariadenia. Rovnako je zachovaná jednopodlažná architektúra a vysoká mandzardová strecha. Objekt dnes slúži ako múzeum s expozíciou, ktorú spravuje Slovenské technické múzeum v Košiciach.

Strecha je vysoká mandzardová, nad gápl'om osemboká ihlancová dvojstupňová s námetkami. Nad šachtou Leopold mandzardovú strechu s námetkami ukončuje vysoká

dvojstupňová valba. V horných strešných rovinách je členená tromi vetracími otvormi s poklopmi. Krytina je novodobá z medených šablón.

Četerne (ul. Zborovská 2, č. ÚZPF: 369/2)

Četerne - objekt na uskladnenie soľanky v nádržiach je situovaný severozápadným smerom od Gápľa, v blízkosti cesty. Objekt má rozsiahly obdĺžnikový pôdorys, so značne prevládajúcim dĺžkovým parametrom v porovnaní so šírkou. Severozápadná polovica je ukončená polygónom.

Unikátna budova s dodnes zachovaným zariadením v interiéri bola postavená v roku 1815 (autor Joanes Michael Szariski), pravdepodobne na mieste šiestich starších zásobníkov, ktoré zásobovali dve Varne. Ich stav však pre „nový“ závod nevyhovoval. Jednopodlažný objekt bol postavený z farebne upravených kamenných blokov, kde murivá boli pravidelne striedané drevenými stenami. Prestrešený je dodnes pôvodnou valbovou strechou presvetľovanou a prevetrávanou sústavou vikierov po celom obvode. Väčšie opravy zásobníkov boli vykonané po roku 1828 (staviteľ Vilecz) a po roku 1841. Objekt dnes slúži ako múzeum so zachovaným pôvodným interiérom, ktoré spravuje Slovenské technické múzeum v Košiciach.

Varňa (ul. Zborovská 2, č. ÚZPF: 369/3)

Varňa František je situovaná v blízkosti ľavého brehu Soľného potoka juhozápadne od „Skladov soli“. Rozmerná dvojpodlažná bloková stavba má obdĺžnikový pôdorys, po stranách členený murovanými opornými piliermi. Hlavné priečelie dotvára arkádová chodba rozdelená mohutným rizalitom ukončeným trojuholníkovým frontónom v osi fasády.

Varňu František postavili v roku 1800 povolání solivarskí odborníci z Rakúska. Pôvodne mala severozápadné priečelie perforované dvojpodlažnou arkádovou chodbou, pričom arkády ukončené oblúkom v 1. NP boli uzatvorené, v 2. NP s pravouhlými arkádami slúžilo aj ako terasa. Mierne predstúpený rizalit bol ukončený trojuholníkovým frontónom. Objekt bol ukončený pôvodne vysokou, pravdepodobne dvojjetážovou valbovou strechou, presvetlenou dvoma radmi vikierov so sedlovými strieškami. Po obvode strešného plášťa, približne v jeho polovici (medzi vikiermi) boli pochôdzne lavičky. Strecha bola perforovaná viacerými mohutnými a vysokými komínovými telesami (historická fotodokumentácia). V tomto centrálnom objekte celého Solivaru, na svoju dobu s moderným technologickým zariadením, bola získavaná kryštálická soľ odparovaním vody zo soľanky. V objekte bola zriadená úzkorozchodná železnička, ktorá pokračovala smerom severovýchodným von z interiéru, paralelne s potokom, ktorý pretínala a odtiaľ pokračovala severozápadným smerom až do skladov soli. Varňa František bola v nepretržitej prevádzke až do roku 1970. Vzľadom na značné poškodenie murovaných konštrukcií a to predovšetkým ich zasolením rokmi prevádzky Varne došlo v priebehu 80. až 90. rokov 20. storočia k takmer úplnej rekonštrukcii objektu. Pôvodné zostali kamenné oporné piliere, železobetónový skelet zo zač. 20. storočia, jadrá kúrenísk, odparovacie panvice a krov, ktorý je starší, avšak nie pôvodný. V roku 1997 bola reštaurovaná kamenná nápisová doska oválneho tvaru s chronogramom vzniku tohoto objektu (1800), dnes osadená v interiéri objektu. V interiéri bola zriadená muzeálna expozícia, objekt slúži v súčasnosti ako muzeálny exponát a verejnosti bol prístupný v roku 1998.

Strecha je plytká valbová v hrebeni členená súvislým vetracím svetlíkom ukončeným sedlovou strieškou. Strešné roviny perforujú novodobé vikiere. Krytina je z medených šablón. Architektonické a výtvarné prvky:

Štuková výzdoba a architektonické stvárnenie čelnej fasády (rizalit s frontónom, arkádové chodby, terasa), pôvodná kamenná nápisová doska s chronogramom (1800) založenia objektu – umiestnená je v interiéri 2. NP nad vstupom.

Remeselné prvky:

Časť technologického zariadenia – dve odparovacie panvice, krov.

Železnička – Najvog (ul. Zborovská, č. ÚZPF: 369/4)

Predmetný objekt stál na ľavom brehu Soľného potoka, južne od Skladu soli (Komôr) a východne od varne František. Postavený bol začiatkom 19. storočia, v období budovania novej technológie dobývania a spracovávania soli v Solivare, kedy vzniklo väčšie množstvo nových technických stavieb, vrátane prestavby a dostavby obytných a administratívnych objektov v tejto lokalite.

Úzkorozchodná železnička bola postavená ako krytá koľajová dráha a spájala varňu so skladoom soli. Do užívania ju dali vtedy, keď bola postavená nová varňa František (1800) a opravili nové sklady (okolo roku 1820). Koľajisko bolo zastrešené sedlovou strieškou, ktorú konštrukčne podporovalo drevené stĺporadie, dĺžka koľají bola 101,6 m bez premostenia. Premostenie „*Soľného potoka*“ bolo v šírke 10 m. Rovnako boli Komory (sklad soli) prepojené aj s neďalekou varňou Ferdinand (postavená v roku 1806), ktorá zanikla v roku 1931. Obe koľajové dráhy sa stretávali pri mostíku cez Soľný potok (mapa z roku 1903). Z varní sa prepravoval hotový produkt - vysušená soľ do Komôr na uskladnenie.

V súčasnosti z bývalého „najvogu“ sú zachované len dva mostové oceľové nosníky tvaru I o dĺžke cca 10 m výšky cca 0,30 m. Trasa, po ktorej viedli koľajnice, je neutržiavaná, prerastená náletovými krovínami, v tesnej blízkosti premostenia rovnobežne s potokom vedie „lesný“ chodník. Koľajnice boli na pôvodnom mieste ešte začiatkom 80. rokov. V priebehu posledných rokov boli postupne odcudzené.

Komory (Námestie osloboditeľov 4, č. ÚZPF: 369/5)

Sklady soli sú situované v blízkosti pravého brehu Soľného potoka v blízkosti Varne František. Rozmerný pôdorys má tvar písmena U. Jedná sa o trojtraktový objekt, s centrálnym komunikačným traktom. Postranné trakty sú priečne predelené.

V rámci pôvodnej obce Soľná Baňa ide o architektonicky najimpozantnejší objekt. Pôvodne bola stavba postavená pred rokom 1774 (vyobrazenie soľného skladu z roku 1774, dendrodatovanie staršieho dubového podlahového trámu v miestnosti č. 108.: 1710-15d), ako prízemná budova s arkádami. Svoj definitívny vzhľad dostala po požiari, ktorý bol 14. apríla 1819. Vtedy budovu nadstavali, pristavali klasicistickú vežu s hodinami i helmicovou strechou typickou pre dané obdobie a zrekonštruovali strechu nad komorami (mohutná manzarda). Krytinou bol štiepaný šindeľ. Sklad v dnešnej podobe bol dokončený okolo roku 1825. Dendrochronologické datovanie zachovaných starších drevených trámov v podlahách, murivách a veži bolo zrealizované v máji 2015 Ing. Kynclo z Brna (datované do rokov 1811-20d). V interiéri bolo v prevádzkovej časti sedem komôr, ktoré umožňovali uskladniť celoročnú výrobu soli. Objekt opätovne vyhorel 18. 05. 1986, kedy zhorela impozantná manzardová strecha, podlahy a obloženia. Obvodové murivá, štít a veža boli zakonzervované.

Od septembra 2014 do novembra 2015 bola zrealizovaná komplexná obnova kultúrnej pamiatky s replikou pôvodných krovov a striech – manzardovej i helmicovej (dodávateľ prác: spoločnosť DÚHA a. s. Prešov).

Strojovňa (ul. Zborovská 2, č. ÚZPF: 369/6)

Strojovňa – maschinhaus stojí na parcele č. 1993/4 a ide o prízemný objekt s pôvodnou technológiou na výrobu elektrickej energie pre pohon strojov na čerpanie soľanky, osvetlenie závodu a obce. Objekt bol postavený na prelome 18. a 19. storočia. V roku 1940 elektráreň zrušili. Pôvodne pozdĺžne jednotraktový objekt obdĺžnikového pôdorysu bol upravený pri dostavbe na severnej strane do pôdorysu písmena L.

Strojovňa bola pôvodne v susedstve takmer identického objektu. Tieto boli postavené vedľa seba koncom 18., resp. zač. 19. storočia. Severný objekt, ktorý bol o málo vyšší, už dnes nestojí. Pravdepodobne časť jeho vertikálnych konštrukcií je súčasťou dnešnej stavby. Tieto boli kooptované do južného objektu – strojovne v druhej polovici 20. storočia.

Dielne (ul. Zborovská 2, č. ÚZPF: 369/7)

Predmetný objekt stál na ľavom brehu Soľného potoka, južne od Skladu soli (Komôr) a juhovýchodne od Varne. Postavený bol na prelome 18. a 19. storočia ako prízemný nepodpivničený, s mohutnou sedlovou strechou v období budovania novej technológie dobývania a spracovávania soli v Solivare. Blokovaná stavba mala obdĺžnikový pôdorys, s osovou orientáciou severozápad - juhovýchod. Na severozápadnej strane bola ukončená murovaným trojuholníkovým štítom, na juhovýchodnej valbou.

Dielne slúžili na opravu strojného a iného zariadenia, ktoré zabezpečovalo chod Soľného závodu. Posledné tri desaťročia budova chátrala - postupne bola rozkradnutá strešná konštrukcia (predovšetkým krov, čiastočne rozobratá tvrdá pálená strešná krytina - bobrovka), čím dochádzalo k dlhodobému zamakaniu do interiéru. Postupne sa prepadli horizontálne konštrukcie (stropy – plackové klenby). Vzhľadom na dezolátny stav torza stavby, ktorá ohrozovala bezpečnosť ľudí, boli dielne v roku 1997 asanované s tým, že do výšky cca 2 m zostali stáť vertikálne konštrukcie. Cieľom bolo zakonzervovať predmetné torzo a takto prezentovať (v pôdoryse) bývalý objekt, ktorý bol neoddeliteľnou súčasťou areálu Soľného závodu. Ruina však do dnešných dní nebola zakonzervovaná a vertikálne konštrukcie sa postupne totálne rozpadávajú.

Klopačka (ul. Zborovská 2, č. ÚZPF: 369/7)

Banská zvonica – klopačka bola postavená na halde z hlušiny na parcele č. 1722, ktorá má priamu väzbu aj na parcelu č. 1723. Súčasný objekt klopačky bol postavený na konci 18. storočia. Vežová stavba s cibulovitou strechou je dodnes zachovaná v pôvodnom výraze. Hranolová vežová drevená stavba má štvorcový pôdorys, ktorého súčasťou sú okrem hlavného schodiskového priestoru klopačky aj dve presvetlené miestnosti v prvom nadzemnom podlaží s plochým stropom a zvonica v druhom nadzemnom podlaží.

Klopaním na klopačku sa baníkom oznamoval začiatok zmeny, ohlasoval sa požiar, či odprevádzalo sa na poslednú cestu. Zvláštnosťou soľnobanskej klopačky bolo, že strážcovia mali v noci povinnosť ohlasovať z nej, koľko je hodín. Klopačka bola taká obľúbená, že v roku 1765 obyvatelia rozhodne protestovali proti jej zbúraniam, ba naopak žiadali ju opraviť, čo sa aj v roku 1785 stalo. Veža klopačky sa do roku 1914 využívala na stráženie podniku, neskôr bola upravená na zvonicu. Zvonica bola naposledy zrekonštruovaná v roku 1969 (prinávratený pôvodný tvar cibulovej strechy), priebežne je udržiavaná – súčasť muzeálnej prehliadky Solivaru. Vystuženie objektu z interiéru a statické zabezpečenie klopačky bolo zrealizované v roku 2011.

Vozovňa (ul. Padlých hrdinov 2, č. ÚZPF: 369/9)

Vznik objektu je datovaný okolo roku 1780 ako súčasť komplexu stavieb solivarských baní a v minulosti slúžil ako stajne pre kone. Vozovňa je jednopodlažná kamenná stavba, zastrešená sedlovou stechou, v smere východ - západ ukončená trojuholníkovými murovanými (tehlovými) štítmi. Na severnej strane je osovo situovaný značne predstúpený rizalit ukončený štítom – tympanónom.

Objekt, resp. murivá a klenby boli staticky zabezpečené a konzervované injektážou v tom istom období, ako bola obnovená strecha s novodobým krovom (na prelome 80-tych a 90-tych rokov 20. storočia).

Administratívna budova (Námestie osloboditeľov č. 11, 13, č. ÚZPF: 369/10)

Predmetný dom stojí v lokalite v minulosti nazývanej „Pansky radek“, ktorá je dokladovaná mapami už zo záveru 17. storočia a 1. polovice 18. storočia. Je situovaný na severnej strane námestia oproti objektu komôr (skladu soli). Tvorí súčasť radovej zástavby, v minulosti plynule pokračujúcej z dnešného Námestia osloboditeľov na ul. Soľnobanskú. Postavený bol začiatkom 19. storočia v duchu klasicizmu - v období budovania novej technológie dobývania a spracovávania soli v Solivare, kedy vzniklo väčšie množstvo nových technických stavieb, vrátane obytných a administratívnych objektov. Administratívna a zároveň obytná budova bola postavená na mieste, resp. kooptovaním staršej blokovej stavby obdĺžnikového pôdorysu (podľa mapy z roku 1750 – z obdobia Kochovej komisie pôsobiacej v Solivare, tiež mapa povrchových objektov od T. Lieba – stav z 28. júna 1774 hovorí, že tu bol byt soľného inšpektora). Pred druhou svetovou vojnou tu bol byt riaditeľa Solivaru.

Jednopodlažná podpivničená priečne trojtraktová murovaná budova (vzhľadom na ulicu) má pôdorysný tvar písmena L. Východné krídlo sa napája na objekt na severnej strane. Vzhľadom na značne klesajúci terén západným smerom je v tejto časti budova takmer dvojpodlažná, dolné čiastočne zapustené podlažie je vlastne suterénom. Objekt má na oboch hlavných fasádach krídel mierne, resp. výrazne predstúpený rizalit. V dvorovej časti – na severnej strane východného krídla, bol do pôvodnej stavby kooptovaný nový dvojpodlažný rodinný dom s plochou strechou (tzv. kocka). Ďalšími zásahmi v druhej polovici 20. storočia je predstavané zádverie v kombinácii kov, sklo k dvorovej fasáde hlavného objektu. Pôvodná budova je ukončená valbovou strechou zastrešenou šablónami AZC.

Dom remeselnícky (Námestie osloboditeľov č. 17, č. ÚZPF: 369/11)

Predmetný dom stojí taktiež v lokalite, v minulosti nazývanej „Pansky radek“. Je situovaný na severnej strane námestia oproti objektu komôr (skladu soli). V minulosti tvoril súčasť radovej zástavby, plynule pokračujúcej z dnešného Námestia osloboditeľov na ul. Soľnobanskú. Dnes je to náročný objekt, keďže v 2. polovici 20. storočia bola východná polovica objektu asanovaná a parcela pod ňou bola využitá na vytvorenie vtedy novej cesty umožňujúcej prístup k novovznikajúcej zástavbe na severnej strane Solivaru.

Dom bol postavený koncom 18. storočia v období budovania novej technológie dobývania a spracovávania soli v Solivare. Nie je vylúčené, že jeho súčasťou môže byť aj staršie jadro.

Budova má jedno nadzemné podlažie s dnes vysokou a strmou pultovou strechou (pôvodne sedlová strecha – spoločná nad zachovaným objektom aj jeho odstránenou polovicou). V súčasnosti sa jedná o štvortraktový objekt s dvorom na západnej strane. Plechová strešná krytina nahradila predchádzajúcu z AZC šablón.

Dom meštiansky (Sol'nobanská č. 25, č. ÚZPF: 369/12)

Predmetný dom stojí tiež na „Panskom radku“. Tvorí súčasť radovej zástavby na severnej strane ulice.

Jedná sa o prízemný trojtraktový podpivničený murovaný dom, zastrešený mohutnejšou valbovou strechou s hrebeňom rovnobežným s ulicou. Objekt bol postavený pravdepodobne v prvej polovici 19. storočia. Na západnej strane je vstup do dvora situovaného za objektom. Na východnej strane dvora je menší murovaný jednopodlažný objekt – sklad a kôlna. Nové zásahy z konca 20. storočia boli realizované predovšetkým v interiéri (novšie priečky, dvere, podlahy a pod.).

Dom meštiansky (Sol'nobanská č. 27, 29, č. ÚZPF: 369/13)

Jedná sa o prízemný dvojdom na parcelách č. 1393 a 1395, hĺbkový dvojtrakt so spoločným komínovým telesom. Každý trakt s miestnosťami aditívne radenými za sebou bol a aj dodnes je samostatnou obytnou jednotkou. Zastrešený je mohutnou valbovou strechou, do ulice s vystupujúcim lichobežníkovým murovaným štítom (tretinovou valbou). Dvory sú po oboch stranách bočných fasád, východnej aj západnej, s tým, že pokračujú za objekt - severným smerom. Pred južnou (čelnou) fasádou je vytvorený úzky priestor pre predzáhradku. Obe parcely sú oplotené novodobým kovovým plotom

Pôvodne dvojdom úradníkov soľného závodu zo začiatku 19. storočia má do dnešných dní čitateľnú pôvodnú dispozíciu, ktorá bola v druhej polovici 20. storočia doplnená, resp. upravená o ďalšie priestory.

Dom meštiansky (Sol'nobanská č. 21, č. ÚZPF: 369/14)

Jedná sa o dvojtraktový podpivničený murovaný dom na parcele č. 1401 s jedným nadzemným podlažím, zastrešený mohutnejšou valbovou strechou. Pozdĺžny dvojtrakt je v centrálnej časti domu kombinovaný priečnym traktom. Na juhozápadnej strane je otvorený dvor, chránený od ulice murovanou ohradou so vstupom a bránou. Novodobé zásahy z konca 20. storočia zaznamenali okenné otvory vrátane výplní.

Kostol (Námestie osloboditeľov č. 17, č. ÚZPF: 369/15)

Rímskokatolícky kostol sv. Jána Krstiteľa stojí na parcele č. 1433 v oplotenom areáli (parcely č. 1434). Kostol z obdobia klasicizmu bol postavený v roku 1824 a dodnes si zachoval nezmenenú podobu. Jedná sa o jednoloďovú stavbu s rovným záverom svätyne a vežou umiestnenou v osi juhozápadnej fasády kostola. Solitérny objekt je situovaný v severnej časti bývalej Soľnej Bane na pravom brehu Soľného potoka, na východnej strane námestia. Bol postavený ako nový banský kostol pre obec Soľná Baňa, teda zamestnancov soľného závodu (baňasov). Okrem kaplnky sv. Rócha bol duchovným centrom tohoto výrobného areálu. Tvoril jeho neoddeliteľnú súčasť. Dotvára pôvodný urbanizmus celého priestoru bývalej Soľnej Bane.

Kaplnka sv. Rócha (Námestie osloboditeľov č. 17, č. ÚZPF: 369/16)

Kaplnka sv. Rócha je postavená na parcele č. 1885 s bezprostredným okolím na parcele č. 1886 vymedzeným novším kovovým plotom na mieste staršie dreveného. Ide o jednoloďový, dvojpriestorový solitérny objekt z obdobia klasicizmu (rok 1832), obdĺžnikového pôdorysu s trojbokým záverom. Na mieste kaplnky stál predchádzajúci banský kostol, resp. kaplnka väčšej dĺžky ako je súčasný objekt. Dnešná kaplnka, podobne ako jej

predchodca, je orientovaná severozápadno-juhovýchodným smerom. Zastrešená je sedlovou strechou, nad polygónom valbou.

Prícestná kaplnka sv. Jána Nepomuckého (Námestie osloboditeľov, č. ÚZPF: 369/17)

Kaplnka sv. Jána Nepomuckého je situovaná na parcele č. 2396/4. Pochádza z obdobia veľkej prestavby soľného závodu na prelome 18. a 19. storočia. Podľa architektonického tvaroslovia je predpoklad, že vznikla na začiatku 19. storočia v období klasicizmu (empíru). Ide o otvorenú prícestnú kaplnku štvorcového pôdorysu, kde ústredným bodom je socha sv. Jána Nepomuckého, chránená stĺpovou architektúrou s pomerne mohutnou sedlovou striedkou s tympanónmi. Kaplnka vhodne dotvára námestie v minulosti tvorené obytnými a administratívnymi budovami úradníkov soľného závodu a odkazuje aj na duchovný rozmer, ktorý bol v rámci areálu dôležitý.

Dom Ľudový (obytný-banický) (Čipkárska č. 16, č. ÚZPF: 3149/1)

Objekt stratil opodstatnenie zostať NKP, predovšetkým rozsiahlymi stavebnými úpravami koncom 20. storočia, ako v interiéri (kúpeľne, zobytnené podkrovia, podlahy, kúrenie a i.) tak aj v exteriéri (murované zádveria, nové okenné otvory, okná, dvere, exteriérové omietky s výnimkou čelnej fasády). Bude vypracovaný návrh na zrušenie pamiatkovej ochrany objektu.

Dom Ľudový (obytný-banický) (Čipkárska č. 18, č. ÚZPF: 3148/1)

Objekt je situovaný v juhovýchodnej časti Solivaru, v bloku vymedzenom ulicami Čipkárska, Gápľová a na západnej strane Zlatobanskou. Samotná stavba pozostáva z troch obytných objektov pristavaných k sebe navzájom v rôznych časových obdobiach. V jej blízkosti je východným smerom situovaná na návrší drevená banská Klopačka.

Predmetný objekt má najstaršiu prednú časť (severovýchodnú) - podpivničenú, s jedným nadzemným podlažím a sedlovou strechou. Za ním bezprostredne nasledujú dva domy s dvomi nadzemnými podlažiami z obdobia secesie (predný z roku 1926, zadný z roku 1922), ktoré sa vkladajú medzi prednú a zadnú časť vyššie uvedeného staršieho domu. Za nimi bezprostredne nasleduje zadná časť pôvodného domu, dnes s viacerými sekundárnymi prístavbami realizovanými v priebehu 20. storočia (presklené zádveria, terasy, dreváreň a pod.). Oproti domu sú vo dvore situované drobné hospodárske stavby – kurín a chliev.

Objekt je dokladom prestavby a dostavby staršieho domu z 19. storočia, predovšetkým v prvej štvrtine 20. storočia. Je predstaviteľom secesnej úpravy priečelí s prvkami ľudovej tvorby, v priestore tejto „priemyselnej“ soľnobanskej lokality.

Dom Ľudový (obytný-banický) (Pod Turňou č. 8, č. ÚZPF: 3150/1)

Objekt stratil opodstatnenie zostať NKP, predovšetkým rozsiahlymi stavebnými úpravami koncom 20. storočia. Bude vypracovaný návrh na zrušenie pamiatkovej ochrany objektu.

Dom Ľudový (obytný-banický) (Čipkárska č. 14, č. ÚZPF: 3803/1)

Objekt je situovaný v juhovýchodnej časti Solivaru, v bloku vymedzenom ulicami Čipkárska, Gápľová a na západnej strane Zlatobanskou. Samotnú stavbu tvorí dvojdom zo štyrmi priestormi (2 + 2), užšou stranou orientovaný k ulici. V jej blízkosti (oproti cez ulicu) je severovýchodným smerom situovaná na návrší drevená banská Klopačka. Dom je postavený do svahu. Terén smerom do dvora klesá.

Predmetný objekt bol postavený pred rokom 1903, pravdepodobne ešte v 19. storočí (je zakreslený v katastrálnej mape Soľnej Bane z roku 1903) ako samostatný štvorpriestor bežný v tejto lokalite. Neskôr bol zrejme upravený na bývanie pre dve rodiny. Juhozápadný dom (zadný) je podpivničený, zastrešený sedlovou strechou, severovýchodný (predný) s nižšou valbovou. Dodnes boli vykonané minimálne stavebné zásahy na objekte. K juhozápadnej fasáde je sekundárne pristavaná dreváreň.

Objekt je typickým predstaviteľom štvorpriestorovej dispozície v predmetnej lokalite, zrejme neskôr upravenej na dva samostatné dvojpriestory pre dve rodiny robotníkov bane - baňasov.

Dom ľudový (obytný-banícky) (Soľnobanská č. 18, č. ÚZPF: 3809/1)

Objekt je situovaný na bývalom „Panskom radku“. Samotná solitérna stavba má užšiu uličnú fasádu. Smerom do hĺbky parcely je objekt pomerne dlhý, dispozičný trojtrakt so zadným priestorom pôvodne predeleným na dve menšie miestnosti. Parcela sa smerom k Soľnému potoku, ktorý ohraničuje parcelu dvora na juhovýchodnej strane, zvažuje a tiež mierne rozširuje.

Predmetný objekt je honosnejším prízemným podpivničeným obytným, pôvodne štvorpriestorovým domom so sedlovou strechou, v ktorom býval v 2. polovici 20. storočia dlhoročný riaditeľ Solivarov p. Sorge s manželkou a synom.

B.1.8.2. Objekty navrhované na vyhlásenie za NKP

Okrem nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok zapísaných v ÚZPF sa na území PZ Soľná Baňa nachádzajú aj ďalšie objekty s takým rozsahom pamiatkových hodnôt, že sú navrhované na vyhlásenie za NKP:

- **dom úradníka hutí na Námestí osloboditeľov č. 15** (parc. č. 252) – jednopodlažný objekt obdĺžnikového pôdorysu, so zachovanou pôvodnou hmotou, štítom do ulice, tvarom strechy a pôvodnou dispozíciou objektu.
- **kríž v centrálnej časti „Soľnobanského“ cintorína** (parc. č. 1476) – neogotický kamenný kríž z konca 19. storočia autenticky zachovaný bez radikálnych zásahov. Kríž predstavuje svojou hmotou, členením, tvaroslovím a ornamentikou umeleckohistoricky a výtvarne hodnotnú ukážku neogotického sepulkrálného umenia na Slovensku. Architektonický podstavec s neogotickým tvaroslovím a ornamentikou nesie na čelnej strane maďarský nápis.

Prehľad objektov navrhovaných na vyhlásenie za NKP:

P.č.	Adresa	foto	Stručná charakteristika objektu -pamiatkové hodnoty
1	Nám. Osloboditeľov č. 15		Jednopodlažný objekt so sedlovou strechou, dom vyššieho úradníka - hmota a proporcia objektu, fasáda, strecha, pôvodná dispozícia objektu
2	Cintorín (Soľnobanský)		Novogotický kamenný kríž v strede cintorína - hmota, členenie, tvaroslovie a ornamentika predstavujú umeleckohistoricky a výtvarne hodnotnú ukážku neogotického sepulkrálného umenia

B.1.8.3. Objekty vytypované na vyhlásenie za NKP

Na území PZ Soľná Baňa sa nachádzajú aj ďalšie objekty, u ktorých bol predbežne (pri terénnom prieskume z exteriéru v rámci spracovania zásad) zistený taký rozsah pamiatkových hodnôt, že boli zaradené medzi vytypované na vyhlásenie za NKP:

- **dom úradníka huty na Soľnobanskej ul. č. 19** (parc. č. 1403/3) – jednopodlažný objekt v pôdorysnom tvare L, s pôvodnou valbovou strechou, zachované pôvodné komínové telesá, zachovaná pôvodná osovosť fasád, dvorové krídlo s podlubím – presah strechy nesený stĺporadím s dvojicami stĺpov, obdobné členenie je premietnuté aj do dvorovej fasády uličného objektu;
- **dom Ľudový na ul. Boženy Němcovej č. 7** (parc. č. 1658) – jednopodlažný objekt pozdĺžneho pôdorysu so sedlovou strechou, ukončenou štítom do ulice, dvojosová uličná fasáda členená podstrešnou rímsou a štukovou výzdobou;
- **dom Ľudový na ul. Boženy Němcovej č. 15** (parc. č. 1650) – jednopodlažný objekt pozdĺžneho pôdorysu so sedlovou strechou, ukončenou štítom do ulice, dvojosová uličná fasáda so zachovaným pôvodným architektonickým členením;
- **dom Ľudový na Baníckej ul. č. 25** (parc. č. 1697) – jednopodlažný objekt pozdĺžneho pôdorysu so sedlovou strechou, ukončenou do ulice valbou so zachovaným pôvodným zdobným strešným vetrákom (vikierom);
- **hrobka v centrálnej časti „starého Soľnobanského t. j. Zlatobanského“ cintorína** (parc. č. 2010/3) – jednopriestorová stavba obdĺžnikového pôdorysu so sedlovou strechou, na čelnej fasáde trojica pôvodných otvorov ukončených lomeným oblúkom so zachovanými pôvodnými kovovými výplňami;
- **hrobka v juhovýchodnej časti „starého Soľnobanského t. j. Zlatobanského“ cintorína** (parc. č. 2010/2) – jednopriestorová stavba so sepulchrálnou funkciou postavená v duchu moderny, ukončená plochou strechou v nárožiach s kruhovými podstavcami (pravdepodobne niesli vázy), fasáda z režného tehlového muriva, pôvodná zdobná kovová vstupná výplň.

Prehľad objektov vytypovaných na vyhlásenie za NKP:

P.č.	Adresa	foto	Stručná charakteristika objektu - pamiatkové hodnoty
1	Soľnobanská 19		Jednopodlažný objekt s valbovou strechou - hmota objektu, fasáda, osovosť fasád, strecha, komíny, pôvodná dispozícia objektu
2	Boženy Němcovej 7		Jednopodlažný dom so sedlovou strechou - dvojosová fasáda bohato zdobená štukovými architektonickými prvkami - rímsami, lizénami, vlysmi ...
3	Boženy Němcovej 15		Jednopodlažný dom so sedlovou strechou a štítom do ulice - dvojosová fasáda, členenie fasády profilovanou rímsou, tvar a členenie okien, tvar strechy

4	Banicka 25		Jednopodlažný dom s valbovou strechou - zachovaná hmota objektu, zdobný plechový vikier
5	Cintorín (Zlatobanský)		Hrobka rod. Birknerovej - architektonický výraz, doklad vývoja sepulkrálnej architektúry
6	Cintorín (Zlatobanský)		Novogotická hrobka - architektonický výraz objektu, členenie fasád, doklad vývoja sepulkrálnej architektúry

B.1.8.4. Objekty s pamiatkovou hodnotou

V PZ Soľná baňa sa okrem predchádzajúcich nachádzajú aj ďalšie objekty s individuálnou pamiatkovou hodnotou, nie však takého rozsahu, aby boli navrhované resp. vytypované za NKP. Ide o objekty prevažne so zachovanou pôvodnou hmotou, s väčšinou pôvodných konštrukcií, v niektorých prípadoch aj s výtvarnými a remeselnými detailami. Z dôvodu určitých neskorších úprav nie sú však vhodné na vyhlásenie za NKP.

Prehľad objektov s pamiatkovou hodnotou:

P.č.	Adresa	foto	Stručná charakteristika objektu - pamiatkové hodnoty
1	Soľnobanská 1, 3 (dvojdom)		Jednopodlažný objekt s valbovou strechou (dvojdom) - hmota a proporcia objektu, fasáda, strecha, osovosť hlavnej fasády (2x po dve osi), tvar a členenie okien (Soľnobanská 1), tvar komínovej hlavice
2	Soľnobanská 5		Jednopodlažný objekt s valbovou strechou (Z časť dvojdomu) - hmota a proporcia objektu osovosť (3-osový), tvar a členenie okien, tvar strechy, piliere vstupnej brány
3	Soľnobanská 7,9		Jednopodlažný 12-osový objekt s valbovou strechou - stvárnenie fasády, kvádrovanie, pilastre, oblúčikové a pravouhlé zrkadlá v suprafenestrách, rímsy, piliere vstupnej brány, tvar komínovej hlavice, hmota a proporcia objektu
4	Soľnobanská 2		Jednopodlažný dvojosový objekt s valbovou strechou s námetkami - hmota a proporcia objektu, podlažnosť, tvar strechy, osovosť
5	Solivarská 16		Dvojpodlažný objekt, pôvodný obdĺžnikový pôdorys s rizalitom krytý valbovou strechou - hmota a proporcia objektu, podlažnosť, tvar strechy

6	Pri hati 5		Jednopodlažný objekt so sedlovou strechou s pôvodnou dispozíciou - hmota a proporcia objektu, tvar strechy,
7	Pri hati 4		Jednopodlažný objekt v pôdorysnom tvare L s valbovou strechou, - výzdoba fasád, tvar strechy, pôvodný pôdorys objektu
8	Lidická 5		Jednopodlažný objekt s valbovou strechou v pôdoryse L - zdobená fasáda kvádrovaním, profilovaná korunná rímsa so zuborezom, profilované okenné šambrány s klenákmi, zachovaná osovosť hlavnej fasády
9	Čipkárska 15		Jednopodlažný objekt v tvare L - zachovaná pôvodná hmota a strecha - v danom území výnimočný svojou hmotou typickou pre klasicistické objekty zo zač. 19. storočia
10	Čipkárska 2		Jednopodlažný objekt v tvare L so sedlovými strechami - fasáda zdobená lizénami, okennými šambránami, čabakou
11	Čipkárska 2A		Objekt pozostávajúci z dvoch hmôt – jedna zastrešená sedlovou strechou, druhá so sekundárnou plytkou strechou a fasádou členenou lizénovými rámami
12	Gápl'ová 4		Jednopodlažný objekt s valbovou strechou - akcentovaný vysokou atikou členenou pilierikmi, fasáda zdobená lizénovými rámami, žliabkovaním, okennými šambránami, ozdobné plechové vikieriky,
13	Gápl'ová 6		Jednopodlažný objekt so sedlovou strechou a štítom - dvojsová zdobná fasáda s pilastrami a žliabkovaním, okenné rímsy, pôdorysná tvar objektu a tvar strechy
14	Gápl'ová 20		Jednopodlažný dom s valbovou strechou - bohato zdobená fasáda štukovými prvkami - pilastrami, šambránami, diamantovaním, triglyfmi
15	Gápl'ová 25		Jednopodlažný dom so sedlovou strechou so štvrťvalbou a štítom do ulice - osovosť hlavnej fasády, veľkosť, tvar a členenie okenných výplní, tvar strechy
16	Gápl'ová 38		Jednopodlažný dom s valbovou strechou - zdobená fasáda štukovými prvkami - pilastrami, rímsou s oblúčikovým vlysom, šambránami
17	Gápl'ová 44		Jednopodlažný objekt s valbovou strechou - štukové architektonické prvky fasády

18	Gápl'ová 9		Jednopodlažný dom so sedlovou strechou - tvar strechy, osovosť celkový výraz fasády, tvar a členenie okenných výplní, lizénové rámy
19	Gápl'ová 15		Jednopodlažný dom s valbovou strechou -štukové prvky fasád, fabiónová korunná rímsa

B.1.8.5. Objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia PZ Soľná Baňa nemajú individuálnu pamiatkovú hodnotu. Sú postavené resp. upravované v rôznych obdobiach, majú rôzny stavebno-technický stav a rôznu úroveň architektonického a výtvarného výrazu. Spoločným znakom všetkých týchto objektov je ich vyhovujúce pôdorysné založenie rešpektujúce historickú pôdorysnú schému a parceláciu a také výškové usporiadanie a hmotovo-objemové parametre, ktoré nenarúšajú historickú urbanisticko-architektonickú skladbu Pamiatkovej zóny Soľná Baňa ako celku. Medzi objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia boli zaradené i stavby, ktorých parametre i architektonické riešenie boli podriadené účelu budúceho využitia (hospodárske stavby vo dvoroch, záhradné stavby, vhodne riešené garáže a prístrešky a pod.).

B.1.8.6. Objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia PZ Soľná Baňa stavia v zásade dve kategórie:

- **individuálna bytová výstavba realizovaná prevažne v poslednej tretine 20. storočia až do vyhlásenia PZ** – objekty spravidla nerešpektujú historickú uličnú čiaru t. j. ich osadenie na parcele je nevyhovujúce, ich najnevhodnejším parametrom je však zväčša hmotovo-objemové a architektonické riešenie a výškové usporiadanie (tzv. kocky). Tieto stavby (typom architektúry podriadené dobe svojho vzniku a vkusu stavebníka) sú výškovo predimenzované a typologicky odlišné od pôvodných baníckych domov, preto vytvárajú v území nežiaduci kontrast.
- **tzv. Šport** - objekt obchodu a služieb na parcelách č. 222/1,2, a 222/5 na západnom okraji PZ z 80-tych rokov 20. storočia. Pred jej výstavbou došlo pravdepodobne k asanácii starších (pôvodných) objektov na viacerých susediacich pôvodných parcelách. Súčasný objekt nerešpektuje historickú uličnú čiaru a svojím pôdorysným rozsahom narúša pôvodnú zastavovaciu schému a parceláciu. Hmotové riešenie stavby nereflektuje parametre okolitej historickej zástavby a zjednotenie osí hlavnej fasády vytvára nepriaznivý dojem monolitu s minimálnym architektonickým vkladom.

B.1.8.7. Narušené urbanistické priestory

V PZ sú vymedzené 3 narušené urbanistické priestory:

- okolie objektu obchodu a služieb Šport na parcelách č. 222/3, 6, 8 – objekt svojou hmotou a prevádzkou zadefinoval aj využitie priľahlých parciel
- obratisko MHD na parcele č. 3245 – funkcia nevhodná do PZ

- spevnená plocha parkoviska na parc. č. 1929/1, 8, 9

Nevhodným zásahom do pôvodného urbanizmu je aj vybudovanie štátnej cesty Zlatobanská a prepojovacej komunikácie Kysucká, no tieto zásahy sú z praktického hľadiska nevratné.

B.1.9. Archeologický výskum v pamiatkovom území

B.1.9.1. Stručný náčrt histórie archeologického výskumu v historickom jadre sídla

Plocha samotnej Soľnej Bane predstavovala v starších obdobiach územie zrejme s vývermi soľanky. Jej odparovaním sa získavala soľ, aj keď priame dôkazy zatiaľ nie sú doložené. Na samotnej ploche je potrebné predpokladať prítomnosť ľudí a zariadenia na odparovanie už od obdobia praveku. Soľ bola totiž vo vnútrozemí kontinentu vzácnou a významnou obchodnou komoditou. Avšak priestor slatinísk nebol vhodný pre samotné osídlenie. Perspektívne sa stali až vysoko položené terasy Soľného potoka (Na brehu – Valkovská ulica, Za cintorínom).

Vzhľadom na absenciu predstredovekého osídlenia nebola historickému jadrú Soľnej Bane z archeologického hľadiska venovaná zvýšená pozornosť. Po roku 2000 boli sporadicky nariaďované výskumy v súvislosti s rekonštrukciou komunikácií a inžinierskych sietí. S výnimkou ojedinelých nálezov z Lidickej ulice z doby bronzovej neboli potvrdené predstredoveké nálezy. S ohľadom na doterajšiu absenciu nálezov na území Soľnej Bane nie sú nariaďované archeologické výskumy pri rekonštrukciách a obnovách prevažujúcej rodinnej obytnej zástavby v danom území.

Prvý významnejší výskum sa uskutočnil v rokoch 2014 - 2015 v súvislosti s rekonštrukciou objektu Sklad soli (Komory). Archeologický výskum formou lokálne zachytenej kultúrnej vrstvy nad podložíom doložil sporadické osídlenie na tomto priestore už v období raného novoveku. Archeologický výskum zároveň zistil viacetapovitú výstavbu jestvujúceho skladu soli, pričom zachytil mohutné úpravy (navážky terénu) v súvislosti s jeho výstavbou. Zároveň boli doložené viaceré pochôdzne úrovne v exteriéri aj artefakty z výrobných zariadení v sekundárnych polohách.

B.1.9.2. Súpis archeologických výskumov a prieskumov

1. Námestie Osloboditeľov č. 4 (Sklad soli – Komory) – vrstvy zo staršieho stredoveku, murované konštrukcie, dlažby, podlahy a kultúrne vrstvy súvisiace so vznikom a vývojom predmetnej stavby,
2. Lidická ulica – v polohe komunikácie zachytené sporadické úlomky pravekej keramiky (doba bronzová?)

B.1.10. Systém zelene pamiatkového územia

Na pamiatkovom území sa nenachádza objekt historickej zelene vyhlásený za NKP v zmysle ustanovení pamiatkového zákona. Ostatné objekty zelene v ich plošnej a priestorovej štruktúre sú súčasťou systému zelene pamiatkového územia. Systém zelene je ako celok jednou z pamiatkových hodnôt pamiatkového územia.

V historickom vývoji urbanistickej štruktúry pamiatkového územia zaujala zeleň na plochách a v priestore najvýraznejšie miesto. Vznikol tu ucelený systém zelene, ktorého plošné zastúpenie a priestorová štruktúra dotvárajú architektúru aj urbanistické usporiadanie. Kvantitatívne parametre zelene sú v pomere k architektúre dominantnejšie.

Základná údržba plošných aj priestorových prvkov zelene je nevyhnutnou podmienkou ich existencie, keďže ide o špecifický výstavbový prvok – živý vegetačný materiál – podliehajúci prírodným zákonom, kde prezentácia bez údržby zaniká podstatne rýchlejšie ako pri stavebných konštrukciách.

Systém zelene pamiatkovej zóny v súčasnosti pozostáva z plošných dispozícií a priestorových prvkov porastovej štruktúry. Súčasťou urbanistického pôdorysu je: zeleň areálov, zeleň verejnosti prístupná, zeleň verejná, zeleň cintorínov, brehové porasty, aleje a zeleň dvorov a záhrad.

1. Zeleň areálov

Varňa

Samotný areál varne je ohraničený pletivovým oplotením na parcele č. 1993/1. Vo vnútri areálu sa nachádzajú spevnené komunikácie, nenachádza sa tu žiadna priestorová porastová štruktúra, ani sadovnícke úpravy so zrejmovou kompozíciou, plochy zelene sú obmedzené iba na trávnik s minimálnou mierou údržby. Súčasťou oplateného areálu varne je aj objekt bývalej strojojne, pri ktorom je situovaný jeden listnatý strom – javor mliečny (*Acer platanoides*) vysadený v polovici 20. storočia.

Kostol sv. Jána Krstiteľa

Na križovatke trasy Solivar – Ruská Nová Ves a Solivar – Zlatá Baňa, severne od Skladu soli je situovaný rímskokatolícky kostol sv. Jána Krstiteľa s areálom. Bezprostredné okolie kostola je vymedzené oplotením a zahŕňa plochu parcely č. 1434. Oplotenie areálu je novodobé, z kovových dielcov na betónovej podmurovke. Súčasťou areálu je asfaltový prístupový chodník. Sadovnícka úprava areálu je novodobá, vytvorená prevažne z cudzokrajných ihličnatých drevín tuja západná – (*Thuja occidentalis*) vysadených v trávnikovej ploche. Okolo oplatenia z vnútornej strany je zo severozápadu radová výsadba (8 ks) smrekov pichľavých (*Picea pungens*), z juhozápadu je pohľadovou súčasťou areálu pobrežný porast potoka, v juhovýchodnom nároží sú stromové smrekové pichľavé. V južnej časti je javor s guľatou korunou (*Acer platanoides* 'Globosa'), v severnej polohe je jedna vzrastlá lipa veľkolistá (*Tilia platyphyllos*) a hneď na ňu nadväzuje stromová hmota 3 smrekov pichľavých, ktoré sú sústredené pri križi. Po oboch stranách vstupnej bránky sú symetricky vysadené tuje. Celá úprava je novodobá so štandardnou sadovníckou úrovňou, s výnimkou lipy, ktorá je vo veku cca 130 rokov.

Klopačka

Na križovatke ulíc Lidická a ulica Pod Turňou je situovaná Klopačka. Halda, na ktorej je klopačka vybudovaná je pokrytá trávnatým porastom. Celé bezprostredné okolie klopačky na parcele 1723 je trávnaté a vymedzené starým pletivovým oplatením so vstupnou brámkou situovanou v najvýchodnejšom cípe parcely. Po obvode oplatenia prerastajú náletové dreviny a kríky s najväčším zastúpením kustovnice obyčajnej (*Lycium halimifolium*). V západnej časti rastú dva smrekové pichľavé (*Picea pungens* 'Glauca'). Druhovo ide o nevhodný výber drevín severoamerického pôvodu. Pri plote rastú tiež agáty a smrek obyčajný. Sadovnícka úprava okolia klopačky narúša hodnoty samotného objektu.

Vodná nádrž „Mindžala“

Areál vodnej nádrže - Mindžaly je v súčasnosti vymedzený pletivovým oplotením. Na celej ploche sa nachádza trávnik a bylinný pokryv sporadicky udržiavaný. Priestorovú porastovú štruktúru tvorí len jeden solitérny listnatý strom – lipa malolistá (*Tilia cordata*), situovaný v centrálnej časti vymedzeného areálu, v bezprostrednej blízkosti kruhovej betónovej nádrže na vodu (mindžaly).

2. Zeleň verejnosti prístupná

Gápel'

Bezprostredné okolie gápl'a, ktorého súčasťou je šachta Leopold sa nachádza na parcelách 1887/1 a 1888, je celé zatravnené a priamo nadväzuje na areál pri kaplnke sv. Rócha. Celý priestor vymedzený ulicou Gápl'ovou a čiastočne Zlatobanskou je novodobo sadovnícky jednoducho upravený. Trávnaté plochy sú doplnené stromovými skupinami situovanými v juhovýchodnej a juhozápadnej časti priestoru. V porastoch prevládajú brezy, javory, agáty a jasene. Celkový výraz tejto sadovníckej úpravy bez kompozičného zámeru je naturálne prírodný. Severne od gápl'a je plocha novodobo sadovnícky upravená s málo hodnotnou porastovou štruktúrou tvorenou prevažne výsadbami mladých ihličnatých stromových drevín – smrek pichľavý (*Picea pungens* 'Glauca'), tuja západná (*Thuja occidentalis*), smrek obyčajný (*Picea abies*), borovica čierna (*Pinus nigra*) a listnatých ovocných kríkov vtrúsené s ovocnými drevinami. V južnom cípe daného voľného priestranstva obklopeného zástavbou rodinných domov ulice Gápl'ovej je situovaná klasicistická kaplnka sv. Rócha. Terén v tejto časti územia má zvlhnený reliéf, svahovito stúpa od gápl'a južným smerom. Popri prevažne domácich druhoch listnatých drevín sú v poraste vtrúsené ovocné dreviny (orech kráľovský - *Juglans regia*, slivka - *Prunus* sp.). Hmotovo v danom priestore vyniká solitérna vrba biela (*Salix alba*).

Komory – sklad soli

K areálu výroby soli prislúchajú pôvodné manipulačné plochy bez úprav. Zánikom výroby a zásahmi do urbanistickej štruktúry došlo k viacerým zmenám, ale princíp voľných plôch v bezprostrednom okolí pôvodných výrobných objektov sa zachoval.

Rozsiahlejšia plocha zelene je situovaná v blízkosti „skladov soli“ pri pravom brehu Sol'ného potoka, priestranstvo nadväzuje na Námestie osloboditeľov. Terénny reliéf má značné množstvo miernych nerovností. Na trávinatej ploche je umiestnený pamätník z roku 1949 venovaný vojakom padlým v II. svetovej vojne pri ktorom je vysadená jedna breza previsnutá (*Betula pendula*). Medzi cestnou komunikáciou (cesta Solivar – Zlatá Baňa) a vyššie opísanou plochou zelene je situované parkovisko vybudované zo zámkovej dlažby. Súčasťou daného priestoru je solitérny pagaštan konský (*Aesculus hippocastanum*) a lipa vysadená v ostrovčeku plochy parkoviska (*Tilia* sp.). Okolie samotného objektu - Skladu soli (parcela 256/5) je sadovnícky neupravená plocha s novovytvorenými spevnenými komunikáciami bez prítomnosti priestorovej porastovej štruktúry, ktorá je pripravená na založenie trávinatej plochy. Úprava je špecificky viazaná na pamiatkové hodnoty a principiálne musí zostať plocha zelene len v plošných štruktúrach, ktoré by navodzovali atmosféru pôvodných manipulačných plôch v areáli výroby soli. Z toho dôvodu nie je možné vytvárať sídelný park alebo iné priestorové sadovnícke kompozície.

Četerne

Bezprostredné okolie četerní tvorí plocha na dvoch parcelách č.1996 a 1998, ktoré sú zatravnené, pravidelne udržiavané. Severovýchodne od četerní rastie solitérny strom –vrba biela (*Salix alba* 'Tristis'). Pohľadovo nadväzuje na tento priestor plocha súčasnej zástavky

mestskej hromadnej dopravy, kde je sústredený stromový porast z mladších jedincov javorov, líp a jaseňov. Pamiatkovú hodnotu majú všetky trávnikové plochy ako doklad dispozičného usporiadania celého areálu.

Kaplnka sv. Rócha

Kaplnka sv. Rócha bola postavená v 1. polovici 18. storočia, v období výstavby nových technicko-technologických objektov v areáli soľného závodu. Pôvodne bolo okolie kaplnky bez porastovej štruktúry vymedzené jednoduchou drevenou ohradou. (foto č.) Je situovaná na južnej strane bývalej Soľnej Bane. Bezprostredné okolie kaplnky na parcele 1886 je v súčasnosti vymedzené oplotením so vstupnou brámkou. Plocha okolo kaplnky je upravená jednoducho. Okolo plotu z vnútornej strany je sústredená stromová hmota bez historickej hodnoty. V nárožiach rastú orechy vlašské (*Juglans regia*) a pozdĺž západnej strany plotu sú vysadené v rade po oboch stranách vstupu bioty východné (*Biota orientalis*) a medzi biotami sú vysadené ešte tri mladé orechy, ktoré pôsobia rušivo a do budúca sa počíta s ich odstránením a otvorením celého areálu. V severozápadnej časti je situovaný kameninový kríž, ktorý tiež lemujú bioty. Celá plocha okolo kaplnky je trávnatá, sporadicky kosená. Priestor okolo kaplnky pohľadovo nadväzuje na plochu a okolie objektu gápl'a, ktorá je tiež celá zatravnená s roztrúsenými stromovými drevinami. Najbližšie pri kaplnke je skupina briez, javorov a agátov.

Dielne

Na ploche situovanej severne od Varne František, vymedzenej ulicou Zborovskou a Soľným potokom sa nachádza sadovnícka úprava s porastom drevín dosahujúcim parametre dospelých jedincov. Na tejto ploche bol asanovaný objekt v roku 1999 a v súčasnosti je zachované torzo s kamennými murivami rôznej výšky. Plocha zbúraniska je vyčistená od náletov, s viditeľnou komunikačnou sieťou a novo zriadeným detským ihriskom. Sadovnícka úprava je tvorená voľnými skupinami stromov bez krovitého podrastu s jednostrannou alejou okolo železničky. V porastových skupinách sa nachádzajú druhy stromov - lipa veľkolistá (*Tilia platyphyllos*), javor mliečny (*Acer platanoides*), javorovec jaseňolistý (*Negundo aceroides*), ojedinele orech vlašský (*Juglans regia*), agát biely (*Robinia pseudoacacia*), hraby obyčajné (*Carpinus betulus*), jasene štíhle (*Fraxinus excelsior*). Jednoradovú alej sprevádzajúcu potok v tejto časti územia tvorí hrab obyčajný (*Carpinus betulus*), stromy sú vysadené s minimálnymi vzájomnými rozstupmi. Ide o stromový porast štandardnej sadovníckej hodnoty, ktorý jednoznačne súvisí s areálom.

3. Verejná zeleň

Do verejnej zelene sú zahrnuté všetky plochy zelene na verejných priestranstvách. Medzi tieto patria trávnaté pásy pod stromami v aleji, parky a parčíky a rôzne veľké zbytkové plochy prebiehajúce súbežne s komunikáciami, ako aj drobné úpravy predzahrádok pri rodinných domoch prerušené spevnenými vjazdmi a parkoviskami, ktoré sú často osádzané rôznymi trvalkovými záhonmi.

Okolie **Kaplnky sv. Jána Nepomuckého** je súčasťou sadovnícky upravenej plochy, ktorá je trávnatá, len v južnej časti prebieha jednoradová stromová aleja v pravidelnom rytme, obnovená v roku 1999. Sú v nej mladé druhy listnatých stromov – lipy veľkolistej (*Tilia platyphyllos*) spolu so starými jedincami pagaštanov konských (*Aesculus hippocastanum*) a starými druhmi líp. Ide o kvalitnú sadovnícku úpravu ako súčasť celej úpravy ulice v smere Solivar – Ruská Nová Ves, kde sa uplatňuje princíp líniového trávnikového pásu so stromovou alejou ako predelu medzi vozidlovou komunikáciou a peším chodníkom.

4. Zeleň cintorínov

Starý cintorín – Zlatobanský

Areál starého cintorína predstavuje plochu zelene, vymedzenú pletivovým oplotením s jednoduchou sadovníckou úpravou, bez kompozičného zámeru. Vstup do areálu je kovovou bránou ukotvenou v betónových stĺpikoch a súčasťou areálu sú aj murované hrobky a kríže. Stromové dreviny, prevažne z ihličnatých druhov drevín (smrek obyčajný – *Picea abies*, tuja západná – *Thuja occidentalis*), s menším zastúpením listnatých stromov (lipa malolistá – *Tilia cordata*) sú situované v skupine v západnej časti, nepravidelne rozmiestnené po obvode areálu. Plošnú porastovú štruktúru medzi jednotlivými hrobami a stavebnými objektmi tvorí udržiavaná trávnatá plocha.

Nový cintorín - Sol'nobanský

Pomerne rozsiahlym celkom zelene v záujmovom území je aj nový cintorín, sadovnícka úprava je jednoduchá, bez zrejme kompozičného zámeru, tvorená trávnikom s nízkou úrovňou údržby a roztrúsenou výsadbou charakteristickou pre cintoríny prevažne ihličnatých stromov (smrek pichľavý – *Picea pungens*, smrek obyčajný – *Picea abies*, tují a ihličnatých kríkov. Areál cintorína je vymedzený pletivovým oplotením. Na ploche sa nenachádzajú spevnené komunikácie. Súčasťou cintorína je aj historicky hodnotný kríž. Plošnú porastovú štruktúru medzi jednotlivými hrobami tvorí udržiavaná trávnatá plocha.

5. Brehové porasty

Dominantným krajinným prvkom v tejto časti územia je Sol'ný potok, ktorý má iba čiastočne regulované koryto a prevažná časť brehov je pokrytá prirodzenou pobrežnou vegetáciou. Pri ľavom brehu potoka, juhozápadne od skladov soli je situovaný objekt varne František. K objektu vedie cez potok most pre peších z oceľových platní so zábradlím z kovových profilov. Tento prvok pôsobí v danom prostredí rušivo.

6. Aleje

Pozdĺž cesty III. triedy Solivar – Ruská Nová Ves, v zelenom páse prerušovanom vjazdovými komunikáciami sa nachádza torzo pôvodného stromoradia, ktoré bolo založené v 80-tych rokoch 19. storočia ako dvojradová aleja z listnatých drevín lipy malolistej (*Tilia cordata*) a pagaštana konského (*Aesculus hippocastanum*), v ktorej dominoval pagaštan konský. Jej pôvodná línia a rytmus výsadby je čitateľný a overiteľný v historických mapách a fotografiách. V priebehu 2. polovice 20. storočia boli neodborne do bezprostrednej blízkosti prícestnej zmiešanej lipovo – pagaštanovej aleje dosádzané viaceré druhy (agát biely, duglaska tisolistá), ktoré narušili čistou jednoduchú kompozíciu. Tieto dreviny boli postupne odstránené a pripravil sa priestor pre obnovu historickej stromovej aleje v rovnakom druhovom zložení, identickej línii a v rovnakom výsadbovom spone. Aleja má z hľadiska historického a urbanistického hľadiska významné postavenie, preto je nutné smerovať výsadby na obnovu pôvodnej prícestnej aleje z pagaštanu konského, ako aj s možnosťou zmeny druhovej skladby a to náhradou pagaštanu konského za pagaštan pleťový (*Aesculus carnea* 'Briotii') alternatívne za lipu malolistú. Súčasný stromy je potrebné zachovať na stanovišti čo najdlhšie, preto je žiaduce ponechať stromy ošetriť a redukovať ich hmotu korún.

Trasa železničky je v teréne čitateľná len vďaka torzu stromovej aleje poväčšine z hrabu obyčajného (*Carpinus betulus*) a sporadickou prímiesou javorov mliečnych (*Acer*

platanoides). Trasa bola premenená na blatistý chodník. Aleja je zároveň súčasťou parkovej úpravy verejne prístupnej zelene na parcele 1993/1.

Tieto dve aleje – aleja na Solivarskej a pokračujúcej Solnobanskej ulici a torzo pôvodnej hrabovej aleje pri železničke sú považované za priestorovú porastovú štruktúru s pamiatkovou hodnotou na plochách zelene.

7. Zeleň dvorov a záhrad

Charakter zelene na území Solnej Bane sa podriaďoval prevádzkovým potrebám závodu, výnimkou boli záhrady pri rodinných domoch zamestnancov erárneho podniku, čo je vidieť na historickej mape z roku 1750. Klasické záhrady domov úradníkov mali pravidelné parterové úpravy, rozdelené na predzáhradku, trávnatý dvor a ovocnú záhradu za domom. Záhradky boli väčšinou oplotené dreveným oplotením spravidla s vysadeným ovocným stromom v predzáhradke. Takéto usporiadanie rodinných záhrad je zachované aj v súčasnosti u niektorých starších domoch. Súčasnú záhrady sú väčšinou vysádzané bez jednotného kompozičného zámeru, vnášaním nevhodných cudzokrajných prevažne ihličnatých drevín, ktoré v danom prostredí pôsobia rušivo. Aj keď pôvodné úpravy záhrady a dvora nie sú známe, je potrebné uprednostňovať výsadbu domácich druhov listnatých stromov a kríkov, ako aj ovocných drevín.

Celkový systém zelene pamiatkového územia je plošne a priestorovo bohatý, vo výstavbových princípoch hodnotný, avšak jeho kompozičná kvalita nezodpovedá pamiatkovej hodnote mimoriadne hodnotného urbanistického súboru pamiatkovej zóny.

B.2. Pamiatky histórie

V PZ Solná Baňa sa pamiatky histórie nenachádzajú.

B.3. Súpis zistených historických názvov obce a ulíc

Zistené historické názvy obce:

- Banayuth (1295)⁴
- Sópotok
- Sókút
- Officina Salinaria
- Sóovar, Sóvár, Solnohrad (od 15. storočia)
- Schowarische Salzhandlung (1587)
- Salis Fodinae Sovvarensis, Bányá, Bányaszok (1599)
- Salz-Berg-Werck (1609)
- Sóbánya (1873 – 1913)⁵
- Baňa (1920)^{6, 7}

⁴ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III. Bratislava, 1978, str. 68

⁵ Majtán, M.: *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1972, str. 385

⁶ Majtán, M.: *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1972, str. 385

- Soľná Baňa, maď. Sóbánya (1927)⁸
- Soľná Baňa (1927 – 1960)⁹

Staršie názvy ulíc:

- Gápľová ul. – Leninov rad (do 90. rokov 20. stor.)
- Námestie osloboditeľov – Námestie (ulica?) generála Petrova (1971 – 1990)

---

⁷ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III. Bratislava, 1978, str. 68

⁸ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III. Bratislava, 1978, str. 68

⁹ Majtán, M.: *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1972, str. 385

C. Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany

Za historické urbanistické usporiadanie územia PZ Sol'ná Baňa pre účely týchto zásad považujeme stav, ktorý korešponduje so stavom zdokumentovaným v katastrálnej mape z roku 1903, so zmenami v roku 1921 (Ing. Ján Marhounek) a ďalším stavebným vývojom do roku 1950 v súlade s historickým urbanizmom.

C.1. Urbanisticko–historické hodnoty štruktúr pamiatkového územia

- **Zachovaná urbanistická a kompozičná štruktúra čitateľná v pôdorysnej dispozícii pamiatkového územia:**
  - unikátny súbor NKP Solivar s areálom (17 pamiatkových objektov) doplnený individuálnou zástavbou na väčšej plošnej výmere členitého terénu
  - zachovaná pôvodná urbanistická kompozícia súboru objektov NKP s pôvodnými priestorovými a komunikačnými väzbami navzájom aj vo vzťahu k obytným, pôvodne baníckym domom
  - pozdĺžne námestie s orientáciou JZ-SV a pokračujúcou ulicou s domoradím v nadväznosti na rastlú štruktúru obytnej časti - špecifický typ územia (sídla)
  - rytmus zachovanej parcelácie
  - charakteristické osadenie objektov v rámci parcel (radová zástavba, solitéry)
  - charakteristická intenzita zastavania pozemkov
- **Zachovaná silueta a panoráma prezentovaná v chránených a diaľkových pohľadoch na pamiatkové územie:**
  - využitá pôvodná konfigurácia terénu pre výrobné účely (ťažba, doprava a spracovanie soli) so situovaním výrobných a obytných objektov, zachovaných v ich charakteristickej hmote
  - dominantné postavenie solitérov kľúčových stavieb NKP v rámci PZ vyplývajúce z osadenia v terénnej konfigurácii, prezentované v diaľkových pohľadoch a chránených pohľadoch na PZ
  - nenarušená silueta vytvorená stavebnými objektmi NKP v súčinnosti s habitom zelene na pozadí krajinného obrazu prezentovaná v chránených pohľadoch na PZ
  - komplex stavebných objektov NKP s historicky súvisiacou zeleňou má nezastupiteľné miesto v obraze sídla a spoluvytvára jeho historickú charakteristiku.
- **Zachovaná historicky vyvinutá objektová skladba pamiatkového územia pozostávajúca zo:**
  - stavebných objektov NKP
  - ostatná hodnotná historická zástavba
  - voľné nezastavané plochy (výrobného areálu, sakrálnych objektov, záhrad a cintorínov)
  - sprievodnej zelene

- **Hodnoty z hľadiska súvzťažnosti s prostredím:**
  - dokladujú históriu výroby soli v tomto teritóriu od najstarších čias po 20. storočie
  - predstavuje autentický komplex banských a výrobných stavieb nadregionálneho významu
  - genius loci
- **Zachovaný historicky vyvinutý architektonický výraz štruktúr pamiatkového územia:**
  - symbióza architektonických hodnôt jednotlivých objektov a štruktúr spolupôsobiacich v celkovom obraze pamiatkového územia:
    - a) exteriérový výraz historických prvkov a štruktúr pamiatkového územia z pohľadu pasanta
    - b) piata fasáda – strešná krajina

C.2. Architektonicko–historické hodnoty objektov pamiatkového územia

- **Typologické druhy architektúr v pamiatkovom území:**
  - objekty výrobné a technické
  - objekty sakrálne
  - pôvodné domy vyšších úradníkov
  - individuálna zastavba pôvodných baníckych domov
- **Hmotovo–priestorové riešenie a architektonický výraz exteriéru historických objektov v pamiatkovom území:**
  - solitérne výrobné a technické objekty (NKP) - každý so svojim charakteristickým osadením, hmotou, veľkosťou, výrazom, architektonickým a materiálovým riešením
  - sakrálne stavby – kostol, kaplnky – priestorové riešenie a výraz exteriéru podriadený miestu a účelu pôvodného využitia areálu
  - domy vyšších úradníkov – solitérne, niektoré združené do dvojdomov veľkorysého pôdorysu v tvare obdĺžnika alebo v tvare L, viacosové, architektonicky členené fasády situované do pozdĺžneho námestia, zastrešené sedlovými strechami
  - pôvodné banícke domčeky – obdĺžnikového pôdorysu menšej mierky, orientované kolmo na ulicu, osadené na uličnej čiare, resp. v prednej časti parcely, dlhšou bočnou fasádou spravidla na hranici parcely, so vstupmi na bočných dvorových fasádach, so zastrešením sedlovými strechami, na uličnej strane so štítom alebo valbou, dvojosová uličná fasáda (s okienkom v štíte), pôvodne členené okenné výplne (v tvare T), výzdoba čelnej fasády architektonickými prvkami (rímsy, šambrány, pilastre...)
- **Architektonické riešenie objektov v pamiatkovom území z hľadiska historického dokumentu:**
  - historické objekty vo svojej materiálnej podstate prezentujú dosiahnutú úroveň vývoja stavebných technológií a konštrukčných riešení v dobe svojho vzniku

- objekty ako hodnotné doklady stavebno-historického a architektonického vývoja konkrétneho typologického druhu stavby od doby vzniku po súčasnosť

C.3. Technické (remeselné) a umelecko–historické hodnoty objektov pamiatkového územia

- **Technické a technologické riešenia (aj dnes nefunkčné):**
  - banská klopačka, konský gápeľ so šachtou Leopold a novšou strojovňou na elektrický pohon, prívod soľanky z gápl'a do četerní, drevené nádrže na uskladnenie soľanky v četerniach, spôsob spracovania a výroby soli (vo Varni) a skladovania soli (v Komorách), spôsob dopravy dnes nezachovanou železničkou (najvog)
- **Výtvarné a umelecko-remeselné prvky exteriéru objektov NKP, navrhovaných a vytypovaných za NKP:**
  - Kaplnka sv. Jána Nepomuckého (socha s architektúrou – baldachýnom), banský Kostol sv. Jána Krstiteľa (vstupný kamenný portál, výplne), Kaplnka sv. Rócha (portál)
  - štuková a kamenárska výzdoba fasád objektov,
  - nápisy na veži a vežové hodiny na Komorách,
  - výplne okenných a dverných (vstupných) otvorov
  - kovové prvky - okenné mreže, kovania výplní, klampiarske doplnky striech
  - originálne tvary striech aj tvarové repliky
- **Ostatné výtvarné a umelecko-remeselné prvky v pamiatkovom území :**
  - prícestné križe, križ na novom Soľnobanskom cintoríne
- **Hospodárske a ďalšie objekty, ktoré boli súčasťou výrobného areálu soli:**
  - stajne, dielne, strojovňa (maschinhaus), vodná nádrž (mindžala), splavný kanál na dopravu dreva do varní (dnes neexistujúci).

C.4. Kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk

- **Plocha PZ Soľná Baňa je evidovaným archeologickým náleziskom s nasledujúcimi prameňmi:**
  - nehnuteľnými (obytnými či hospodárskymi) nálezmi dokumentujúcimi staršiu nemurovanú, ako aj mladšiu murovanú obytnú zástavbu,
  - banskými a ďalšími výrobnými a hospodárskymi objektami, súvisiacimi s ťažbou a spracovaním soli,
  - hnutel'nými nálezmi dokumentujúcimi ťažbu a spracovanie soli, ako aj materiálnu kultúru domácností tunajších obyvateľov

C.5. Odôvodnenie ochrany pamiatkového územia

Pamiatkové územie PZ Solná Baňa zahŕňa historický sídelný územný celok pôvodnej obce (založenej baníckej osady) s unikátnym areálom technických pamiatok. Vymedzené historické územie spojené s výrobou a ťažbou soli sa vyznačuje jedinečnosťou v rámci celej Slovenskej republiky.

Všetky vyššie vymenované pamiatkové hodnoty vytvárajú jedinečný integrálny celok, v ktorom každá zo špecifikovaných hodnôt - okrem svojej osobitnej hodnoty - spolupôsobí a má nezastupiteľné miesto v jedinečnom a pre PZ Solná Baňa charakteristickom vzhľade a výraze.

Časť III.

Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej zóny Sol'ná Baňa

Všeobecné požiadavky ochrany pamiatkového fondu do územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia – podklad pre spracovanie územno-plánovacej dokumentácie

Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatková zóna Sol'ná Baňa boli spracované na základe Usmernenia Pamiatkového úradu SR k spracovaniu dokumentácie „Zásady ochrany pamiatkového územia“. Zásady sú podľa § 29 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov súčasťou priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie územno-plánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu.

A. Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Sol'ná Baňa

1. Zachovať, chrániť a regenerovať historickú urbanistickú štruktúru PZ Sol'ná Baňa tvorenú historickou pôdorysnou štruktúrou sídla, historickou parceláciou a hmotovou skladbou historickej zástavby.
2. Zachovať pamiatkové hodnoty územia PZ.
3. Pojem „pamiatková hodnota“ je definovaný ako „súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko–remeselných hodnôt, pre ktoré môžu byť veci predmetom individuálnej alebo územnej ochrany“.
4. Rozsah pojmu „pamiatková hodnota“ predstavuje súbor charakteristík jednotlivej veci, alebo súboru vecí – originalita, autenticita, kvalita, kvantita, forma, obsah, spôsob, doba vzniku, zmeny vplyvom času (patina, deformácia), vývoj, jedinečnosť, celistvosť, výskyt, funkcia, lokácia, typ, autor, kontext, materiál, vzťah a tiež vzájomné vzťahy medzi jednotlivými charakteristikami v možných kombináciách. Originálnosť a autenticita tvoria nosné charakteristiky rozsahu pojmu „pamiatková hodnota“.
5. Nositeľmi pamiatkových hodnôt pamiatkového územia sú jednotlivé nehnuteľné národné kultúrne pamiatky (ďalej aj „NKP“) situované na území PZ Sol'ná Baňa, historické nehnuteľnosti v pamiatkovom území a nositeľom pamiatkových hodnôt je tiež plošne vymedzené územie Pamiatkovej zóny Sol'ná Baňa ako urbanistický celok.
6. Princíp zachovania materiálnej a ideovej autenticity NKP ako originálu vyjadruje všeobecnú požiadavku na dôslednú ochranu hodnotnej zachovanej hmotnej súčasti NKP so zachovaním jej podoby a formy s rešpektovaním historického vývoja a premien pamiatky.

7. Princíp zachovania kontinuity vyjadruje základnú požiadavku na uprednostňovanie takých materiálov, remeselných a technologických postupov, ktoré sú pre NKP z hľadiska ich pamiatkových hodnôt charakteristické.
8. Princíp zaistenia reverzibility predstavuje požiadavku, aby všetky súčasné zásahy do hmotnej podstaty NKP mohli byť v budúcnosti odstránené bez podstatných úbytkov alebo iných vážnych narušení hmotnej podstaty NKP.

A.1. Požiadavky na primerané funkčné využitie pamiatkového územia

1. Zachovať a udržiavať súčasnú funkciu pamiatkového územia:
  - historická funkcia: ťažba a výroba soli, obchod, bývanie, drobná remeselná výroba,
  - súčasná funkcia: prioritne obytná, doplnkovo obslužná
  - cieľová funkcia: prioritne obytná, doplnkovo obslužná a spoločenská

  - neprípustné funkcie: funkcie poškodzujúce pamiatkové hodnoty územia (priemyselná veľkovýroba, poľnohospodárska veľkovýroba, skladové hospodárstvo, veľké dopravné areály, čerpacie stanice pohonných hmôt, veľkopredajné priestory a pod.),
2. Pri kontinuálne nezastavaných plochách – komunikácie a verejné priestranstvá, nosné prvky systému zelene, plochy záhrad, dvorov a nádvorí je potrebné zachovať ich historickú funkciu.
3. Budúce využitie objektov NKP nesmú narušiť podstatu a historický charakter pôvodne výrobného areálu.
4. V prípade požiadavky na umiestnenie nových funkcií do objektov NKP a nehnuteľností v pamiatkovom území sú za vhodné považované len také, ktorých nároky sa dajú zosúladiť s pamiatkovými hodnotami objektov a zároveň vyžadujú len minimálne zmeny či zásahy do objektu a jeho prostredia.
5. Dôsledky nového funkčného využitia objektov a priestorov v pamiatkovom území nesmú spôsobiť úbytok ich pamiatkových hodnôt alebo znemožniť ich vhodnú prezentáciu.

A.2. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie

1. Zachovať a udržiavať historický pôdorys PZ tvorený historickým priebehom ulíc a ním vymedzenými plochami so stavebnými objektmi a historicky nezastavanými pozemkami (plochami).
2. Zachovať a udržiavať princíp historickej parcelácie (tvar, veľkosť a orientácia parcel) v území so zachovanou parceláciou.
3. Na ploche so zaniknutou parceláciou (parcely č. 222/1-5 – objekt tzv. Šport) prípadné ďalšie úpravy riešiť vo väzbe na súčasný stav, avšak s ohľadom na okolité historické prostredie.
4. Vytváranie nových verejných cestných komunikácií je neprípustné.

5. Pri umiestnení nových stavieb na parcele vychádzať z historickej zastavovacej štruktúry v konkrétnej časti územia.
6. Plošný rozsah novej zástavby na jednotlivých parcelách je limitovaný typom urbanistickej štruktúry v danom území (tradičná šírka domov, pozdĺžny tvar pôdorysu).

A.3. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu materiálovej a objektovej skladby

A.3.1. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu materiálovej skladby

1. Chrániť pôvodné prvky, artefakty, povrchové úpravy a technológie na/v objektoch v PZ z hľadiska zachovania originálu.
2. Pri opotrebovaní historicky hodnotných súčastí (prvkov) objektov v PZ:
  - uprednostniť obnovu pred nahradením
  - ak je stupeň poškodenia historického prvku vysoký resp. nezvratný, uplatniť tvarovú a materiálovú repliku.
3. Pri obnove historických povrchových úprav dbať na nadväznosť na pôvodný materiál a technológie a nepoužívať materiály a postupy, ktoré by poškodili hmotnú podstatu historického objektu alebo historického prostredia.
4. O spôsobe obnovy (umelecko-remeselný alebo reštaurovanie) rozhodne KPÚ Prešov pri konkrétnom objekte v aktuálnom čase.
5. Pri obnovách a úpravách objektov odstrániť nevhodné materiály a úpravy z minulosti (nepriedušné nátery, betónové vrstvy, nevhodné obklady soklov a fasád a pod.).
6. Pri realizácii statického zabezpečenia historických objektov použiť taký druh technologických a materiálových postupov a technických riešení, ktorými sa minimalizuje negatívny vplyv na historické konštrukcie.
7. Pri náhrade prvkov a povrchových úprav, ktoré nemajú pamiatkovú hodnotu, postupovať podľa historickej dokumentácie, pamiatkového výskumu alebo formou analógie z regiónu.
8. Podmienkou pre využitie nových materiálov a technológií pri obnove historických objektov je:
  - zlepšenie súčasného stavebno-technického stavu objektov (predovšetkým pri odvlhčení, vysušaní a pod.)
  - pozitívne stavebno-fyzikálne pôsobenie na objekt v dlhodobom časovom horizonte
  - pohľadové vlastnosti v súlade s prezentáciou historického objektu (pri technologicky nových druhoch exteriérových omietok, povrchových úpravách výplní a pod.)
9. Pri realizácii novostavieb v PZ je prípustné použiť súčasné (novodobé) materiály, dbať však na kontinuitu s historickým exteriérovým výrazom.
10. Konkrétne usmernenia pre materiálové riešenie:
  - NKP, objekty navrhované a vytypované na vyhlásenie za NKP, objekty s pamiatkovou hodnotou:
    - fasády – omietané hladkou priedušnou omietkou na vápennej báze; pri objektoch s historicky zachovanou resp. dokladovanou inou úpravou fasády (napr.

- Klopačka, Četerne, hrobka v centrálnej časti Zlatobanského cintorína) obnoviť v príslušnom materiáli
- sokle – omietané hladkou omietkou ako fasády, pri objektoch s historicky zachovanou resp. dokladovanou inou úpravou sokla (napr. Klopačka, Četerne, hrobka v centrálnej časti Zlatobanského cintorína) obnoviť v príslušnom materiáli
  - výplne okenných a dverných otvorov – drevené, resp. podľa historicky dokladovaného stavu
  - strešná krytina – tvrdá kusová, plech strihaný do pásov, resp. šablón, vlákno cementová krytina
  - klampiarske výrobky – z pozinkovaného, títanzinkového alebo medeného plechu
  - komíny – omietané neštruktúrovanou omietkou s neutrálnou farebnosťou
- objekty rešpektujúce/nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia PZ:
    - fasády – omietané jemnozrnnou (neštruktúrovanou) omietkou;
    - sokle – omietané, resp. s obkladom z kamenných platní
    - výplne okenných a dverných otvorov – pri historických objektoch prednostne drevené, pri ostatných primerané ich architektonickému výrazu
    - strešná krytina – tvrdá kusová, plech strihaný do pásov, resp. šablón, vlákno cementová krytina
    - komíny – omietané neštruktúrovanou omietkou s neutrálnou farebnosťou
- novostavby:
    - fasády – omietané jemnozrnnou (neštruktúrovanou) omietkou, pri záhradných (hospodárskych) stavbách je prípustné aj uplatnenie drevených povrchov;
    - sokle – omietané, resp. obkladané platňami alebo doskami;
    - výplne okenných a dverných otvorov – primerané ich architektonickému výrazu
    - strešná krytina – tvrdá kusová, plech strihaný do pásov, resp. šablón, vlákno cementová krytina
- ostatné nezastavané plochy v PZ:
    - plochy zelene – podmienky v kapitole A.6.
    - cesta 3. triedy – podľa platných noriem
    - komunikácie a verejné priestranstvá: dopravné komunikácie – živичný povrch, chodníky a parkoviská na ul. Soľnobanská, Zlatobanská – dlažba z prírodného kameňa/betónová dlažba; ostatné komunikácie a verejné priestranstvá – spevnenie podľa využitia
    - dvory a záhrady – funkčno-účelová kombinácia spevnených plôch a zelene

A.3.1. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu objektivej skladby

1. Zachovať a udržiavať objektívnu skladbu pamiatkového územia pozostávajúcu z:
  - národných kultúrnych pamiatok
  - objektov navrhovaných na vyhlásenie za NKP
  - objektov vytypovaných na vyhlásenie za NKP
  - objektov s pamiatkovou hodnotou
  - objektov rešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia
  - dvorov a záhrad

- všetkých kategórií zelene
  - plôch historicky vymedzených komunikácií a verejných priestranstiev v súlade s pamiatkovými hodnotami územia.
2. Solitérne stavby NKP zachovať v súčasnom (pôvodnom) pôdorysnom rozsahu.
  3. Zachovať súčasnú zástavbu objektov s pamiatkovými hodnotami.
  4. Asanácie objektov pôvodnej zástavby sú neprípustné.
  5. Prípadne vzniknuté preluky v uličných domoradiach dostavať podľa pôvodnej objektovej stavby.
  6. Nové pozemné stavby¹⁰ na území PZ sú prípustné:
    - na plochách zelene (zeleň areálov, zeleň verejná, zeleň verejnosti prístupná, zeleň cintorínov) maximálne v rozsahu reklamných, informačných, resp. nevyhnutných obslužných stavieb v limitovanom objeme vo väzbe na súčasné využitie územia
    - na plochách dvorov a záhrad:
      - a) v južnej okrajovej časti PZ vo väzbe na vznikajúcu komunikáciu v ukončení parciel z Gápľovej ulice (ul. Pod Debrami) je prípustná zástavba solitérnymi rodinnými domami, príp. s pridanou funkciou obchodu a služieb
      - b) v polohe ukončenia dvorových parciel objektov na severnej strane Soľnobanskej ul. a Námestia Osloboditeľov nevytvárať nové domoradie, výberovo je prípustné umiestnenie solitérnych stavieb obslužnej funkcie k objektom na Soľnobanskej ul., resp. aj rodinných domov,
      - c) zahustenie zástavby na ostatných plochách dvorov a záhrad v PZ je prípustné formou solitérnych objektov na voľných plochách v súlade so zachovanou historickou štruktúrou.
  7. Zachovať a prezentovať historické objekty drobnej architektúry v PZ (kríže a pod.).

A.4. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu výškového a priestorového usporiadania objektov a architektonického výrazu

A.4.1. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu výškového a priestorového usporiadania objektov

1. Zachovať a udržiavať výškové a priestorové usporiadanie objektov NKP, objektov navrhovaných a vytypovaných na vyhlásenie za NKP:
  - pri obnovách NKP vychádzať z výsledkov architektonicko-historického výskumu, archívnych dokumentov, historických fotografií a miestnych analógií;
  - je neprípustné tieto objekty nadstavovať;
  - prípustnosť resp. rozsah využitia podkrovia bude predmetom individuálneho posúdenia podľa typu objektu, následne v závislosti od pamiatkových hodnôt krovu, súčasných možností prístupu do podkrovia a pod.

¹⁰ Pojem „pozemné stavby“ sa pre tieto zásady používa v súlade so znením § 43a ods.2 zákona č. 479/2005 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

- spôsob presvetlenia podkroví – v exponovaných polohách výhradne strešnými oknami, v ostatných prípadoch prioritne strešnými oknami resp. vikiermi v limitovanom počte a veľkosti
  - strechy - zachovať súčasné resp. revidovať historické sklony strešných rovín
  - zatepl'ovanie objektov z exteriéru tzv. kontaktnými systémami je neprípustné
  - prístavby k objektom v historicky neopodstatnených polohách sú neprípustné. Prístavby k obytným objektom sú prípustné v smere hĺbky dvora v pokračovaní šírky ukončenia hlavného objektu s ponechaním priechodnosti parcely.
2. Zachovať a udržiavať výškové a priestorové usporiadanie objektov s pamiatkovou hodnotou:
- je neprípustné nadstavovať tieto objekty
  - prípustnosť resp. rozsah využitia podkrovia bude predmetom individuálneho posúdenia
  - spôsob presvetlenia podkroví – v exponovaných polohách výhradne strešnými oknami, v ostatných prípadoch prioritne strešnými oknami resp. vikiermi v limitovanom počte a veľkosti
  - strechy - zachovať súčasné resp. revidovať historické sklony strešných rovín
  - zatepl'ovanie objektov z exteriéru tzv. kontaktnými systémami je neprípustné
  - prístavby k objektom v historicky neopodstatnených polohách sú neprípustné. Prístavby k obytným objektom sú prípustné v smere hĺbky dvora v pokračovaní šírky ukončenia hlavného objektu s ponechaním priechodnosti parcely
3. Zachovať a udržiavať objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
- prípustnosť nadstavieb bude predmetom individuálneho posúdenia po zohľadnení podlažnosti a výšky okolitých objektov, gradácie a celkového urbanistického kontextu
  - využitie podkrovia objektov je prípustné
  - spôsob presvetlenia podkrovia objektov – strešnými oknami, resp. vikiermi v limitovanom počte a veľkosti
  - prístavby k obytným objektom sú prípustné v smere hĺbky dvora v pokračovaní šírky ukončenia hlavného objektu s ponechaním priechodnosti parcely
  - zmena exteriérového výrazu objektov bude predmetom individuálneho posúdenia – cieľom je tradičný architektonický výraz objektov
4. Objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia výrazovo (architektonické riešenie exteriéru) alebo hmotovo (objemové členenie, výškové usporiadanie) korigovať v záujme ich optimálneho začlenenia do historickej urbanistickej štruktúry PZ. V prípade asanácie takéhoto objektu novostavbu(y) na danej parcele riešiť v zmysle historickej štruktúry v danej časti územia.
5. Výškové a priestorové usporiadanie novostavieb v pamiatkovom území:
- drobné stavby na plochách zelene (zeleň areálov, zeleň verejná, zeleň verejnosti prístupná, zeleň cintorínov) sú pripustné maximálne v rozsahu reklamných, informačných, resp. nevyhnutných obslužných stavieb v limitovanom objeme podľa typu stavby
  - novostavby na plochách dvorov a záhrad:
    - a) v južnej okrajovej časti PZ vo väzbe na vznikajúcu komunikáciu v ukončení parciel z Gápľovej ulice (ul. Pod Debrami) je prípustná zástavba solitérnymi objektmi pravouhlého pôdorysu, s jedným, max. s dvomi nadzemnými

podlažiami a využitelným podkrovím, ukončenými strechou so sklonom strešných rovín od 30° do 40°

- b) v polohe ukončenia dvorových parciel objektov na severnej strane Soľnobanskej ul. a Námestia Osloboditeľov je prípustná solitérna zastavba objektmi pozdĺžneho pôdorysu, s jedným nadzemným podlažím a využitelným podkrovím, ukončenými sedlovou, resp. valbovou strechou so sklonom strešných rovín od 30° do 40°
  - c) zahustenie zástavby na ostatných plochách dvorov a záhrad v PZ je prípustné formou solitérnych objektov na voľných plochách v súlade so zachovanou historickou štruktúrou - solitérna zastavba objektmi pozdĺžneho pôdorysu, s jedným nadzemným podlažím a využitelným podkrovím, ukončenými sedlovou, resp. valbovou strechou so sklonom strešných rovín od 30° do 40°
  - d) výškové a priestorové usporiadanie záhradných a hospodárskych stavieb limitovať v závislosti od ich vizuálneho dopadu na okolité prostredie
- exteriérový výraz novostavieb – vychádzať z architektonického výrazu pôvodných stavieb s možnosťou uplatnenia súdobých výrazových prostriedkov

6. Dvory a záhrady:

- rešpektovať historickú profiláciu a niveletu terénu
- plochy dvorov a záhrad zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- prípadné pozemné stavby¹¹ na plochách dvorov a záhrad situovať v súlade s bodom 5. tejto kapitoly
- podmienky pre zeleň dvorov a záhrad sú určené v kapitole A. 6.
- vymedzenie pozemkov na hranici pôvodných parciel riešiť tradičnými formami oplotenia - nie plnými múrmi

Pozn.: Dynamika rozvoja územia (napr. ul. Pod debrami) nedovoľuje rozdeliť tieto plochy na „dvory“ a „záhrady“, keďže z hľadiska usmernenia nových stavebných aktivít sú tieto možné aj na ploche pôvodných záhrad pri dodržaní určených podmienok.

7. Prvky systému zelene – podmienky v kapitole A.6.

8. Plochy komunikácií a verejných priestranstiev:

- rešpektovať a nenarušiť historický komunikačný systém
- zachovať a regenerovať vyvinutý pozdĺžny a priečny profil historických komunikácií
- nerozširovať šírkové parametre súčasných komunikácií
- akékoľvek pozemné stavby sú neprípustné

A.4.2. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu architektonického výrazu

1. Architektonický a výtvarný výraz fasád a striech, architektonické, umelecko – remeselné a remeselné artefakty a prvky, pôvodné zariadenia, povrchové úpravy a iné

---

¹¹ Pojem „pozemné stavby“ sa pre tieto zásady používa v súlade so znením § 43a ods.2 zákona č. 479/2005 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

prvky charakteristické pre NKP a historické objekty zachovať. V prípade nezvratného opotrebovania originálu je prípustné tento nahradiť materiálou a tvarovou replikou.

2. Nenahrádzať tieto prvky takými novotvarmi, ktoré falzifikujú autentický stavebný vývoj a slohové zaradenie objektu – nepoužívať neopodstatnené historizmy a regionalizmy z iného prostredia, ani pri úpravách novodobých objektov a novostavbách.
3. Pri stavebných úpravách nevhodne novodobo upravených objektov je cieľom prinavrátenie historického stavu podľa architektonicko-historického výskumu, dobovej dokumentácie resp. analógií.
4. Zachovať, resp. prinavrútiť typickú historickú osovosť, proporcie fasád a tradičnú veľkosť otvorov na fasádach.
5. Zachovať historické architektonické členenie fasád (lizény, šambrány, rímasy a iné štukové prvky).
6. Nemeniť tradičnú proporciu objektov ich prístavbami a nadstavbami.
7. Pri úpravách fasád objektov zachovať/obnoviť pôvodné povrchové úpravy, neuplatňovať pre objekt cudzorodé úpravy povrchov fasád (tzv. štrukturované omietky, marmolity, novodobé obklady a pod.).
8. Pri výmenách výplní vychádzať z pôvodného tvaroslovia, so zachovaním tradičných materiálov a členenia.
9. Uplatňovať tradičné strešné krytiny (viď kapitola A.3.1.) a tradičné tvary striech v závislosti od typu objektu. Zachovať a obnoviť pôvodné komínové telesá vrátane komínových hlavíc.
10. Pri určení farebnosti fasád konkrétneho objektu vychádzať z historického stavu, ak nie je doložený, z tradičnej farebnosti v danom území, resp. uplatniť neexpresívne farebné odtiene.
11. Chrániť zachované murované oplotená (aj čiastočne zachované - piliere), novými úpravami rešpektovať ich pôvodný historický výraz.

A.5. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu prvkov uličného interiéru a uličného parteru

1. Prípadnú výmenu stĺpov verejného osvetlenia realizovať v už existujúcich polohách.
2. Pri návrhu nových prvkov drobnej architektúry a ostatného vybavenia (mostíky, stánky, lavičky, koše a pod.) vychádzať z tradičných tvarov, foriem, materiálov a ich farebnosti (kameň, drevo, kov, sklo a pod.). Rozsah nových prvkov minimalizovať.
3. Most cez potok na Námestí osloboditeľov je výrazným technickým riešením, cieľom pri revitalizácii Námestia osloboditeľov ako verejného priestoru je prinavrátiť pôvodnú historickú podobu mosta.
4. Pri prípadných nových umeleckých dielach a artefaktoch uplatniť princíp originality a ich rozsah podriaďiť zachovaniu pamiatkových hodnôt PZ.
5. Informačné, reklamné a propagačné zariadenie umiestnené na NKP a nehnuteľnosti v pamiatkovom území musí zohľadňovať architektonický a estetický výraz objektu -

základné členenie priečelia a jeho významné detaily¹² (šambrány, rímsy, pilastre, bosáž, prípadne maliarska výzdoba).

6. Solitérne osadené informačné, reklamné a propagačné zariadenie bude povolené len v prípade jeho odôvodneného prínosu pre pamiatkové územie PZ Soľná Baňa.
7. Technické zariadenia spojov a telekomunikácií (antény, satelitné zariadenia a pod.), zariadenia alternatívnych zdrojov energie (solárne panely a pod.) a iné technické zariadenia (klimatizačné a vzduchotechnické jednotky a pod.) minimalizovať a v nevyhnutných prípadoch situovať výlučne v pohľadovo neprístupných polohách.

A.6. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historickej zelene

1. Všeobecné požiadavky pre sadovnícky upravené plochy v PZ:

- rozsah súčasných spevnených komunikácií pre prístup vozidlami považovať za konečný
- sieť peších „vedľajších“ chodníkov je možné zahustiť
- pri úprave súčasného spevnenia peších chodníkov zachovať princíp jednotnej úpravy všetkých povrchov s výnimkou chodníkov v hrabovej aleji a na ploche parku pri ruine objektu dielni
- prípadnú novú komunikačnú chodníkovú sieť riešiť v nadväznosti na pôvodné komunikácie
- očistiť porastovú štruktúru systému zelene ako celku od nevhodných druhov a nevhodného situovania drevín
- prípadnú náhradnú výsadbu za odstránené dreviny realizovať v súlade so schválenou projektovou dokumentáciou
- na ploche historickej zelene prípadné náhradné výsadby za odstránené stromy realizovať z identického druhového zloženia a na rovnaké miesto ako boli pôvodné odstránené druhy drevín
- obnova kompozičných prvkov zelene (aleje, steny, doplnkové kompozície) bude predmetom individuálneho správneho aktu
- zabezpečiť trávnatým plochám pravidelnú (systematickú) údržbu
- na ploche historickej zelene v PZ nevytvárať skládky a smetiská
- pri dosadbách je nevyhnutné rešpektovať súčasné porasty, uplatnenie priehľadov v parkových partiách, rešpektovať voľné trávnikové lúky
- prípadné osvetlenie riešiť sietidlami v jednotnom novodobom výraze
- exteriérový výraz prípadného nového vybavenia riešiť uplatnením súdobých výrazových prostriedkov, uplatniť princíp originality
- novotvary v dispozícii, komunikačnej sieti, v prvkoch drobnej architektúry a v porastovej štruktúre uplatniť v neutrálnom tvarosloví

2. Zeleň areálov

- sadovnícke úpravy vymedzených areálov riešiť v nadväznosti na jednotlivé stavebné objekty

---

¹² § 55 odsek 3) vyhlášky MŽP č. 532/2002 Z. z.

- súčasné novodobé oplatenie zjednotiť v jednotnom novodobom výraze
- postupne odstrániť nevhodné výsadby ihličnatých drevín a nahradiť ich listnatými druhmi stromov domáceho pôvodu, charakteristickými pre danú lokalitu
- areál Klopačky nezahusťovať ďalšími výsadbami, súčasné nevhodné výsadby postupne odstrániť bez ďalšej náhrady
- v areáli Mindžaly zachovať a chrániť jeden solitérny listnatý strom - lipu malolistú
- novovysadené tuje vo vymedzenom areáli kostola sv. Jána Krstiteľa postupne odstrániť, existujúce smreký pichľavé nechať na dožitie a nové výsadby ihličnatých drevín nerealizovať
- súčasnú úpravu peších chodníkov z betónovej zámkovej dlažby v budúcnosti nahradiť dlažbou z prírodného kameňa typického pre danú oblasť
- stromovú lipu s naturálnou korunou (rastúcu v areáli) je nutné chrániť ako neoddeliteľnú súčasť bezprostredného okolia kostola.

3. Zeleň verejnosti prístupná

- sieť peších hlavných trás v parku zachovať v súčasnom rozsahu, šírkové parametre chodníkov je možné redukovať
- zachovať hlavné porastové skupiny v periférnej a hodnotné solitéry v centrálnej časti parku pri ruine dielni
- na ploche parku pri bývalých dielňach je prípustné osadiť (po predchádzajúcom schválení KPÚ Prešov na základe predloženej dokumentácie):
  - záhradné stavby
  - prvky drobnej architektúry, záhradný mobiliár
  - herné prvky
  - mobilné konštrukcie pre krátkodobé využitie územia
  - umelecké diela
- doplniť aj tvarovo a farebne zaujímavé druhy, listnaté kvitnúce kríky, ako aj solitérne introdukované druhy drevín pre zvýšenie atraktívnosti parku
- vyčistiť areál kaplnky sv. Rócha od nevhodnej výsadby ihličnatých drevín a odstrániť súčasné oplatenie areálu
- zachovať naturálne prírodný výraz okolia Gápľa a nezahusťovať plochu ďalšími nevhodnými cudzokrajnými výsadbami
- úprava okolia objektu skladu soli – Komôr je špecificky viazaná na pamiatkové hodnoty a principiálne musí zostať len v plošných štruktúrach, ktoré by navodzovali atmosféru pôvodných manipulačných plôch v areáli výroby soli. Z toho dôvodu nie je možné vytvárať sídelný park alebo iné priestorové sadovnicke kompozície
- úpravy realizovať v súlade so schválenou projektovou dokumentáciou
- zachovať okolie Četerní bez výsadiieb stromovej a kríkovej zelene, kde pamiatkovú hodnotu majú všetky trávnikové plochy ako doklad dispozičného usporiadania

4. Verejná zeleň

- zatravnené pásy pod korunami alejových stromov ponechať bez ďalšej výsadby kríkov

- plochy s vysadenými stromami a kríkmi postupne vyčistiť od nevhodných výsadiieb cudzokrajných ihličnatých drevín a v primeranom množstve ponechať len listnaté druhy stromov a kríkov
- líniové pásy okolo komunikácií pri rodinných domoch ponechať pre osadenie rôznymi druhmi drobných kríkov a trvaliek
- líniové pásy súběžne s komunikáciami mimo zástavbu rodinných domov nechať ako zatrávené plochy

5. Zeleň cintorínov

- zachovať plošnú porastovú štruktúru formou trávinatej plochy medzi jednotlivými hrobmi
- ponechať a udržiavať historicky hodnotné existujúce listnaté a ihličnaté stromy
- výrazovo zjednotiť súčasné novodobé oplotenie cintorínov

6. Brehové porasty

- zachovať a udržiavať prirodzene vyvinutú priestorovú porastovú štruktúru a naturálne druhové zloženie brehových porastov miestneho potoka
- v údržbe pobrežného porastu uplatňovať cyklické zásahy v malých častiach.
- vo vyhovujúcich a konsolidovaných častiach nezasahovať technickou reguláciou do prirodzene vyvinutých brehov a brehových porastov miestneho potoka a jeho prítokov;
- technická regulácia potoka je pre charakter pamiatkovej zóny a jej pamiatkové hodnoty nežiaduca a nevhodná;
- udržiavať dno potoka proti vymývaniu, uplatniť kaskády z prírodných materiálov, realizovať spevnenie brehov v narušených častiach a iné protipovodňové opatrenia v naturálnom výraze, technická regulácia toku je neprípustná;
- lavičky cez potok riešiť ako konštrukčne jednoduché drevené, zodpovedajúce prostrediu PZ Soľná Baňa

7. Aleje

- je nutné smerovať výsadby na obnovu pôvodnej prístenej aleje z pagaštanu konského, ako aj s možnosťou zmeny druhovej skladby a to náhradou pagaštanu konského za pagaštan plet'ový (*Aesculus carnea 'Briotii'*) alternatívne za lipu malolistú
- súčasné stromy je potrebné zachovať na stanovišti čo najdlhšie, preto je žiaduce ponechané stromy ošetriť a redukovať ich hmotu korún
- zachovať a chrániť hrabovú aleju pozdĺž zaniknutej trasy železničky

8. Zeleň dvorov a záhrad

- je potrebné uprednostňovať výsadbu domácich druhov listnatých stromov a kríkov, ako aj ovocných drevín
- obmedziť výsadbu cudzokrajných druhov ihličnatých drevín
- na ploche záhrad je prípustné umiestňovať drobné stavby (altánky, prístrešky pre autá a pod.)

- zachovať, udržiavať a regenerovať vyvinutú a doposiaľ zachovanú profiláciu a niveletu terénu dvorov;
- plochy dvorov zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii zelene a spevnených plôch;
- zachovať vymedzenie plôch dvorov plotmi;
- dvory zachovať a udržiavať ako voľné;
- dvory ani ich časti neprestrešovať stabilnými ani provizórnymi prístreškami;
- dvory ponechať trávnaté, spevňovať iba nevyhnutné komunikačné trasy a pre ich spevnenie uprednostniť prírodné materiály z miestnych zdrojov;
- pri sadovníckych úpravách dvorov a predzáhradiek uplatniť v porastovej štruktúre domáce druhy drevín, z introdukovaných len tie, ktoré sa tvarom domácim druhom podobajú;
- predzáhradky upravovať v pôvodnom vidieckom výraze s kvetinovou výsadbou a okrasným stromom, prípadne kríkom v nárožiach.
- pri zásahoch do porastovej štruktúry uplatňovať domáce druhy drevín vyskytujúce sa v prirodzenom rastlinnom spoločenstve v okolitej krajine, resp. tradičné ovocné stromy typické pre prostredie pamiatkovej zóny;
- udržať tradičný charakter, sortiment a porastovú štruktúru záhrad, nevnášať do úprav záhrad novodobé a netradičné zdobné prvky, cudzokrajné dreviny a materiály;
- pri výsadbe ovocných stromov záhrad a sádov zachovať druhovú skladbu typickú pre región, stromy nevysádzať v prísnej radovej výsadbe, ale ich rozmiestniť voľne a roztrúsene po ploche;

A.7. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu charakteristických pohľadov, siluety a panorámy

1. Zachovať, chrániť a regenerovať charakteristické pohľady, siluetu a panorámu pamiatkového územia prezentovaných:
  - a. v diaľkových pohľadoch A, B (viď výkres č. 1 a foto):
  - b. v chránených pohľadoch v interiéri pamiatkového územia č. 1 – 22 (viď výkres č. 2 a foto):
2. Je neprípustné narušiť siluetu a panorámu pamiatkového územia prezentovanú v predmetných pohľadových kužeľoch výstavbou nových výškových a objemových dominánt.

A.8. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu archeologických nálezísk

1. Územie pamiatkovej zóny je archeologickou lokalitou s dokladmi osídlenia a banskej činnosti z obdobia stredoveku až novoveku. Nemožno vylúčiť ani stopy staršieho pravekého osídlenia, nakoľko v bezprostrednej blízkosti za hranicou riešeného územia sú evidované archeologické nálezy z mladšej doby bronzovej a vrcholného stredoveku. Akýkoľvek stavebný zásah pod jestvujúcu úroveň terénu je možný len po

stanovení podmienok ochrany nehnuteľných a hnutel'ných archeologických nálezov Krajským pamiatkovým úradom Prešov.

2. Archeologické nálezy zaniknutých stavebných objektov prezentovať iba v prípade významného nálezú a to prednostne plošnou formou, náznakovo, v dominantnej vývojovej fáze.

A.9. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia

1. Zachovať kultúrne hodnoty nehmotnej povahy viažuce sa na osobnosti a udalosti zviazané s PZ Soľná Baňa.
2. Zachovať, prezentovať a udržiavať systém zelene pamiatkového územia, ktorý je jeho základnou prírodnou hodnotou.

B. Všeobecné záverečné ustanovenia

B.1. Spolupráca a účasť orgánov, organizácií a samosprávy na regenerácii pamiatkového územia

1. Pre regeneráciu a prezentáciu Pamiatkovej zóny Solná Baňa je potrebná úzka súčinnosť orgánov štátnej správy, obecnej samosprávy a verejnej správy.
2. Základným predpokladom pre zachovanie a regeneráciu PZ Solná Baňa je záujem vlastníkov o ochranu pamiatkového fondu a ich spolupráca s príslušnými štátnymi orgánmi a samosprávou.
3. Úlohy Krajského pamiatkového úradu Prešov pri zabezpečovaní ochrany PZ Solná Baňa určuje § 11 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov.
4. Úlohy a spoluprácu samosprávneho kraja a obce so štátnymi orgánmi pri zabezpečení podmienok na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu určuje § 13 a § 14 pamiatkového zákona.
5. Súčasťou komplexnej ochrany pamiatkového fondu PZ je aj vhodná prezentácia pamiatkového fondu in situ, ale tiež formou propagácie v printových, audiovizuálnych a iných médiách.

B.2. Aktualizácia zásad

1. Zásady ochrany pamiatkového územia PZ Solná Baňa budú aktualizované:
  - na základe zásadného rozšírenia poznania a zvýšenia úrovne vedeckých disciplín týkajúcich sa ochrany pamiatkového fondu,
  - v prípade zásadných urbanistických, architektonických, funkčných a iných zmien územia.
2. Zásady ochrany PZ Solná Baňa je potrebné aktualizovať s optimálnou periodicitou a v potrebnom rozsahu.

B.3. Záver

Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej zóny Solná Baňa boli spracované na základe Usmernenia Pamiatkového úradu SR k spracovaniu dokumentácie „Zásady ochrany pamiatkového územia“ transformovaného na dlhodobo uplatňovaný a zaužívaný osobitný prístup orgánu ochrany pamiatkového fondu v PZ Solná Baňa.

C. Grafická časť Zásad

Zoznam výkresov:

1. Širšie vzťahy M 1 : 5000
2. Územný priemet zásad ochrany PZ Solná Baňa M 1 : 1000

D. Prílohy

Pamiatková zóna Solná Baňa - Zásady ochrany pamiatkového územia
Fotodokumentácia